

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ
DARBESİ VE YASSIADA YARGILAMALARI

Merve DEMİR

Danışman
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

İZMİR-2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İngiliz Basınında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Yassıda Yargılamaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/11/2023

Merve DEMİR

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İngiliz Basınında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Yassıada Yargılamaları

Merve DEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Bu çalışmada; Türkiye’deki çok partili hayatın baş aktörlerinden olan Demokrat Parti’nin; 1950 yılında iktidara gelişinden, askeri darbe ile Yassıada’ya uzanan siyasal yolculuğu İngiliz basınında taranmış ve incelenmiştir. Başlıklar, İngiliz basınında yer alan gazete haberleri doğrultusunda seçilmiştir. Çalışma aynı zamanda, ulusal basından edinilen belgelerle desteklenmiştir.

Yapılan çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1960 yılında ve öncesinde yaşanan olaylar incelenmiştir. İkinci bölümde 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne zemin hazırlayan unsurlar, Milli Birlik Komitesi’nin oluşumu, darbe günü yaşanan olaylar ve tutuklamalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise darbe sonrasında DP mensuplarının yargılandığı Yassıada ile ilgili, adanın tarihçesi, yargı üyeleri, açılan davalar, alınan kararlar ve infazlar incelenmiştir.

Türkiye’nin demokrasi yolculuğunda yaşanan bu olaylar, İngiliz basınında geniş ölçüde yer bulmuştur. Yapılan basın taraması ile farklı ideolojik görüşe sahip İngiliz gazeteleri ele alınmıştır. Bunun sonucunda, gazetelerin basın yayın hayatındaki siyasi tutumları ile olaylar, farklı perspektiften değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Basını, İngiliz Gazeteleri, 27 Mayıs Askeri Darbesi, Yassıada Yargılamaları

ABSTRACT

Master's Thesis

27 May 1960 Military Coup and Yassıada Trials in the British Press

Merve DEMİR

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

In this study; The Democratic Party (DP), one of the main actors of multi-party life in Turkey; His political journey, from his coming to power in 1950 to the military coup and Yassıada, was scanned and examined in the British press. The headlines were chosen in line with newspaper reports in the British press. The study was also supported by documents obtained from the national press.

The study consists of three main parts. In the first part, the events that took place in 1960 and before were examined. In the second part, information is given about the factors that paved the way for the Military Coup of 27 May 1960, the formation of the National Unity Committee, the events and arrests that took place on the day of the coup. In the third part, the history of Yassıada, where DP members were tried after the coup, the history of the island, the members of the judiciary, the cases filed, the decisions taken and the executions were examined.

These events in Turkey's journey to democracy were widely covered in the British press. British newspapers with different ideological views were examined through the press scan. As a result, the political attitudes and events in the press life of the newspapers were evaluated from different perspectives.

Keywords: British Press, British Newspapers, 27 May Military Coup, Yassıada Trials

**İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ
VE YASSIADA YARGILAMALARI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
EKLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ'NE GİDEN SÜREÇ

1.1.İNGİLİZ BASININDA 1960 YILINA KADAR YAŞANAN OLAYLAR	7
1.1.1. 6-7 Eylül Olayları (6-7 Eylül 1955)	7
1.1.2 Londra Uçak Kazası (17 Şubat 1959)	22
1.2. İNGİLİZ BASININDA 1960 YILINDA YAŞANAN OLAYLAR	27
1.2.1. Tahkikat Komisyonu (18 Nisan 1960)	27
1.2.2. İstanbul ve Ankara Olayları (27-28 Nisan 1960)	30
1.2.3. 555K Olayı (5 Mayıs 1960)	33

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

2.1. İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ	35
2.1.1. Darbe Hazırlıkları ve Darbe Günü (27 Mayıs 1960)	35

2.1.2. Tutuklamalara Giden Süreç ve Tutuklamalar	41
2.2. İNGİLİZ BASININDA MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ	46
2.2.1. Kuruluşu ve Yapısı	46
2.2.2. 14'ler ve 14'lerin Tasfiye Süreci	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ BASININDA YASSIADA YARGILAMALARI

3.2. İNGİLİZ BASININDA YASSIADA DAVALARI	65
3.2.1. Köpek Davası (14 Ekim 1960 – 24 Ekim 1960)	65
3.2.2. 6-7 Eylül Olayları Davası (20 Ekim 1960 – 5 Ocak 1961)	67
3.2.3. Bebek Davası (31 Ekim 1960 – 22 Kasım 1960)	69
3.2.4. Örtülü Ödenek Davası (25 Kasım 1960 – 2 Şubat 1961)	71
3.2.5. Anayasa İhlali Davası (11 Mayıs 1961 – 5 Eylül 1961)	72
3.3. YASSIADA KARARLARI VE İNFAZLAR	75
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	83
EKLER	

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	Demokrat Parti
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
HP	Hürriyet Partisi
MBK	Milli Birlik Komitesi
MP	Millet Partisi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VP	Vatan Partisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1950 Seçim Sonuçları	s.10
Tablo 2: 1954 Seçim Sonuçları	s.12
Tablo 3: 6-7 Eylül Olaylarında Suç Mahalli ve Suçun Niteliğine Göre Tutuklu Sayısı	s.15
Tablo 4: 1957 Seçim Sonuçları	s.18
Tablo 5: İl İdare Kurullarının İllere Göre Vatan Cephesi Katılımlarını Gösteren Tablo	s.20
Tablo:6 14'lerin (radikallerin) Sürgün Edildiği Yerler ve Görevleri	s.55

EKLER LİSTESİ

EK 1: 17 Şubat 1959 Londra uçak kazasından sonra Başbakan Menderes'in yer aldığı haber.	ek s.1
EK 2: Londra uçak kazasından bir haber.	ek.s.2
EK 3: Londra uçak kazasından sonra Başbakan Menderes'in yer aldığı haber.	ek s.3
EK 4: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.	ek s.4
EK 5: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.	ek s.5
EK 6: Öğrenci olayları sırasında yaralanan arkadaşlarını güvenli bir yere taşıyan öğrencilere ait fotoğraf.	ek s.6
EK 7: İstanbul'da yaşanan öğrenci olayları sırasında bir polis memuru ve öğrencilere ait fotoğraf.	ek s.7
EK 8: İstanbul'daki öğrenci olayları sırasında çekilen bir fotoğraf.	ek s.8
EK 9: İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildikten sonra İstanbul Üniversitesi'nden bir fotoğraf.	ek s.9
EK 10: İstanbul'da polisle öğrenciler arasında çıkan olaylara ait bir fotoğraf.	ek s.10
EK 11: New York'ta Türk öğrencilerin yaptığı Adnan Menderes karşıtı gösteriden bir fotoğraf.	ek s.11
EK 12: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.	ek s.12
EK 13: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.	ek s.13
EK 14: İstanbul'da gerçekleşen NATO toplantısına ait fotoğraflar.	ek s.14
EK 15: İstanbul olayları sırasında nöbet tutan polis birlikleri.	ek s.15
EK 16: 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile ilgili haber.	ek s.16
EK 17: İstanbul'da devriye gezen Akrep tank fotoğrafı.	ek s.17
EK 18: İstanbul'daki Radyo Binası önünde nöbet tutan tanka ait fotoğraf.	ek s.18
EK 19: Orgeneral Gürsel, Ankara'da yabancı basın mensupları ile yaptığı röportaja ait bir fotoğraf.	ek s.19
EK 20: İstanbul Valilik Binası yakınlarında nöbet tutan tanka ait fotoğraf.	ek.s.20

EK 21: İstanbul Emniyet Müdürlüğü yakınlarında nöbet tutan tanka ait fotoğraf.	ek s.21
EK 22: Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, MBK Lideri Orgeneral Cemal Gürsel, eski Başbakan Adnan Menderes ve CHP Lideri İsmet İnönü'nün yer aldığı gazete haberi.	ek s.22
EK 23: Ankara'da devriye gezen tanka ait fotoğraf.	ek s.23
EK 24: Ankara Atatürk Bulvarı'nda Menderes hükümetinin devrilmesini kutlayan kalabalığa ait fotoğraf.	ek s.24
EK 25: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile kendisini tebrik eden öğrencilere ait bir fotoğraf.	ek s.25
EK 26: CHP Lideri İsmet İnönü ve askerlerin yer aldığı bir fotoğraf.	ek s.26
EK 27: Hollywood Paramount Stüdyoları'nda Namık Gedik ve Sophia Loren'in birlikte yer aldıkları fotoğraf.	ek s.27
EK 28: Yassıada Broşürü'nde yer alan karikatür.	ek s.28
EK 29: Yassıada Mahkemesi oturma planı.	ek s.29
EK 30: Anayasaya aykırı faaliyetlerden dolayı yargılanan Osman Kavuncu, Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yer aldığı fotoğraf.	ek s.30
EK 31: Yassıada'da avlusunda yer alan sanıklara ait fotoğraf.	ek s.31
EK 32: Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, Yassıada'da muhafızlarla birlikte yer aldığı fotoğraf.	ek s.32

GİRİŞ

İngiliz basını, yaklaşık 600 yıllık geçmişiyle basın yayın tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1476 yılında tüccar William Caxton'ın Westminster'da ilk İngiliz matbaasını kurmasıyla başlayan basın faaliyetleri, dünyanın en çok okunan gazetelerinin kurulmasına doğru evrilen bir gelişme göstermiştir.¹ İngiliz basın hayatında, gazetelerden önce İngilizce yayın yapan “coranto” adı verilen haber bültenleri yer almaktaydı. İlk coranto örneği 2 Aralık 1620 yılında Amsterdam'da basılan “*The New Tydings Out of Italie Are Not yet Come*” adlı yayındır.² İlk corantonun yayınlanmasının ardından 1621 yılında İngiltere’de “Coranto” ya da “Newes” adlı corantoların basımı yapıldı. Bu corantolar İtalya, İspanya ve Fransa’da gerçekleşen olaylardan haber veriyordu. Corantolar, zamanla broşür formatından haber kitabı formatına dönüştü. İlk haber kitabı 8 Ocak 1643’te basıldı ve bu haber kitapları İngiliz İç Savaşı sırasında propaganda aracı olarak kullanıldı. İngiliz İç Savaşı sırasında basın üzerindeki otorite zayıftı. Ancak 1660 yılında II. Charles’ın tahta geçmesiyle otoritenin basın üzerindeki etkisi arttı. Bu otoritenin bir sonucu olarak 1662’de çıkarılan Basın Yasası ile yayınlanacak olan her eser basılmadan önce yazar adına lisanslandı. Bu dönemde yayın faaliyeti sürdüren Oxford Gazetesi, hükümetin haber kitabı olarak yayınlandı. 1665 ve 1666 yıllarında ise London Gazette, Oxford Gazetesi’nin yerini aldı. Basın Yasası, İngiliz basın hayatı için önemli bir adım olarak görüldü.³

XVIII.yüzyılda, Sanayi Devrimi ile birlikte birçok alanda olduğu gibi basın hayatında da önemli gelişmeler yaşandı. Matbaaların daha fazla ve daha hızlı basım yapabilmesi için gazetelerin haftalık yayından günlük yayına geçmesi sağlandı. İngiltere’de ilk günlük gazete Daily Courant, 17 Mart 1702’de sabah gazetesi olarak yayın hayatına başladı. 1709’da yayınlanan Evening Express ise İngiltere’de yayınlanan ilk akşam gazetesi unvanına sahipti ve haftada üç gün yayınlanmaktaydı. 1712 yılında kabul edilen Damga Vergisi ile birlikte basın sektörü, kağıt ve reklama gelen vergi artışıyla zor bir sürece girdi. Başbakan Sir Robert Walpole, Daily Courant

---

¹ News Media Association, **History of British Newspapers**, (11.05.2022) <http://www.newsmediauk.org/history-of-british-newspapers>

² Moira Goff, *Early History of the English Newspaper, 17th and 18th Century Burney Newspapers Collection*, **Gale**, 2007, s.1.

³ Goff, s.1.

da dahil olmak üzere devlet destekli birkaç gazetenin kapatılmasını, bunların yerine Daily Gazette'nin kurulmasını istedi. Zor bir dönemden geçen yayıncılar, Damga Vergisi ile gazetelerin formatında birtakım değişiklikler yaparak mücadele etmek durumunda kaldı.⁴

XVIII.yüzyıl İngiltere basın hayatında zirve bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde birçok gazete kuruldu. Siyaset, gazeteler üzerinde oldukça etkiliydi fakat hiçbir gazetenin herhangi bir siyasî partiyle resmî bağlantısı yoktu. Bu dönemde kurulan gazeteleri “*national quality press*” yani kaliteli basın ve “*popüler basın*” olarak sınıflandırmak mümkündür. Kaliteli basına mensup gazeteler, aydın sınıfa hitap etmektedir. Söz konusu olan aydın sınıfa ülkenin siyasileri, gazetecileri, askerleri, iş insanları ve mali kuruluşların seçkinleri dahil edilebilir. Kaliteli basın kategorisinde yer alan İngiliz gazeteleri, haberlerinde Türkiye’de yaşanan olaylara geniş ölçüde yer vermişti. Gazetelerin Türkiye muhabirleri, yaşanan olayları kendilerine özel yorum ve analizlerle kamuoyuna aktarmıştı.⁵

Kaliteli basın kategorisinde yer alan İngiliz gazetelerinden The Observer, 1791 yılında kuruldu. Tarihin en eski pazar gazetesi unvanına sahip olan gazete, “*Tarafsız, Partilerden Etkilenmeyen, Önceliği Bağımsızlık*” sloganıyla yola çıkmasına rağmen kuruluşunun ilk yıllarında hükümet propagandası yapan bir gazete olarak basın dünyasında yerini aldı.⁶ Uluslararası basınında en çok okunan İngiliz gazetelerden bir diğeri The Guardian ya da diğeri adıyla The Manchester Guardian, 5 Mayıs 1821’de John Edward Taylor tarafından kuruldu. 1872 yılından itibaren editörlüğünü yapan C.P. Scott, gazetenin ulusal ve uluslararası olarak tanınmasını sağladı. The Guardian, 1970-1980 yılları arasında siyasi olarak kutuplaşan İngiltere’de, resmi yayıncısı olmamakla birlikte İşçi Partisi’ni destekledi. Bunun bir göstergesi olarak 1984-1985

---

⁴ Goff, s.2.

⁵ Mustafa Yılmaz, **İngiliz Basını ve Atatürk’ün Türkiye’si**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.1.

⁶ Guardian News & Media Archive, **History of the Observer**, 2007. (22.03.2022) <https://www.theguardian.com/gnm-archive/2002/jun/06/2> ; The Observer, David Astor’ın gazetesinin sahibi ve editörü olduğu 1948 yılına kadar siyasî bağılıktan kurtulamadı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise İngiltere’nin tarafsız gazetesi olmayı başardı ve dönemin en çok okunan gazeteleri arasında yerini aldı. Bu dönemde gazetenin kadrosunda Conor Cruise O’Brien, George Orwell ve Kim Philby gibi önemli isimler bulunuyordu. The Independent on Sunday’in piyasaya çıkmasıyla ekonomik sıkıntılar yaşayan pazar gazetelerinin tirajları düşüşe geçti. Bu durumdan etkilenen gazetelerden biri de The Observer gazetesi idi. Uzun yıllar ekonomi mücadelesi veren The Observer, 1993 yılında Guardian Media Group tarafından satın alındı. Bu tarihten sonra liberal görüş ekseninde varlığını devam ettirdi.

yıllarında gerçekleşen madenciler grevinde The Guardian gazetesinin işçileri destekleyen haberler yapması gazetenin sol görüşte olduğunu gösterdi.⁷

Köşe yazılarındaki görselleri ile dikkat çeken The Illustrated London News, dünya basınındaki ilk resimli gazeteydi. Gazete 1824 yılında Herbert Ingram tarafından kuruldu. Önceleri muhafazakar görüşe eğilimli bir gazete olarak haftalık yayına başladı. Haberlerinde kraliyet ailesinin turları, yaşamları ve ölüm haberlerinin kapsamlı anlatımı gazetenin popülerliğini arttırdı. Popüler haberlerin yanı sıra bilim, keşif, sanat, kültür ve siyasi olaylara dair haberleriyle okuyucusuna geniş bir yelpaze sundu. Yayınlanan haberlerinde zengin bir görsel koleksiyona sahipti. Hemen hemen her haberin, makalenin yanında resim, illüstrasyon ve fotoğraf barındırıyordu.⁸

Uluslararası haberler yapan ve geniş bir muhabir kadrosuna sahip Evening Standard, en çok okunan İngiliz gazetelerinden biriydi. Gazete, 21 Mayıs 1827’de Charles Baldwin tarafından kuruldu. Evening Standard, muhafazakar görüşte bir gazeteydi. 1904 yılında Cyril Arthur Pearson tarafından satın alındı ve bu süreçte liberal görüşü yansıtan bir gazete olarak yayın hayatına devam etti.⁹ XIX. ve XX. yüzyılda çok satan The Times ve Daily Mail gazeteleri ile rekabet etmekte zorlandı. Bu dönemde Sir Edward Hulton tarafından satın alındı. Hulton, 1923 yılında hastalandı ve tüm gazete zincirini satmaya karar verdi. Evening Standard’ın yeni sahibi Harold Harmsworth oldu. Evening Standard, 1945 yılı genel seçimlerde İşçi Partisinin karşısında yer aldı ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra işçi sınıfının sesi olan The Star ve Evening News gazeteleriyle rekabet etti.¹⁰

Yayın hayatına Aralık 1857’de başlayan The Birmingham Post, “*Birmingham Daily Post*” adıyla Birmingham Daily Press’e rakip olarak kuruldu ve 1918’de adı

---

⁷ Encyclopaedia Britannica, **The Guardian**

<https://www.britannica.com/topic/The-Guardian-British-newspaper> (22.03.2022); The Guardian, 1994-1995 yıllarında çevrimiçi yayın anlayışına öncülük etti ve 2001 yılına kadar Birleşik Krallık’taki en popüler web gazetesi olmayı başardı. 2018 yılında ise resmi web sitesinin yanı sıra mobil uygulama ve masaüstü uygulama sürümlerini de kullanıma sundu.

⁸ The British Newspaper Archive, **The Illustrated London News**

<https://www.britannica.com/titles/illustrated-london-news> (22.03.2022); The Illustrated London News, 1971 yılına gelindiğinde aylık yayına dönüştürüldü. 1989’da aylık yayın ile birlikte yılda özel iki sayı yayınlandı. 1994 yılında ise yılda iki sayıya düşürüldükten sonra 2003’te yayını durduruldu. The Illustrated London News, yayın süresinin sonuna doğru tamamen renkli bir gazete olarak yayınlanıyordu.

⁹ The British Newspaper Archive, **London Evening Standard** <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/london-evening-standard> (22.03.2022)

“*The Birmingham Post*” olarak değiştirildi. The Birmingham Post, 1942’de o zamanki sahibi Charles Hyde’in ölümüyle eski muhafazakar Milletvekili Sir Edward Iliffe’e satıldı. Bu süreçten sonra gazete, muhafazakar yaklaşımla haberler yaptı. Kasım 1956’da Birmingham Daily Gazette ile birleşti.¹¹

16 Ekim 1881’de tabloid formatında sunulan ilk pazar gazetesi olarak yayın hayatına başlayan The People, ya da diğer adıyla “*The Sunday People*” dünyadan haberleri görsellerle betimleyen popüler bir gazeteydi. 1961’de Mirror Group tarafından satın alındı ve Daily Herald bünyesine dahil edildi.¹²

1900 yılında Londra’da yayınlanan The Sphere, haftalık resimli bir gazeteydi. The Illustrated London News gazetesindeki editörlük görevinden istifa eden Clement King Shorter tarafından kuruldu. The Illustrated London News’ün yayıncıları, okuyucuların kafasını karıştırmak ve The Sphere’den okuyucu çekmek için The Sphere’in ilk sayısından iki gün önce gazetenin adı açısından benzerlik oluşturan The Spear adlı yeni bir gazeteyi yayınlamaya başladı. İçerisinde birçok illüstrasyon barındıran The Sphere, geniş bir okuyucu kitlesi elde etti. The Sphere’e katkıda bulunanlardan biri de, özellikle Dünya Savaşı çizimleriyle büyük ün kazanan İtalyan illüstratör Fortunino Matania’ydı. Matania, Daily Telegraph’tan savaş resimlerinin doğrulukla hiçbir ilgisi olmadığı yönünde bir eleştiri aldı. Cepheye yabancı olmayan Matania, The Sphere’de yayınlanan yazısında “*Yukarıdaki çizimlerin her detayının kesinlikle doğru olduğu garantilidir.*” şeklinde açıklama yaptı. 1963’teki ölümünden sonra, ölüm ilanı ve Matania’nın çalışmalarından birkaç örnek, çift sayfalık bir yayında yer aldı. The Sphere, 1964’te yayına son verdi.¹³

İngiltere’nin en eski tabloid¹⁴ gazetesi unvanına sahip olan Daily Mirror, 1903 yılında Alfred Harmsworth tarafından kuruldu ve basın dünyasındaki siyasi görüşünü merkezin solu olarak konumlandırdı. Daily Mirror, genellikle orta sınıfın okuduğu bir

¹¹ The British Newspaper Archive, **The Birmingham Daily Post** <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/birmingham-daily-post> (22.03.2022)

¹² The British Newspaper Archive, **The People** <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/the-people> (22.03.2022); The People, ünlüler, eğlence ve siyaset gibi birçok konuda haber yaptı. Gazete, sloganı “Gerçekten Bağımsız” olmasına rağmen 2015 yılında İşçi Partisi’ni destekledi. The People, Reach PLC tarafından yayınlanmaya devam etmektedir.

¹³ Encyclopaedia Britannica, **The Sphere** <https://www.britannica.com/titles/the-sphere> (22.03.2022)

¹⁴ Sıradan bir gazetenin yaklaşık yarısı büyüklüğünde sayfaları olan ve genellikle ünlü kişiler ve diğer daha az ciddi haber öğeleri hakkında birçok fotoğraf ve hikaye içeren bir gazete. <https://www.britannica.com/dictionary/tabloid> (22.03.2022)

gazeteydi. Ocak 1914'te Harold Harmsworth, Daily Mirror'ı kardeşi Alfred Harmsworth'den satın aldı. 1930'un ilk yarısında Daily Mirror ve Daily Mail, Mussolini ve Hitler'in faşist politikalarını savunan haberler yaptı. Bunun en önemli sebebi ise Harold Harmsworth'ün Mussolini ve Hitler'le yakın arkadaş olmasıydı. Bu süreçten sonra Harold Harmsworth'ün kardeşi ve Daily Mirror'ın reklam direktörü Cecil Harmsworth King ve gazetenin yazı direktörü Harry Guy Bartholomew 1930-1940 yıllarında Daily Mirror'ı, işçi sınıfı için solcu bir gazeteye dönüştürdü. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Daily Mirror, ordu ve halkın yanında bir tavır sergiledi. 1945'ten sonra da her seçimde İşçi Partisi'ni destekledi. Günümüzde Mirror Online, Sunday Mirror, Sunday People ve The Sunday Pictoral, Mirror Group'a aittir.¹⁵

İngiliz basın hayatına 1912 yılında Londra'da adım atan Daily Herald, sosyalist görüşte haber yapan günlük gazetelerdendir. Sadece I. Dünya Savaşı sırasında haftalık olarak yayınlandı ve 1919 yılından itibaren ise günlük yayın sistemine geri döndü. Gazete yönetimi savaş karşıtıydı ve hükümetin Bolşevik düşmanı tutumuna karşı çıkmaktaydı. Gazetenin bu tutumuna karşılık, 1920'de dönemin tanınan Bolşeviklerinden Lev Kamenev, gazeteye yaklaşık 40.000 sterlin tutarında nakit yardımı yaptı. Fakat bu yardım bile Daily Herald'ın ekonomik sorunlarını çözemedi. Bunun ardından dönemin editörü George Lansbury, Daily Herald'ı İşçi Partisi'ne devretti ve Daily Herald, Sendika Kongresi'nin resmi gazetesi oldu. Gazete 1964'te kapatıldı.¹⁶

1930'da Edward Cadbury tarafından Daily News (1846) ve Daily Chronicle (1855) gazetelerinin birleşmesiyle kurulan News Chronicle, ulusal ve uluslararası basında faşizm karşıtı, liberal görüşlü bir gazete olarak tanındı. 1960 yılına gelindiğinde gazete kapatıldı. Kapatılması üzerine çeşitli görüşler ileri sürüldü. Sebeplerden biri 1956 yılında Anthony Eden'in¹⁷ Süveyş sorununa karşı muhalif bir politika izlemesi diğeri ise gazetenin zayıf kalan yönetim sistemi idi. Kuruluşundan bu

---

¹⁵ Encyclopaedia Britannica, **The Mirror**

<https://www.britannica.com/topic/The-Mirror-British-newspaper> (22.03.2022)

¹⁶ Encyclopedia Britannica, **Daily Herald**

<https://www.britannica.com/topic/Daily-Herald> (22.03.2022)

¹⁷ Tam adı Robert Anthony Eden (12 Haziran 1897-14 Ocak 1977) II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere Dışişleri Bakanı, 1955-1957 arası İngiltere Başbakanı olarak görev yapan İngiliz muhafazakar politikacıdır. Daha fazla bilgi için bkz.

<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/anthony-eden> (22.03.2022)

https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/eden_anthony.shtml (22.03.2022)

yana 1,2 milyon tirajlık rekoruyla The Times, The Guardian, The Independent'ı geride bıraktı.¹⁸

İngiliz basın tarihinde büyük öneme sahip olan yukarıda bahsedilen gazetelerde 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri darbesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ele alınıp değerlendirilecektir. Bilindiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde demokrasi kavramına yön veren Demokrat Parti, 4 Ocak 1946'da kuruldu ve 1950 seçimlerinde iktidara geldi. DP iktidarı boyunca beş Menderes hükümeti kuruldu. DP'nin "*Altın Çağı*" olarak bilinen 1950-1954; siyasi, iktisadi ve kültürel alanlarda büyük atılımların gerçekleştiği yıllardı. 1954 sonrası dış yardımların yetersizliği ve iklim şartlarının ekonominin temel sektörü tarımı etkilemesiyle finansal kriz kendini gösterdi. Bu dönemde DP, iktidardaki yerini korumak amacıyla baskıcı adımlar attı. Baskıların yoğun olarak devam ettiği yıllar, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne giden süreci hızlandırdı. Siyasi tarihimizin ilk darbesi olan 27 Mayıs Askeri Darbesi şüphesiz ki toplumsal hafızamızda önemli bir iz bırakmıştır. Bununla birlikte, darbe ile tutuklanan DP'lilerin Yassıada'daki yargılanma süreci bu dönemin farklı bir yönünü temsil etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz İngiliz gazeteleri ile bu dönemi, farklı bir bakış açısıyla inceleyeceğiz.

---

¹⁸ Academic, **News Chronicle**
<https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/556840> (22.03.2022)

BİRİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ'NE GİDEN SÜREÇ

1.1. İNGİLİZ BASININDA 1960 YILINA KADAR YAŞANAN OLAYLAR

1.1.1. 6-7 Eylül Olayları (6-7 Eylül 1955)

1 Eylül 1939 tarihinde II. Dünya Savaşı başladığında Türkiye bağımsızlık gururunu yaşayan ve ekonomik kalkınmanın hız kazandığı bir dönemdeydi. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, dengeye dayalı dış politika ile Türkiye'yi savaştan uzak tutmayı başarmıştır.¹⁹ Diğer yandan Türkiye savaşa fiili olarak girmese de yaşanan bu etkili savaşın meydana getirdiği ekonomik sorunlardan etkilenmişti. Savaş öncesinde planlanan yatırım planları savaş nedeniyle ertelenmek durumunda kaldı ve ülke ekonomisinde kesinti devrinin başlamasına neden oldu. Savaş döneminde iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin savaşın yıkıcı unsurlarından korunmak için aldığı ekonomik tedbirler halkta memnuniyetsizlik yaratmıştı. Büyük kentlerde karaborsacılığın artması, enflasyonu tetiklemiş ve ekonomide ciddi sorunlara sebebiyet vermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve CHP yönetimi savaşın yaratmış olduğu krize ilişkin çözüm yolları aramış ve bunu da bazı kanunlar çerçevesinde yapılmasına karar vermiştir.²⁰

Bu dönemin en çok eleştirilen kararları ise şüphesiz ki Varlık Vergisi (11 Kasım 1942) ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (11 Haziran 1945) olmuştur. Varlık Vergisi, devlete kaynak sağlamak, enflasyonu dengelemek ve karaborsacılığın önünü kesmek için çıkarılmış servet vergisiydi. Servet sahibi, varlıklı iş insanlarından yüklü miktarda vergi alınmış; vergilerini ödemeyen iş sahipleri Erzurum Aşkale'de taş kırmak ve amelelik gibi ağır işlerde çalıştırılmıştı.²¹ Ekonomi alanında yapılan diğer bir düzenleme de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmasıdır. Bu kanun, toprağı olmayan veya yetersiz olan köylüye büyük toprak sahiplerinden pay verilmesi üzerine oluşmuş, meclis komisyonunda tartışılmış ardından “*Çiftçiye Toprak dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı*” olarak Tarım Bakanlığı

¹⁹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss.387-388.

²⁰ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, İmge Kitabevi Yayınları, 2003, s.81.

²¹ Oran, s.392.

tarafından Başbakanlığa sunulmuştur. Art arda uygulanan bu kanunlar neticesinde iş insanları ve toprak sahipleri iktidardan uzaklaşmış, CHP içinde de muhalif seslerin varlığı hissedilir olmuştur.²²

1945 yılında II. Dünya Savaşı sonra erdiğinde totaliter rejimlerin çöküşü Türkiye’de iç siyaset dinamiklerinin hızlanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda CHP’lilerin kendi içinde fikir ayrılığına düşmesi çok partili hayata geçiş konusunda önemli bir adım olmuştur. Türkiye’de 1924 ve 1930’da iki kez çok partili yaşama geçme denemesi yapılmış, ne yazık ki bu denemeler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Çok partili yaşama geçilememesinin başlıca sebebi ise ülkenin her yönden uygun ortama sahip olmayışı gösterilmektedir. Nitekim 1945’ten sonra halkta iktidara karşı hoşnutsuzluk ve iç siyasette muhalifleşme görülmekteydi. Bunun yanında basın çevreleri başta olmak üzere demokrasi kavramı birçok kurumda dillendirilmeye başlanmıştı.²³

CHP içindeki muhalif sesler ilk olarak 1945 bütçe görüşmelerinde kendini gösterdi. Celal Bayar, Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Yusuf Hikmet Bayur, Emin Sazak bütçeye ret oyu verdi. Ardından Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmesi yapılırken Meclis’te onaya sunulan bütçe tasarısına Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Emin Sazak kanuna ilişkin sert eleştirilerde bulundu.²⁴ Bu kanunun görüşüldüğü günlerde CHP milletvekili olmalarının yanında iş insanı ve bankacı Celal Bayar, büyük toprak sahibi Adnan Menderes, edebiyat profesörü Fuat Köprülü ve bürokrat Refik Koraltan tarihe “*Dörtlü Takrir*” olarak geçecek bir önerge verdiler.²⁵ Önergede ülke ve parti yönetiminde özgürlük ve demokrasi kavramlarının ön plana alınması gerektiği vurgulandı. Ancak Dörtlü Takrir 12 Haziran 1945’te reddedildi. Ardından Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan gazetesinde iktidarı eleştiren köşe yazıları yayınladılar ve bu yazılar neticesinde Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partiden ihraç edildiler. Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden sonra da partiden istifa etti.²⁶ Tüm bu gelişmelerin ardından Celal

²² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ciftciyi-topraklandirma-kanunu/?pdf=5755> (02.07.2023)

²³ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s.47.

²⁴ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s.26.

²⁵ Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, (Bir Kimlik Peşinde), ss.107-108.

²⁶ Eroğul, s.29.

Bayar, 1 Aralık 1945'te yeni bir parti kuracağını ilan etti.²⁷ 7 Ocak 1946'da Cumhurbaşkanı İnönü'nün de onayını alan kurucular Demokrat Parti'yi (DP) kurdu.²⁸ DP parti programında ana unsur liberal demokrasiydi. Liberalizm hem ekonomik hem de siyaset açısından daha elverişli bulunmuştu. DP, ekonomik görüşünü devlet ve özel teşebbüslerin entegre olmasına dayandırıyordu. Bunun yanında ülkenin kalkınmasını tarım sektörüyle mümkün olduğunu da vurgulamaktaydı.²⁹

DP, tüzük ve programlarının açıklanmasından hemen sonra ülke genelinde şubelerini açmaya başladı. Halk bu girişimi sevinç ile karşıladı. Bu durum CHP'lileri tedirgin etmiş ve iktidarı birtakım önlemler almaya itmişti. Mayıs 1946'da yapılan olağanüstü kongrede tek dereceli seçim sistemi kabul edildi ve İnönü'ye verilen Milli Şef sıfatı kaldırıldı. Kongreden sonra ise özgürlükçü basın yasası çıkarıldı ve üniversitelere kısmi özerklik verildi. Bu girişimlere rağmen CHP'liler 1947'de yapılacak seçimlerden endişeliydi. DP'nin örgütlenmesine fırsat vermeden seçimler Temmuz 1947'den Temmuz 1946'ya alındı.³⁰ Seçim tarihi belirlenmeden önce 5 Haziran 1946'da Milletvekili Seçimi Hakkında Kanunda yapılan değişiklik Meclis tarafından kabul edildi. Yeni seçim kanununa göre açık oy ve gizli tasnif yöntemi belirlenmişti.³¹

21 Temmuz 1946'daki seçim bu şartlar altında gerçekleştirildi. DP, seçimlerin dürüstlük ilkesiyle yapılmadığını iddia ediyordu. Milli Kalkınma Partisi (MKP) de oylamada hile yapıldığı gerekçesiyle seçimden çekilme kararı almıştı.³² Seçim sonuçlarına bakıldığında toplam 465 milletvekilinden, CHP 397, DP 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekili elde etti.³³

5 Ağustos 1946'da Meclis ilk toplantısını yaptı. Meclis Başkanlığına CHP İstanbul milletvekili Kazım Karabekir ve Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü seçildi. Cumhurbaşkanı İnönü, hükümet kurma görevini Recep Peker'e verdi. Peker'in

---

²⁷ Dilşen İnce Erdoğan "Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Kurucuları (7 Ocak 1946)", **Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti**, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, s.98.

²⁸ Yücel, s.51.

²⁹ Eroğul, s.32.

³⁰ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 2000, s.308.

³¹ Yücel, s.54.

³² Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s.276.

³³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s.8.

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf> (26.06.2023)

uzlaşmaz tutumu seçim sonrasında da devam etmiş ve DP-CHP gerginliği artmıştı. Tarihimize “*Sopalı Seçimler*” olarak geçen bu seçimden hemen sonra 1 Eylül 1946’da İl Genel Meclisi seçimleri de yapıldı.³⁴

Peker hükümetinin ilk adımı ekonomi alanında 7 Eylül tarihinde alınan devalüasyon kararı ile ekonomiyi dışa açmak ve yeniden yapılandırmak amaçlansa da Peker Hükümeti büyük tepki aldı.³⁵ DP, 1948’de çıkarılan yeni seçim yasasının denetimden yoksun olduğu gerekçesiyle ara ve yerel seçimlere katılmama kararı aldı. Artık CHP iktidarından iyice uzaklaşan kitleler daha genç ve dinamik olan DP’yi destekliyordu.³⁶

14 Mayıs 1950 genel seçimleri kitlelerin desteğini alan DP’nin zaferi ile sonuçlandı. Seçimler demokratik bir ortamda gerçekleştirildi ve seçime katılım oranı %80’i aştı.³⁷ Seçimde DP %52.68, CHP %39.45, Millet Partisi %3.11, Bağımsızlar ise %4.76 oy aldı.³⁸

Tablo 1: 1950 Genel Seçim Sonuçları³⁹

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
DP	4.241.393	52,68
CHP	3.176.561	39,45
BAĞIMSIZ	383.282	4,76
MP	250.414	3,11

³⁴ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, 2004, s.94.

³⁵ Yücel, s.57.

³⁶ Akşin, ss.276-178.

³⁷ Taner Timur, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.93.

³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), “1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları”, Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 (26.06.2023)

³⁹ TBMM, “1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları”, Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 (26.06.2023)

Seçimlerden sonra TBMM ilk toplantısını 22 Mayıs 1950’de yapmıştı. Bu toplantıda Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan da Meclis Başkanı seçildi. Celal Bayar, parti yönetiminden ayrılmış ve yerini Adnan Menderes’e bırakmıştı. Ayrıca Cumhurbaşkanı Bayar, Adnan Menderes’e yeni hükümeti kurma görevini de vermişti. Böylece Adnan Menderes hem Başbakan hem de DP genel başkanı olmuştu.⁴⁰

Ekonomi ve demokrasi anlamında liberalizmi ilke edinen DP, ilk olarak 16 Haziran 1950’de ezanın Arapça okunmasına izin verdi. Yeni ve özgürlükçü bir basın kanunu hazırlandı; Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (18 Ocak 1954) ile yabancı sermayeyi Türkiye’de yatırım yapmaya teşvik etti. Gerekli sermaye desteğini sağladıktan sonra çimento ve şeker fabrikaları, elektrik santralleri inşa edildi ve tarımda modern makineleşmenin önü açıldı.⁴¹

1950-1955 dönemi ekonomide refahın sağlanması, özgürlük ortamının oluşması bakımından DP’nin “*Altın Yılları*” olarak anılmıştır. Olumlu gelişmelerin birbirini takip ettiği bu süreçte 2 Mayıs 1954’te yapılan seçimlerde DP, rekor oy oranıyla tekrar seçildi. Seçimlerde DP %57.61, CHP %35.36, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) %4.85, Türkiye Köylü Partisi (TKP) %0,64 oranında oy almıştır.⁴²

---

⁴⁰ Selma Göktürk Çetinkaya, **Türkiye’de İktidar-Muhalefet (1954-1960)**, Efe Akademi Yayınevi, İstanbul, 2019. ss.81-82.

⁴¹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, (Demokrasi Tarihi), ss.503-504.

⁴² TBMM, “1954 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları”, Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1954 (26.06.2023)

Tablo 2: 1954 Seçimlerinde Partilere Göre Oy Oranlarının Dağılımı⁴³

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
DP	5.151.550	57,61
CHP	3.161.396	35,36
CMP	434.085	4,85
BAĞIMSIZ	137.318	1,54
TKP	57.011	0,64

1955’den sonra iklim şartlarının elverişsizliği ve tarım sektörünün bundan olumsuz yönde etkilemesi, dış borç açığının artmasıyla DP, iç ve dış siyasette gergin bir döneme girdi. Bu gergin dönem 6-7 Eylül olayları ile başlamış ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile sonlanmıştı.⁴⁴

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra Türk-Yunan ilişkilerinde dostça ittifaklar kuruldu. DP döneminde de İstanbul’da yaşayan azınlıklara özellikle Rumlara hoşgörülü davranıldı. DP hükümeti tarafından, Heybeliada Ruhban Okulu açılmasına, okula Yunanistan’dan öğrenci kabul edilmeye başlanmasına ve belirli sayıdaki öğretmen Yunanistan’dan gelerek, İstanbul’daki Rum öğrencilere ders vermesine izin verildi. Tüm bu dostane eylemlere ek olarak hükümet, İstanbul’un fethinin 500. yıl kutlamalarını iptal etmiş ve gazetelerin Rum vatandaşları incitici haberler yapmaması konusunda uyarılmıştı. Bu dostane ilişkiler Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasıyla yerini gergin bir sürece bıraktı.⁴⁵

1954 yılında Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu, gündemin odak noktasıydı. Yunanistan’ın bu sorunu Birleşmiş Milletlere (BM) taşıması, uluslararası arenada gerçekleşecek düelloların başlangıcı oldu. Yunanistan’ın yoğun müzakereleri neticesinde Kıbrıs sorunu 14 Aralık 1954’te BM’de görüşüldü. Fakat konu ile ilgili

⁴³ TBMM, “1954 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları”, Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, www.tbmm.gov.tr//develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1954 (26.06.2023)

⁴⁴ Dilşen İnce Erdoğan, Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes’in Siyasi Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde), **Belgi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:19, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2020/I, s.1911.

⁴⁵ Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı:12, 2012, s.38.

herhangi bir sonuca ulaşamadı. Yunan hükümeti, gerek Kıbrıs'ta gerekse Yunanistan'da çıkan şiddet olaylarını desteklemekle beraber bu olayları Kıbrıs sorununda bir propaganda unsuru olarak kullanmaktan çekinmedi.⁴⁶ Rum ve Türklerin çoğunlukta olduğu Kıbrıs'ı idare etmekte güçlük çeken İngiltere ise 30 Haziran 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs konusunu görüşmek için konferansa davet etti. Bu noktaya kadar İngiltere'nin egemenliği altındaki Kıbrıs, iç politika sorunuyken uluslararası bir boyut kazandı. Bu dönemde batılı devletler ile olumlu ilişkiler kuran ve Kıbrıs üzerindeki hakkı kesin olan Türkiye, İngiltere'nin konferans davetini kabul etti. Bunun yanında Türkiye, Kıbrıs konusunda tavrını İngiltere'ye nota vererek ortaya koydu.⁴⁷ Tarihe Londra Konferansı olarak geçen görüşmeler, 27 Ağustos 1955'te Londra'da başladı. Türk Hükümeti adına konferansa katılan Fatin Rüştü Zorlu, konferans başkanı ve aynı zamanda İngiltere başbakanı Harold Macmillan ile arasındaki konuşma şu şekilde aktarıldı:

“Zorlu, Macmillan’a şu soruyu yöneltti: ‘İngiliz Hükümeti, Lozan Antlaşması ile Büyük Britanya’ya devredilen Kıbrıs adasındaki egemenlik hakkını bugün ve gelecekte düşünüyor mu?’ Macmillan ise: ‘İngilizler için bu konu gerçekten basit. Biz çok ampirik (deneysel) insanlarız. Gerçekleri gördüğümüz gibi ele almaya çalışıyoruz. Dünyada ve özellikle nükleer dünyada kalıcı hiçbir şey yoktur. İnsanlığın uzun öyküsünde –bunu Akdeniz’e kıyısı olan milletlerden ve ülkelerden daha iyi kimse bilemez- meydana gelen birçok değişiklik ve permütasyon vardır ama gerçeklerle de olduğu gibi yüzleşiriz. Dünyadaki bazı stratejik ve siyasi şartları yerine getirmek için 1878’de Kıbrıs’ı bir üs olarak kabul ettik. Bu stratejik ve politik koşullar, bugün her zamankinden daha büyük ölçüde mevcuttur. Bu nedenle geleceğe çok uzaklardan bakamazken, üstlendiğimiz ve halen sürdürmek zorunda olduğumuz emaneti terk etmemizi sağlayacak koşulları öngöremiyoruz. Belki biraz daha kısa bir şekilde ifade etmem gerekirse şunu ekleyebilirim: 30 Ağustos’ta yaptığım açıklamada İngiltere’nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğinin tartışılmaz olduğunu belirtmiş ve Kraliyet Hükümeti’nin Kıbrıs’ı Birleşik Krallık için neden gerekli gördüğünü açıklamıştım. Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’daki yükümlülüklerini yerine getirebilmek için Kıbrıs’ı elinde tutmaya devam ediyor. O zamandan beri bu görüşü değiştirecek hiçbir şey olmadı ve gelecekte herhangi bir değişiklik ihtimalinin olmadığını söylemek zorundayım.’ şeklinde kaçamak bir cevap verdi. Bunun üzerine Zorlu, ikinci soruyu yöneltti: ‘İngiliz Hükümeti adadaki egemenliğini sürdürmeye kararlıysa, nihayetinde adanın bağımsızlığına yol açabilecek, kendi kaderini kendi tayin edebilme ilkesinin şimdi veya gelecekte kabul ediyor mu? Adanın özyönetimine mi yoksa başka bir ülkeye bağlanmasına mı olumlu bakıyor?’⁴⁸

⁴⁶ Eroğul, s.164.

⁴⁷ **İstanbul Ekspres**, 24 Ağustos 1955; “Turkey Calls It A Day”, **The Guardian**, September 6, 1955.

⁴⁸ “Turkey Reimposes Martial Law”, **The Guardian**, September 8, 1955.

Macmillan ise bu soruyu zaten cevapladığını ve İngiltere'nin kendi kaderini tayin ilkesine hiçbir zaman kabul etmediğini söyledi.⁴⁹ Zorlu, Türklerin çoğunluk olarak yaşadığı Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini tezini savundu.⁵⁰ Savunulan Türk tezinin içeriğini genel olarak ele almak gerekirse, Kıbrıs'ta statükonun korunmasının önemli olduğu, bu sebeple İngiltere'nin adadan çekilmesinin olumsuz şartlar doğuracağını ve eğer bu statü bozulacaksa, adanın Türkiye'ye iade edilmesinin gerekli olduğu şeklinde ifade edildi.⁵¹

Savunulan tez, Türk halkı tarafından takdir edilmekle birlikte kamuoyunda Yunan karşıtı görüşler belirgin bir şekilde hissedilir olmuştu. Bunun yanında Londra Konferansı'nda Kıbrıs için kesin bir sonuca varılamadı.⁵² Sonuçsuz kalan Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasında patlamaya hazır dinamit görevi görmekteydi. Nitekim 6 Eylül 1955 tarihli İstanbul Ekspres gazetesinde çıkan, Rumların Atatürk'ün Selanik'teki doğduğu evi bombaladıkları haberi bu dinamitin fitilini ateşledi.⁵³ Aynı gün öğleden sonra İstanbul'da sokağa dökülen üniversiteliler gösteriler düzenledi. Akşam saatlerinde olaylar şehrin birçok yerine dağılmış ve adeta şekil değiştirmişti. İstanbul'da Rumlara ait 54 bina ve 19 kilise ateşe verildi. İzmir'de ise araba ve kamyonlar denize itildi, 57 kişi hayatını kaybetti. İzmir NATO Komutanlığı'nda görevli subaylar ve aileleri şiddete uğradı. Yunan NATO subayları ve başkonsolos, o geceyi Amerikan Konsolosluğu'nun koruması altına geçirdikten sonra, ertesi gün uçakla Yunanistan'a gittiler.⁵⁴ Subay eşleri isyancıların her şeyi yok ettiğini ve polislerin isyancıları durdurmak için hiçbir girişimde bulunmadığını aktardı.⁵⁵

---

⁴⁹ "Turkey Reimposes Martial Law", **The Guardian**, September 8, 1955; "Internal Self-Rule For Cyprus", **The Guardian**, September 8, 1955.

⁵⁰ "Cyprus Talks Flop: Tension is Growing", **Daily Herald**, September 8, 1955.

⁵¹ **Ayın Tarihi**, Eylül 1955, No. 262, ss.164-171'den aktaran Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, **Türk Siyasi Tarihi**, Kronik Kitap, İstanbul, 2022, ss.245-247.

⁵² "Turkey Reimposes Martial Law", **The Guardian**, September 8, 1955; "Cyprus Talks Have Broken Down", **The Birmingham Post**, September 8, 1955; "Talks on Cyprus Suspended", **The Birmingham Post**, September 8, 1955; "Failure", **The Guardian**, September 8, 1955.

⁵³ **İstanbul Ekspres**, 6 Eylül 1955.

⁵⁴ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.26.

⁵⁵ "Churches Blaze in Night of Terror", **Daily Herald**, September 8, 1955; "Turks Wreck Greek Stores and Cars", **The Birmingham Post**, September 7, 1955.

Tablo 3: Suç Mahalli ve Suçun Niteliğine Göre Tutuklu Sayısı⁵⁶

Yer	Tahrip Edilenler	Yağmacılar	Kundakçılar	Toplam
Adalar	14	75	9	98
Bakırköy	58	25	12	95
Beyoğlu	906	82	43	1.031
Beykoz	22	19	2	43
Beşiktaş	82	61	19	162
Eminönü	352	71	9	432
Eyüp	283	47	2	332
Fatih	31	268	90	520
Kadıköy	38	66	11	108
Sarıyer	218	37	29	95
Şişli	36	124	119	461
Üsküdar	16	14	15	45

Evening Standard gazetesinin 7 Eylül tarihli sayısında, Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes, 6 Eylül’de olaylardan önce İstanbul’daydı ancak 20:00 treniyle Ankara’ya gitmek üzere yola çıkmışlardı. Haberi aldıktan sonra İstanbul’a geri döndüler. Hükümet yetkilileri olaydan haberdar olduktan sonra İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edildi. Hükümetin suçlu olarak komünist casuslar ve unsurları olduğunu iddia etmesi üzerine 7 Eylül sabah saatlerinde sıkıyönetim kaldırıldı ancak iddialar delille desteklenemeyince akşam saatlerinde tekrar sıkıyönetim ilan edildiği bilgisi verilmişti.⁵⁷ Olaylardan sonra birçok kişi tutuklandı. Milli Savunma Bakanlığı, 9 Eylül’de yayınlandığı bildiride üç generale el çektirildiğini beyan etti. Kıbrıs Türkler Derneği kapatıldı.⁵⁸ İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etti. Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevine atandı. Emniyet Genel Müdür Ethem Yetkiner ise Konya Valiliği’ne atandı.⁵⁹

Bu olaylar neticesinde Kıbrıs’taki İngiliz birlikleri güvenlik önlemlerini arttırdı.⁶⁰ Müzakerelerin çıkmaza girmesi üzerine İngiliz Hükümeti tarafından, Deniz Kuvvetleri’nin daha da güçlendirilmesi kararı verildi. Aynı zamanda 1.652 kg ağırlığa

⁵⁶ Fahri Çoker Arşivi’nden aktaran Dilek Güven, s.52.

⁵⁷ “Turks Find Red Plot And Lift Martial Law After Istanbul Riots”, **Evening Standard**, September 7, 1955.

⁵⁸ **Zafer**, 8 Eylül 1955.

⁵⁹ **Akşam**, 8 Eylül 1955.

⁶⁰ “Attack by Cyprus Workers Leader”, **The Guardian**, September 9, 1955; “Turks in Cyprus Form Secret Organisation”, **The Guardian**, September 10, 1955.

sahip karargah gemisi Woodbridge Haven ve bir kıyı mayın tarama gemisinin Chatham'dan Kıbrıs'a doğru yola çıkacağı duyuruldu.⁶¹ Meydana gelen bu olaylar İngiliz basınında da gündemi epey meşgul etti. The Guardian gazetesinde olaylarla ilgili:

*“Türkler İstanbul'da Yunanlıların dükkanlarına saldırdı. Dün 630 kişilik Kraliyet Komando Birliği, Malta'da Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Lefkoşa'da kapsamlı arama yapan birlikler, Yunan askerleri ile birlikte bölgeyi abluka altına aldı. Reuters'un verdiği bilgilere göre: yarın sabaha karşı 4'e kadar sürmesi beklenen sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yasak bu akşam 6'da kaldırıldı. Yapılan geniş kapsamlı aramalara İngiliz hükümet yetkililerin ve ailelerin evleri de dahil edildi. Kümesler, buzdolapları ve çöplerde bile silah araması yapıldı. Arama sonucunda bir önemli bulgu elde edilemedi fakat resmî açıklamada çok sayıda yararlı bilgi edinildiği ve yetkililerin operasyondan memnun olduğu belirtildi.” haberi yayınlandı.*⁶²

Yaşanan olaylarla ilgili olarak İngilizlerin yaşadığı sorunları gündeme getiren Evening Standard gazetesi ise:

*“Yunanistan, Yunan karşıtı ayaklanmalarının ardından yeni şiddet olaylarından korktuğu için bugün futbol maçlarını ve at yarışını yasakladı. İngiliz Konsoloslugu, bugün İngiliz mallarına verilen zararlar ilgili olarak Türkiye'de protesto yapacağını açıkladı. Birkaç İngiliz dükkanı ağır hasar gördü. Sahipleri saldırıya uğradı ve dükkanları Uluslararası Ticaret Fuarı'nda Türk Hükümeti'nin emriyle kapatıldı. Konsolosluk, İngiliz mallarına verilen toplam hasar maliyetinin belirlenemediğini açıkladı. İngiliz Konsoloslugu'nda yapılan protestoda, sergilenen eşyalar paketlenildi, Türk ve Yunan bayrakları indirildi.” haberine yer verdi.*⁶³

Olayların hemen akabinde 12 Eylül 1955'te DP Grup toplantısı gerçekleştirildi. Toplantının ana konusu 6-7 Eylül olayları ve sıkıyönetimin uzatılması için yapılacak oylamaydı. Başbakan Menderes, olaylar hakkında konuşmadı. Sıkıyönetimin 1 yıl uzatılması önerisiyle yapılan oylama sonucunda sıkıyönetim 6 ay uzatıldı.⁶⁴

1955'te değişen dünya konjonktürü karşısında Başbakan Menderes, Orta Doğu'da bir savunma paktı kurma konusunda kararlıydı. Bu amaçla Başbakan Menderes, Irak, Lübnan ve Suriye'yi kapsayan bir seyahate çıktı. İlk olarak Irak'ta Irak Başbakanı Nuri Es Said ile görüştü. Görüşmenin sonunda Bağdat Paktı adı verilen birliğin kurulacağı tebliğ edildi. Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955'te antlaşmayı imzaladı.

⁶¹ “Churches Blaze In Night of Terror”, **Daily Herald**, September 8, 1955.

⁶² “Marine Commando on Way to Cyprus”, **The Guardian**, September 7, 1955.

⁶³ “Greece Bans Horse Racing, Football After Riots”, **Evening Standard**, September 10, 1955.

⁶⁴ **Ulus**, 13 Eylül 1955; “Turkey Extends Martial Law”, **The Guardian**, September 13, 1955.

Sonrasında İngiltere 4 Nisan 1955'te, Pakistan 23 Eylül 1955'te ve İran 3 Kasım 1955'te Bağdat Paktı'na katılmış oldu.⁶⁵

İç siyasette ise gerginlik hakimdi. DP hükümeti basın ve miting yapma özgürlüklerini kısıtlayan yasalar çıkardı. Böylece hem CHP hem de DP içindeki muhalif sesleri engelledi. Bu baskı yasalarının ardından DP'li muhaliflerin liderlik görevini Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu üstlendi ve bu muhalif grup DP'den ayrılıp 1956'da Hürriyet Partisi'ni (HP) kurdu.⁶⁶ Bu bölünme karşısında Başbakan Menderes, 1958'de yapılması planlanan seçimlerinin erkene alınması fikrini Genel İdare Kurulu'na sundu. Konu, DP Meclis Grubunun İdare Kurulu'nda görüşüldükten sonra 5 Eylül 1957'de DP Meclis Grup toplantısında Grup Başkanı Hayrettin Erkmen, seçimlerin 27 Ekim 1957'de yapılması konusunda görüşme yapılacağını açıkladı. Görüşme sonunda yapılan oylamada, oybirliği ile seçimlerin 27 Ekim 1957 Pazar günü yapılmasına karar verildi.⁶⁷

DP içinde yaşanan bölünme ve CHP-DP arasında artan gerginlik en önemlisi de ekonomide yaşanan gerileme Hükümet için gerçekten çözülmesi zor sorunlardı. Ülkenin ekonomisi tarıma dayalıydı ve doğal olarak seçimlere kadar tarım alanında birtakım iyileştirmelerin yapılması gerekli hale gelmişti. Bu bağlamda TBMM, çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan borçlarını on yıl süre ile erteleyen bir yasa çıkardı. Çıkan yasa ile birlikte çiftçiler artı bir kazanç sağladı. Bu gelişme neticesinde de DP, kırsal kesimde oy potansiyelini arttırmış oldu.⁶⁸ Seçim öncesinde milletvekili seçim kanununda yapılan değişiklikler ile muhalefet partilerinin ittifak kurmalarını engellemek amaçlandı. Değişiklik yapılan kanuna göre partiler, örgütlendikleri il ve ilçelerde seçime katılmak ve aday listesi yapmak zorundaydı. Herhangi bir parti listesine girmiş olan aday, başka bir partiden ya da bağımsız aday olamayacaktı. Seçim tarihinden en az altı ay önce bağlı bulunduğu partiden istifa edenler başka bir partiden seçime katılamayacaktı.⁶⁹ Bu madde ile kısa bir süre önce DP'den ayrılan Fuat Köprülü hedef alındı. Buna karşın Köprülü, HP'ye destek verdi ve DP liderlerini

---

⁶⁵ Yücel, ss.120-121.

⁶⁶ Kemal Karpat, **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, (Siyasi Tarih), s. 95.

⁶⁷ Yücel, s.124.

⁶⁸ Karpat, Siyasi Tarih, s.96.

⁶⁹ Yasemin Doğaner, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013, ss.29-30.

diktatör olmakla suçladı.⁷⁰ Bu sırada Orta Doğu’da gerçekleşen Irak darbesi DP’lilerin iktidarı yitirme düşüncesi ile gerilmesine neden oldu.⁷¹

1957 seçimleri CHP, DP, HP, Millet Partisi’nin (MP) mücadelesiyle geçti. Köylü Partisi (KP) seçimleri boykot ederek farklı bir duruş sergiledi. Seçimlerden hemen önce kurulan Vatan Partisi (VP) ise seçimlere sadece İstanbul ve İzmir’den katıldı.⁷² 27 Ekim 1957 Pazar günü, %76,6 katılımı ile seçimler tamamlandı. DP, 4.497.811 oyla, %48,6 oranla 424 milletvekili kazandı ve tekrar tek başına iktidar oldu. CHP %41,4 oran ile 178 milletvekili, CMP %6,5 ile 4 milletvekili ve HP %3,5 ile 4 milletvekili elde etti.⁷³ 1957 seçimleri DP’nin kazanması ile sonuçlansa da 1950 ve 1954 seçimlerine göre yaşadığı kayıp nedeniyle seçim sonuçları DP’lileri memnun etmedi. DP’nin bu denli oy kaybı yaşamasının çeşitli sebepleri vardı. Fakat bunlardan en önemlisi seçimin ekonomik sıkıntıların kendini gösterdiği bir dönemde yapılmasıydı.⁷⁴

Tablo 4: 1957 Seçimleri Partilerin Aldıkları Oy Oranları⁷⁵

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
DP	4.372.621	47,88
CHP	3.753.136	41,09
CMP	652.064	7,14
HP	350.597	3,84
BAĞIMSIZ	4.994	0,05

Seçimlerden sonra yeni Meclis 1 Kasım’da toplandı ve Celal Bayar tekrar cumhurbaşkanı olarak seçildi. Cumhurbaşkanı Bayar, V. Hükümeti kurma görevini yine Adnan Menderes’e verdi.⁷⁶ CHP 1957 seçimlerinde iktidara gelmeyi başaramadı fakat Meclisteki sandalye sayısını arttırarak güçlendi. Bu durum başta CHP olmak üzere muhalefetin iktidara özellikle de Menderes’e karşı saldırılarını şiddetlendirdi.⁷⁷

⁷⁰ Karpat, Siyasi Tarih, s.99.

⁷¹ Hakkı Uyar, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.37.

⁷² Karpat, Siyasi Tarih, s.97.

⁷³ TÜİK, s.25.

⁷⁴ Rıfık Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998, s.502.

⁷⁵ TÜİK, s.25.

⁷⁶ Eroğul, s.205.

⁷⁷ Erdoğan, ss.1910-1924.

Ülkede ekonomik sıkıntılar ve siyasi baskılar, orduda hareketlenmeye neden olmuştu. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ve farklı askeri birimlerde görev yapan sekiz asker arkadaşıyla birlikte DP hükümetine darbe yapmak için bir araya geldi. 1957 seçimlerin sonra yapılacak darbeye dair planlama hız kazandı. Darbe planına göre hareket İstanbul, Ankara, Eskişehir ve İzmir’de yapılacak; radyoevi ve elektrik fabrikası ele geçirilecekti. Görevli bakanlar Cumhurbaşkanı yoluyla İstanbul’a çağırılacak ve Yeşilköy Havalimanı’na geldiklerinde tutuklanacaktı. Dokuz subayın lideri olan Binbaşı Kuşçu, yaşanan olaylar neticesinde diğer subaylardan şüphe etmeye başladı. Bu nedenle bu subaylar Kuşçu’yu ihbar edemedi kendisi önce davrandı. İhbarını DP İstanbul Milletvekili Mithat Perin ile Başbakan Menderes’e ilette. Bu ihbarın sonucunda 26 Aralık 1957’de dokuz subay tutuklandı. Askeri mahkemede görülen davada dokuz subaydan sadece Samet Kuşçu hakkında tutuklu olarak yargılanma kararı verildi. 25 Kasım 1958’de dava Samet Kuşçu’nun ordudan atılması ve iki yıl hapsine, diğer subayların ise beraatına karar verilmesi ile sonuçlandı.⁷⁸

Seçim sonrasında başlayan hareketli dönem ekonomik sıkıntıların ciddi oranda artmasıyla devam etti. DP hükümeti, devalüasyon yapmak zorunda kaldı. 4 Ağustos 1958’de devalüasyon kararı resmileşti. Dolar 2,80 TL’den 9 TL’ye çıkarıldı. Devalüasyon kararı ile birlikte muhalefet daha sert bir üslupla eleştirilerine devam etti. Eleştiriler neticesinde ise tüm muhaliflerin tek çatı altında olması gerektiği fikri konuşulmaya başladı.⁷⁹

Bu söylem karşısında Başbakan Menderes, 12 Ekim 1958 Manisa İl Kongresi’nde vatandaşların, kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi kurmalarını istedi. Menderes bu konuda: *“Onların, Güç Birliği adı altında giriştikleri faaliyetin maksadı şudur: Bir Ehli Salip Cephesi olarak karşımıza dikilecekler. Daha şimdiden seçim varmış gibi yakamıza sarılacaklar. Bu hareketler, bizim işlerimizi güçleştirmek, milletimizin ihtiyaçlarını sekteye uğratmak, vatanın refah ve saadetini geciktirmek demektir.”* açıklamasıyla kararlılığını ortaya koydu.⁸⁰

Vatan Cephesi, iktidarı temsil edecekti. Cumhurbaşkanı Bayar’ın da bu fikri desteklemesiyle süreç hızlandı. Muhalefet partilerinin görüşmeleri sonucunda CMP,

---

⁷⁸ Yücel, s.132.

⁷⁹ Akşin, s.253.

⁸⁰ **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1958.

TKP ile birleşme kararı aldı ve yeni partinin adı Cumhuriyetçi Millet Köylü Partisi (CMKP) oldu. CMKP'nin başkanlık seçimi yapıldı ve başkanlığa eski CMP Başkanı Osman Bölükbaşı seçildi.⁸¹ 24 Kasım 1958'de de HP, CHP'ye katıldı böylece Milli Muhalefet Cephesi tamamlanmış oldu.⁸² 1958'in sonuna gelindiğinde Vatan Cephesi şubeleri ülke genelinde artış gösterdi. Katılımın illere göre dağılımına bakıldığında İstanbul 82.182, Konya 60.975, Sivas 53.000, İzmir 38.667, Kars 29.803, Tunceli 27.823, Niğde 27.297, Malatya 27.288, Ankara 22.946, Diyarbakır 20.498 ve Manisa 20.480 kişi Vatan Cephesi'ne üyeliği bulunmaktaydı.⁸³ DP'nin bülteni halinde yayın yapan Zafer gazetesi 13 Ekim 1959 tarihli "*Bir Vatan Cephesi Kurulmalıdır!..*" başlıklı yazısında bu ocakların sadece Demokratlara değil, bütün vatandaşlara açık olduğunu belirtmekle birlikte DP'liler, Vatan Cephesi'ne taraftar edinmek için radyoyu da çağrı aracı olarak kullanmaya başladı.⁸⁴

Tablo 5: İllere Göre Vatan Cephesi Üye Sayısı⁸⁵

Adana	18.000	İzmir	38.667
Adıyaman	9.000	Kars	29.803
Afyon	12.373	Kastamonu	3.500
Ağrı	2.918	Kayseri	13.751
Amasya	4.600	Kırklareli	1.240
Ankara	22.946	Kırşehir	13.254
Antalya	8.039	Kocaeli	6.847
Artvin	8.525	Konya	60.975
Aydın	15.985	Kütahya	9.325
Balıkesir	17.583	Malatya	27.288
Bilecik	4.030	Manisa	20.480
Bingöl	2.586	Maraş	10.722
Bitlis	4.050	Mardin	8.906

⁸¹ **Akşam**, 16 Ekim 1958.

⁸² Eroğul, s.215.

⁸³ Doğaner, s.54.

⁸⁴ **Zafer**, 13 Ekim 1959.

⁸⁵ Burçak, s.605.

Bolu	13.262	Muğla	12.885
Burdur	12.121	Muş	3.500
Bursa	17.814	Nevşehir	6.636
Çanakkale	4.325	Niğde	27.297
Çankırı	6.443	Ordu	6.500
Çorum	14.198	Rize	4.486
Diyarbakır	19.203	Sakarya	15.780
Denizli	14.175	Samsun	7.782
Edirne	9.297	Siirt	6.468
Elazığ	15.888	Sinop	8.737
Erzincan	7.787	Sivas	53.000
Erzurum	10.052	Tekirdağ	15.968
Eskişehir	11.547	Tokat	18.447
Gaziantep	17.355	Trabzon	11.184
Giresun	11.300	Tunceli	27.823
Gümüşhane	18.174	Urfa	18.275
Hakkari	2.000	Uşak	10.786
Hatay	8.666	Van	14.981
Isparta	5.000	Yozgat	6.697
İçel	12.356	Zonguldak	7.300
İstanbul	82.182	Toplam	973.170

31 Aralık 1958’de devlet kuruluşunda çalışanların Vatan Cephesi’ne katılma olanağı sağlayan bir yasa kabul edildi. İktidar ile muhalefet arasındaki cepheleşme günden güne artmakla birlikte şüphesiz bu siyasi cepheleşme ortamından en çok etkilenen halk oldu. Demokrasinin henüz emeklemeye başladığı zaman diliminde yaşanan bu cepheleşme sonradan yaşanacak olayların fitilini ateşlemiş oldu.⁸⁶

⁸⁶ Uyar, s.27.

1.1.2 Londra Uçak Kazası (17 Şubat 1959)

1955 yılında Kıbrıs'ın geleceği hakkında gerçekleştirilen Londra Konferansı sonuçsuz kalmış ve Türkiye'deki 6-7 Eylül olaylarının etkisiyle yara almıştı. 1959 yılına gelindiğinde Kıbrıs adasında çözümsüz kalan Rum, İngiliz ve Türk nüfusları konusunda tekrar bir görüşme yapılmaya karar verildi. 11 Şubat 1959'da Türk ve Yunan Hükümetleri Zürih'te ön antlaşma imzaladılar. Bir hafta sonra da Londra'da asıl antlaşmayı imzalamak için toplanacaklardı.⁸⁷

Londra'da yapılacak olan görüşmelere katılmak üzere Başbakan Adnan Menderes ve Türk heyeti Viscount tipi uçakla yola çıktı. Uçak yoğun sis nedeniyle Heathrow Havalimanı'ndan Gatwick Havalimanı'na yönlendirildi fakat Gatwick'e üç mil kala ormanlık alana düştü.⁸⁸ Ağaçlara çarparak iki kanadı kopan ve ters dönen uçakta 12 kişi hayatını kaybetti. Dönemin Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ve Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü hayatını kaybedenler arasındaydı. Başbakan Menderes ise kazadan mucizevi bir şekilde hafif yaralarla kurtuldu. Uçağın düştüğü Surrey bölgesindeki Newdigate kasabasında arama çalışmaları yapıldı. Adnan Menderes'i aynı kasabada yaşayan Tony ve Margaret Bailey çifti buldu ve evlerinde misafir ettiler.⁸⁹ Başbakan Menderes'e ilk yardımı hemşire olan Margaret Bailey yaptı. Eşi Anthony ile birlikte Başbakan Menderes'e misafirperver davranışlarından dolayı Menderes, çifte teşekkür ederek Türkiye'ye tatile davet etti.⁹⁰

Davet, dün gece Belediye Başkanı'ndan ziyaret için düzenlemeler yapmasını isteyen İstanbul Kent Konseyi'nden geldi. Daily Mirror gazetesinden Denis Martin olayı:

“Kurtarma operasyonlarını yöneten Dorking polisinden Müfettiş A. R. Crowhurst şunları söyledi: ‘Kaza daha kötü koşullarda gerçekleşemezdi. Bırakın yürüyerek kaçabilmek, birilerinin bu kazadan canlı çıkması kesinlikle mucizedir.’ Kurtarma görevlileri arasında Dorking'den Surrey polisi, Horsham'dan West Sussex polisi, Reigate'den ambulanslar ve itfaiye araçları yer aldı. Beyaz önlüklü doktorlar ve mavi üniformalı hemşireler kalın çamurda diz çökerek kazadan çıkarılanları tedavi edip muayene ettiler. Newdigate'te yaşayan köylüler,

⁸⁷ Eroğul, s.217.

⁸⁸ “Premier Of Turkey Saved As 12 Die In Air Crash”, **Daily Mirror**, February 18, 1959.

⁸⁹ “Escape”, **The Guardian**, February 18, 1959.

⁹⁰ “Menderes Rescuers Invited To Turkey”, **Evening Standard**, February 21, 1959; “Turkey Invites the Baileys”, **Evening Standard**, February 21, 1959.

battaniyeler ve yırtık çarşaflarla olay yerine koştu.” satırlarıyla aktardı.⁹¹ Evening Standard’ta yer alan haber: “Kıbrıslı Rumlar adına Başpiskopos Makarios’a ve Kıbrıslı Türkler adına Dr. Küçük, Bay Lloyd’un duyurusunu değerlendirme şansı vermek üzere yarın sabaha ertelendi. Bu öğleden sonra başpiskopos, Park Lane Hotel’de bir konferans verdi ve ardından Lancaster House’da Dr. Küçük ile görüşmeye gitti. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları Dışişleri Bakanlığı’nda da ayrı bir görüşme yapacak.” şeklinde aktardı.⁹²

Daily Mirror’da yer alan “Missing Victim Riddle” başlıklı haberde:

“Salı günü düşen Türk uçağında iz sürüldü. Kayıp bir yolcu bulmak için av köpekleriyle geniş bir arama başlatıldı. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’in kaza yerinden güçlükle uzaklaşarak hayatta kaldı. Türk Büyükelçiliği yetkilileri, Kıbrıs görüşmelerine giderken düşen uçağın kapısında bir arıza yaşanmış olabileceğinin altını çizdi. Uçaktaki cesetler polis eşliğinde çıkarıldı. Ulaştırma ve Sivil Havacılık Bakanı Bay Harold Watkinson kaza ile ilgili açıklamalarda bulundu. Havaalanı çevresinde hava durumunun iniş için elverişli olduğunu, kazadan sonra yedi adet uçağın normal iniş gerçekleştirdiğini ve Türk Hava Yollarına ait uçağın düşme nedeninin araştırılmaya devam edildiğini belirtti.” açıklamalarına yer verildi.⁹³

The Guardian gazetesinde ise kaza ile ilgili:

“Türkiye Başbakanı Sayın Menderes, Kıbrıs görüşmeleri için Londra’ya gelirken kaza geçirdi. Türk Hükümeti yetkililerini taşıyan Viscount tipi uçak, Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Başbakan Menderes, kazadan vücudunda morluklarla kurtuldu. Uçaktaki 22 kişilik mürettebattan 12’si hayatını kaybetti. Bazı kazazedeler ağır şekilde yaralandı. Ancak hayatta kalanlar enkaz altından çıkmayı başardı. Bunların arasında Başbakan Menderes de vardı. Başbakan Menderes, yardım istemek için 3 mil boyunca yürüdü ve hayatta kalmayı başardı. İlk belirlemelerde Başbakan Adnan Menderes, Menderes’in Özel Kalem Müdür Yardımcısı Şefik Fenmen, Emin Kalafat, Kazım Nefes, kabin görevlisi Türkay Erkay ve hostes Yurdanur Yelkovan kazadan kurtulanlar arasındadır. Kazanın yaşandığı bölgede bahçıvan olarak çalışan Jack Marshall, uçakta mahsur kalanlara yardım etti. Marshall, üç kişiyi enkazdan kurtardı. Hayatını kaybeden dört kişiyi de uçağın enkazından çıkarmayı başardı. Yoğun sis nedeniyle itfaiye ve ambulansların kaza yerine ulaşmasında güçlük yaşandı. Polis yoldaki trafiği durdurdu ve kontrol noktası kurdu. Kurtarma ekipleri projektörlerin ışığında çalıştı. İtfaiye araçları, ambulanslar, polis arabaları ve Dorking cenaze müdürünün kamyonetleri kazanın yakınında şerit halinde sıralanmıştı. Enkazdan çıkarılan cesetler kamyonete taşındı. Hayatını kaybedenlere ait bavullar, kıyafetler, ayakkabılar ve diğer eşyalar kurtarma görevlileri tarafından araçlara yerleştirildi. Çamura bulanmış altı adet evrak çantası bulundu. Bulunan çantalar, polis arabasıyla Dorking karakoluna götürüldü.

Kurtarma çalışmalarına katılan Gatwick Havalimanı yetkilisi Brian Smith, olay yerine vardığında dört kişinin uçak gövdesinde açılan deliklerden çekilip kurtarıldığını söyledi. Kaza yardım ekiplerinin ulaşması zor bir konumda gerçekleşmişti. British European Airways yetkilisi Yüzbaşı Reid, Gatwick Havalimanı civarında uçan helikopter pilotundan, kazanın yaşandığı yere

⁹¹ “It Was a Miracle...”, **Daily Mirror**, February 18, 1959.

⁹² “Turkish Premier in Air Crash”, **Evening Standard**, February 17, 1959.

⁹³ “Missing Victim Riddle”, **Daily Mirror**, September 19, 1959.

gitmesini istedi. Olay yerine varan helikopter pilotu, 'Birkaç kaza gördüm ama hiçbiri bunun kadar kötü değildi. Sanki birisi uçağı kağıt gibi buruşturmuştu. Uçağın kuyruk kısmı kopmuş haldeydi.' Açıklamasında bulundu. Enkazda aramalar devam ediyor. Yaşanan kaza nedeni ile Kıbrıs görüşmeleri ertelendi." bilgisini paylaştı.⁹⁴

Olayın ardından Londra Kliniği'ne götürülen başbakana ilgi yoğunlu. Başbakan Adnan Menderes, 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması'nı İngiltere Başbakanı Macmillan ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile birlikte klinikte imzaladı.⁹⁵ İngiliz basını olaya geniş yer verdi. Özellikle The Guardian gazetesinde manşet olan haberde:

"Dün gece Londra Kliniği'nden yapılan açıklamada, Türkiye Başbakanı Sayın Adnan Menderes'in durumunun iyi olduğu belirtildi. Kazanın şokunu atlatan Başbakan Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile gerçekleştirdiği toplantıda iyi görünüyordu." verilen bu bilgilere ek olarak kazaya dair fotoğraflar da yer aldı.⁹⁶

Kaza haberi Türkiye gündeminde de bomba etkisi yarattı. Muhalefet ile ilişkilerin gergin olduğu ve iktidara karşı halk desteğinin azaldığı bu dönemde, kaza haberi bu olumsuzlukları geride bıraktı. Başbakan Menderes'in kazadan hafif yaralarla kurtuluşu ilahi bir işaret olarak atfedildi. Nitekim bir süre sonra Başbakanın Mersin Tarsus'taki mitinginde Ali Bayatoğlu adlı bir vatandaş, kazadan mucize eseri kurtulan Başbakan Menderes için oğlu Süleyman Bayatoğlu'nu kurban etmek isteyecekti.⁹⁷

Londra'dan Ankara'ya dönen Başbakan Menderes'i Ankara Garı'nda coşkulu bir kalabalık bekliyordu. Başbakanı karşılamaya gelenler arasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, CHP Başkanı İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de yer almıştı. Halkıyla kucaklaşan başbakan adeta yeniden doğmuş gibi hissetti. Desteğini kaybetti denilen halk tarafından alkış ve sevgiyle karşılandı. İsmet İnönü, kendisine geçmiş olsun ve baş sağlığı dileklerini ilettiler. Başbakan Menderes de bu dilekleri kabul etti. Uzun zamandan sonra iktidar ve muhalefette gergin ortamına barışçıl duygular

⁹⁴ "Mr. Menderes Safe in Plane Crash", **The Guardian**, February 18, 1959; "Mr. Menderes Plane was Coming in 600ft too Low", **Evening Standard**, February 18, 1959; "Dogs Seek Lost Crash Plane Passenger", **News Chronicle**, February 19, 1959.

⁹⁵ "Full Agreement at Cyprus Talk", **Evening Standard**, February 19, 1959; "Cyprus Pact Signed", **Evening Standard**, February 19, 1959; "British Requirements Met in Cyprus Pact", **The Guardian**, February 20, 1959.

⁹⁶ "Mr. Menderes Recovering", **The Guardian**, February 19, 1959.

⁹⁷ **Zafer**, 21 Nisan 1960.

hakimdi. Bu duygular bir süre sonra kendini dinmek bilmeyen fırtınalı bir sürece bırakacaktı.⁹⁸

Fırtınalı sürecin ilk halkası İnönü ve CHP'lilerin "*Büyük Taarruz*" olarak adlandırdığı, Ege illerini kapsayacak olan propaganda gezisi 29 Nisan 1959'da Uşak'ta başladı. Uşak, 1922 yılında İnönü'nün Yunan general Trikopolis'i esir aldığı il olması bakımından ayrı bir öneme sahipti.⁹⁹ Geziye İnönü ile birlikte 40 milletvekili katıldı. Uşak'ta kalabalık bir şekilde karşılanan İnönü ve beraberindeki grup, DP İl Binasının önünden geçerken DP İlçe Başkanı Eşref Övünç elindeki su bardağını fırlattı. Bardak, Akis dergisi muhabirlerinden Hamdi Avcıoğlu'nun başına isabet etti. Daha sonra yaşanacak birçok olayın ilk safhası bu şekilde başlamış oldu. İnönü, kaldığı evin karşısındaki eski Halkevi binasının İlk Adım Salonunda yapılan, CHP Gençlik Kolu İl Kongresine katıldı. İnönü, konuşmasını yapmak için sahneye çıktığında, kalabalık nedeniyle Halkevinin sahnesi çöktü. İnönü konuşmasında, iktidarın ekonomi alanındaki başarısızlıkları ve bunun sebepleri üzerinde durdu. Radyo yayını ve idarenin partizanlığı noktalarına da dikkati çeken İnönü, dertlerden kurtuluş çaresinin idarenin tecrübeli ellere geçmesi olduğunu söyledi.¹⁰⁰ İktidara gelince yapacakları işlerden de bahseden İnönü, kötü ilerleyen ekonominin düzeltilmesi ve dış borç sorununu çözmeye çalışılacaklarını ifade etti.¹⁰¹ Olaylar sırasında atılan taşlardan biri muhalefet lideri İnönü'nün isabet etti. Çıkan olaylarda polis göz yaşartıcı gaz kullandı ve çok sayıda kişi yaralandı. Mitingler bir sonraki duyuruya kadar yasaklandı. Geziye devam eden İnönü'nün İzmir mitinginde de CHP'liler ve DP'liler arasında yaşanan gerginlik kavgaya dönüştü. Demokrat İzmir gazete binası atılan taşlar nedeniyle zarar gördü. İçişleri Bakanı Namık Gedik, yaşanan olayların CHP'nin sorumluluğunda olduğunu ve Ege taarruzu adı altında CHP'lilerin halkı hükümete karşı düşmanlaştırdığını dile getirdi.¹⁰² DP'liler İnönü'nün Büyük Taarruz ekibinin bozguna uğradığını ve olaylar neticesinde kafilenin Uşak'tan kovulduğunu dile getirdi.¹⁰³

---

⁹⁸ **Akşam**, 20 Şubat 1959.

⁹⁹ Eroğul, s.217.

¹⁰⁰ **Akşam**, 1 Mayıs 1959.

¹⁰¹ Mehmet Karayaman, "İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebebi ve Sonuçları", **Tarih Okulu**, Cilt:2010, Sayı:8, Eylül-Aralık 2010, s.27.

¹⁰² **Akşam**, 3 Mayıs 1959.

¹⁰³ **Zafer**, 2 Mayıs 1959.

Hangi perspektiften bakılırsa bakılsın bu durum kutuplaşan bir halkı ve zedelenen demokrasiyi gösteriyordu.

İngiliz basınında Türkiye’de yaşanan basına karşı getirilen yasaklar ve hükümetin gazetecilerle olan ilişkisi The Guardian gazetesinde:

“Türkiye’de basına yönelik zulüm hız kesmeden devam ediyor. Aylar geçtikçe editörler hapsediliyor, yayıncılar para cezasına çarptırılıyor ve gazeteler kapatılıyor. Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950’den bu yana sekiz yüzden fazla gazeteci cezaevine gönderildi. Ocak ayında gazete dernekleri Adalet Bakanlığı’ndan, tutuklu gazetecilerin mahkemeye kelepçesiz çıkabilmesi için istekte bulundu. Talep bakanlık tarafından kabul edildi. Başbakan Menderes’e sözlü eleştiri yapanlar şu anda hapiste. Hatta Menderes Hükümeti, Kemal Atatürk’ün halefi İsmet İnönü’nün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etti. İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Celal Bayar hakkında aşağılayıcı bir konuşma yapmakla suçlanıyor. Eğer Türkiye, NATO’nun demokratik ilkelerini desteklemek istiyorsa daha dikkatli davranmalıdır. Çünkü Türkiye, NATO’da Portekiz ve İspanya gibi önemsiz bir ülke değil. Menderes Hükümetinin, basın özgürlüğüne yönelik saldırılarının en dikkat çekici yanı gazetecilerin yasaklara güçlü bir şekilde direnmesidir. Türk gazeteciler defalarca verilen hapis cezalarına rağmen düşündüklerini yazmaya devam ettikleri sürece Türkiye bir umut ülkesidir.” şeklinde yer buldu.¹⁰⁴

Muhalefet lideri İnönü, İzmir’de yaşanan olaylardan sonra 4 Mayıs 1959’da uçakla İstanbul’a gitti. Yeşilköy Havalimanı’nda uçaktan inen İnönü, arabayla şehir merkezine doğru hareket etti. Topkapı mevkillerine gelince öfkeli bir kalabalık İnönü’nün arabasının etrafını sarmıştı. Arabaya tekmeler atıldı ve camları taşlandı. Olay yerinde bulunan bir binbaşı ve emrindeki askerlerin olaya müdahale etmesiyle İnönü’nün arabasına yol açılabilirdi. Yaşanan olayların basına yansımaları engellendi.¹⁰⁵ İnönü ve CHP grubu, 7 Mayıs 1959’da Ege gezisini tamamladı.¹⁰⁶

1959 yılında yaşanan son olay ise Çanakkale’de gerçekleşti. CHP’lilerden oluşan bir grup vekil, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek liderliğinde, Eylül 1959’da Çanakkale’ye bir gezi düzenlemeye karar verdi. 11 Eylül saat 11:00’da İmroz adasından ayrılan CHP grubu, Bozcaada’ya vardı ve burada bir parti toplantısına katıldı. Ardından Ezine ilçesinin Odunluk iskelesine geçen grup, buradan Geyikli’ye geçti. Geyikli’ye vardıklarında DP rozetli 300 kişinin CHP grubunun önünü kestiği ve CHP’lilere saldırdığı iddia edildi. Olay anında Ulus gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner başından yaralandı ve hastanede tedavi altına alındı. CHP Genel Sekreteri Kasım

¹⁰⁴ “Conflict In Turkey”, **The Guardian**, May 8, 1959.

¹⁰⁵ Eroğul, s.221.

¹⁰⁶ Erdoğan, ss.1910-1924.

Gülek, olaya karışan kişileri tespit edilerek Cumhuriyet Başsavcılığına şikayette bulunacaklarını beyan etti.¹⁰⁷ Gazeteci Metin Toker'e göre bu olayları tertipleyen bizzat Kasım Gülek'ti. Toker, olayların yaşandığı günlerde Gülek'in, CHP içindeki saygınlığını yitirdiğini bu durumu görevinde kalmak için kullandığı söylemektedir.¹⁰⁸

CHP, yaşanan olay hakkında inceleme yapması için Çanakkale'ye milletvekillerinden oluşan bir inceleme heyeti gönderilmesine karar verdi. DP hükümeti, bu soruşturmaya karşı çıktı ve çıkabilecek olaylardan dolayı da CHP'yi mesul tuttuğunu belirtti. Buna rağmen CHP heyeti Çanakkale'ye gitti fakat olayın yaşandığı Geyikli'ye girmelerine polisler tarafından izin verilmedi.¹⁰⁹

1.2. İNGİLİZ BASININDA 1960 YILINDA YAŞANAN OLAYLAR

1.2.1. Tahkikat Komisyonu (18 Nisan 1960)

27 Mayıs'a giden süreçte Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, DP ve CHP arasında günden güne gerilen ilişkilerin son safhasını teşkil etmektedir. Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşuna giden süreçte yaşanacak olayların ilki Konya'da başladı. 7 Şubat 1960'ta İnönü, Konya'ya gitti. Soğuk havaya rağmen İnönü, Konya'nın Kulu ve Cihanbeyli ilçelerinde tezahüratlarla karşılandı. Konya'ya 20 kilometre mesafesindeki Kayacık'ta CHP teşkilatı binasından ilçe merkezine doğru hareket etti. Şehir merkezinde polis ve jandarmanın köşe başlarını tuttuğu görüldü. İnönü, Konya'da yaptığı konuşmada DP'nin ekonomi politikasını eleştirdi ve DP hükümetinin 1957 seçimlerinden beri vaat ettikleri hiçbir düzenlemenin başarıya ulaşmadığını söyledi.¹¹⁰

Konya'da yaşananlar, DP ile CHP arasında yaşanan önceki olayların devamı niteliğinde oldu. İnönü'nün miting alanında konuşma yapacağı platform önünde, İnönü'ye yakın olmak isteyen vatandaşların kalabalığı hakimdi. Polis, kalabalığın dağılması için anons yaptı fakat kalabalık dağılmayınca polis ile CHP'liler arasında

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 12 Eylül 1959.

¹⁰⁸ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.245.

¹⁰⁹ Eroğul, s.223.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 8 Şubat 1960.

arbede çıktı.¹¹¹ Polis ve jandarma, CHP Genel Başkanını karşılamak isteyen ve tezahürat yapan kalabalığı dağıtmak için cop ve gaz bombası kullandı.¹¹² Demokratlar, Konya’da yaşanan olayların nedenini CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’yle ilgili olduğunu düşünmekteydi. Çünkü zamanında İnönü konu ile ilgili uyarılmış fakat kendisi bu uyarıları dikkate almamıştı.¹¹³

Tüm bunlar yaşanırken 15 Mart 1960’ta Güney Kore’de meydana gelen ayaklanma Türkiye gündemine yansdı. Kore’de öğrenciler ve halk, seçimlerde hile yapıldığı gerekçesiyle iktidara karşı ayaklanmışlardı İktidara muhalif olan gazeteler bu haberleri geniş ölçüde kamuoyuna aktardılar ve olayların etkisini doğrudan şiddetlendiren bir rol aldılar. Özellikle üniversite öğrencileri arasında bu haberler geniş yankı buluyor ve iktidara olan öfkelerini arttırıyordu.¹¹⁴ Bu ortamda yaşanan her gelişme, bir sonraki olayın gerçekleşmesine neden oluyordu.

Kayseri Yeşilhisar’da Tarım Kredi Kooperatiflerindeki seçimi CHP’lilerin kazanması, DP’lileri öfkeliendirdi. 17 Şubat 1960’da şehir kulübünde CHP Yeşilhisar İlçe Başkanı Mustafa Ünal ile DP’liler arasında tartışma çıktı. Mustafa Ünal’ın tabancayla ateş açması sonucunda 3 kişi yaralandı, 10 kişi de gözaltına alındı. Bu olaydan sonra İnönü, hem CHP Kayseri Kongresi’ne katılmak hem de olayı incelemek için 3 Nisan 1960’ta Kayseri’ye gitmek üzere yola çıktı. Yola çıkmadan hemen önce İnönü’nün Kayseri’ye geleceğini haber alan Kayseri valisi Ahmet Kınık, İnönü’ye yaşanan olaylardan dolayı Kayseri’ye gelmemesini isteyen bir telgraf gönderdi. Fakat İnönü bunu dikkate almayarak yola çıkmıştı. İnönü’nün treni, Kayseri yakınındaki Himmetdede İstasyonu’na gelince herhangi bir olay olmaksızın durduruldu.¹¹⁵ Vali yardımcısı, İnönü’nün dönmesini istedi fakat İnönü şehre gitme konusunda ısrarcıydı. Trenin etrafı askerlerle çeviriliydi. Trenin durdurulmasından üç saat sonra şehre girişine izin verildi.¹¹⁶ Trenin bekletildiği sırada Kayseri’ye girmemesi için çıkarılan emri gösteren vali yardımcısına İnönü, emrin kanunsuz olduğunu söyledi. Trenin

---

¹¹¹ Yücel, s.140.

¹¹² **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1960.

¹¹³ **Zafer**, 8 Şubat 1960.

¹¹⁴ Eroğul, s.226.

¹¹⁵ Mehmet Karayaman, “İktidar ve Muhalefet Arası Çekişmenin Toplumsal Gerginliğe Dönüşmesi”, **Demokrat Parti (1946-1960)**, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2021, ss.878-879.

¹¹⁶ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1960.

etrafını saran askerler, hükümetin emrinin dinlememiş, İnönü'ye karşı durmamıştı.¹¹⁷ Kayseri'de yaşanan bu olaylar, ordu ile hükümet arasındaki çatlak seslerinin ve bunun yanında ordunun İsmet Paşa'ya derin bir saygı duyduğunun göstergesiydi. İnönü, Kayseri'ye girdiğinde herhangi olumsuz bir olay yaşanmadı. Fakat muhalefetle arasına bir duvar daha ören iktidar için darbeye giden sürece bir adım daha atılmış oldu.¹¹⁸

DP, 12 Nisan 1960'da bir bildiri yayımladı. Bildiride CHP'nin ihtilal hazırlığında olduğunu, bazı gazetelerin bu hazırlığı desteklediğinden bahsedildi ve CHP'nin faaliyetlerini inceleyecek bir tahkikat komisyonu kurulması yönünde önerge verildiği açıklandı.¹¹⁹ Tahkikat Komisyonu önergesi 18 Nisan'da kabul edildi. Komisyonun 15 kişiden oluşması yönünde karar verildi. Bu 15 kişi DP'lilerden oluşacaktı.¹²⁰ DP'lilerden oluşacak komisyonun tarafsız bir tahkikat yapması oldukça zordu.¹²¹ DP grup idare kurulunca 15 kişilik liste hazırlandı. Tahkikat komisyonu üyeleri olarak: Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet Ulusoy, Sait Bilgiç, Ahmet Hamdi Sancar, Vacit Asena, Kemal Biberoğlu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişcioğlu, Turan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder seçildi. Komisyonun toplanmasının ardından Ahmet Hamdi Sancar başkanlığa, Nusret Kirişcioğlu raportörlüğe, Nüzhet Ulusoy da katipliğe seçilerek göreve başladılar.¹²²

Komisyon, çalışmalarını 3 ay süre içinde tamamlayacaktı. Tahkikat Komisyonunun kararları arasında siyasi mitinglerin yasaklanması, yayın yasakları, Meclis görüşmelerinin yayın yasağı gibi oldukça geniş ve baskıcı yetkileri bulunmaktaydı.¹²³ The Guardian gazetesi, komisyonun kurulması ile aynı gün Güney Kore'de yaşanan öğrenci olayları arasındaki bağlantıya dikkat çeken:

"Bugün Türk basınında yayınlanan bir kararla Türkiye'de tüm parti siyasi faaliyetleri üç ay süreyle yasaklandı. Gazeteler, dün gece TBMM'de çatışmaların çıktığı bir oturumun sonunda kurulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun üç duyurusunu yayınladı, ancak oturumu haber yapmasına izin verilmedi. İktidardaki Demokrat Parti'nin on beş üyesinden oluşan komisyon, muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi'nin "yıkıcı, gayrimeşru ve yasa dışı faaliyetlerini"

¹¹⁷ **Ulus**, 3 Nisan 1960.

¹¹⁸ Karayaman, "İktidar ve Muhalefet Arası Çekişmenin Toplumsal Gerginliğe Dönüşmesi", **Demokrat Parti (1946-1960)**, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek), s.881.

¹¹⁹ "Menderes is Attacked", **News Chronicle**, April 18, 1960.

¹²⁰ Akşin, ss.257-258.

¹²¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde*, s.83.

¹²² Burçak, ss. 672-673.

¹²³ Akşin, ss.257-258; "Three-month Ban on Political Activity in Turkey", **The Guardian**, April 20, 1960.

araştırmak üzere kuruldu. Meclis içinde ve dışında hareket etme yetkisi verildi ve soruşturmasını üç ayda tamamlaması talimatı verildi. Komisyon, görev tanımına uygun olarak, soruşturmasını tamamlayana kadar tüm parti kongrelerini, siyasi toplantıları ve yeni parti şubelerinin örgütlenmesini yasakladı. Komisyon ayrıca, Meclis tartışmalarının ve komisyonun gelecekteki işlemlerinin rapor edilmesini de yasakladı. Bunun soruşturmanın güvenliği için olduğu belirtildi. Mevcut iktidarın kurmuş olduğu komisyon, baskı ve yasaklarla donatılmış bir güç mekanizmasıdır. Komisyonun ilk açıklamasını 19 Nisan'da yaptı. Aynı gün Güney Kore Devlet Başkanı Syngman Rhee'nin polislerle öğrencilerden oluşan göstericilere ateş açılması emri verdi. Güney Kore'nin başkenti Seul'da yaşanan olaylar Başkan Rhee'nin öğrencilerle yaşadığı bir çatışmadır. Buna karşın Başbakan Menderes, bir komisyon aracılığı ile muhalif partiler üzerinde baskı kurmakta ve muhalefete saldırmaktadır. Üstelik Başkan Rhee, öğrenci olaylarına terör ve yolsuzlukla yaklaşmadı. Aksine başkanın gurur duyulacak birçok başarısı bulunmaktadır. Türkiye'deki komisyon faaliyetleri ise Başbakan Menderes'i bir diktatör olarak gösteriyor. Muhalefetteki Halk Partisi, komünizmin lekelediği bir parti değildir. Buna rağmen Halk Partisi, her fırsatta Başbakan Menderes ve Demokratların baskısına maruz kaldı. Demokratların kurduğu komisyon üç ay süre ile görev yapacak ancak Başbakan Menderes'in kurulan komisyon ile gücü ele aldı ve bundan kolayca vazgeçmeyecek. Tek adam olan lider, yaşadığı güç zehirlenmesi ile tekrar demokrasiye dönmenin imkansızlığı karşısında yolundan dönmeyecektir. Geç de olsa demokrasinin tesis edildiği cumhuriyet ülkesi Türkiye'deki bu olaylar İngiltere'yi hayal kırıklığına uğratmaktadır.” haberine yer verdi.¹²⁴

Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasa teklifi 27 Nisan 1960 tarihinde TBMM'de görüşüldü ve görüşmelerin sonunda 7468 sayılı yasa, 133'e karşı 216 oyla kabul edildi. Yasa, 28 Nisan 1960 tarihli Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe girdi. Gergin olan siyasi ortam, bu yasa ile daha da gerginleşti. CHP'nin gençleri iktidara karşı ayaklanmaya teşvik etmesiyle, CHP-DP gerginliği öğrenci olaylarının yaşanmasına neden olmuştur.¹²⁵

1.2.2. İstanbul ve Ankara Olayları (27-28 Nisan 1960)

Tahkikat Komisyonuna geniş yetkiler veren ve kurulmasını sağlayan yasa, 28 Nisan 1960 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve Tahkikat Komisyonu görevine başlamıştı.¹²⁶ Yasanın görüşüldüğü gün TBMM'de milletvekilleri arasında kavga çıktı. The Guardian gazetesi bu kavga hakkında:

¹²⁴ “One-party Rule”, **The Guardian**, April 28, 1960.

¹²⁵ Karayaman, “İktidar ve Muhalefet Arası Çekişmenin Toplumsal Gerginliğe Dönüşmesi”, **Demokrat Parti (1946-1960)**, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2021, ss.889-892.

¹²⁶ **Zafer**, 19 Nisan 1960.

“Türkiye’de iktidardaki Demokrat Parti’nin gayrimeşru faaliyetleri araştırmak üzere on beş kişilik bir komisyon kurulması yönündeki önergesi kabul edildi. Önergenin kabul edilmesiyle Meclis’te Demokratlar ve Halk Partililer arasında kavga çıktı. Demokrat Parti milletvekili Ali Şahin’i başından yaralamakla suçlanan Halk Partisi milletvekili Hasan Erdoğan’ın sonraki 12 oturuma katılması yasaklandı. Saldırıya uğrayan Demokrat Ali Şahin, kavga esnasında silah çektiği yönündeki suçlamaları reddetti. Bugün kurulan 15 kişilik komisyonun tamamı Demokratlardan oluşuyor. Demokratlar, komisyonun kurulma amacının muhalefetin orduya müdahale ettiği, bazı gazeteleri siyasi şantaj yapmak için kullandığı, parti yandaşlarını silahlendirdiği ve yasalara karşı aktif saldırganlığı teşvik ettiği için Halk Partisi’nin faaliyetlerini denetlemek olduğunu aktardı.” haberine yer verdi.¹²⁷

Yasanın kabulünden sonra ilk olaylar İstanbul’da başladı. O gün İsmet İnönü, ülke yasalarına direniş gösterdiği, halkı saldırganlaştırdığı ve hükümete karşı kışkırttığı gerekçesiyle TBMM’den uzaklaştırma cezası alması ve Tahkikat Komisyonu’nun muhalefeti susturmak için yaptığı girişimler öğrencileri sokağa döküldü. Yaklaşık olarak 5.000 öğrenci “*Kahrolsun diktatörler!*”, “*Menderes istifa!*” sloganları atarak yürüdü. Polis öğrencilere ateş açtı. Öğrenciler İstanbul Üniversitesi’ne girdiklerinde polis ile çatışma yaşandı. Olayların yaşandığı sırada İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, İçişleri Bakanı Namık Gedik ile telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşmede Rektör Onar, polisin üniversiteye girme yetkisinin bulunmadığını aktardı. Ardından öğrencilere destek olmak için bahçeye indi. Fakat bu sırada Rektör Onar, iki grup arasında kalınca yaralandı. Ardından Beyazıt Meydanı’ndan Laleli’ye yürüyüşe geçen öğrenciler ile polis arasında çatışma çıktı. Turan Emeksiz adında bir öğrenci hayatını kaybetti.¹²⁸

İngiliz basınında ise dört öğrencinin hayatını kaybettiğine dair haberler yer aldı.¹²⁹ Polis göstericileri dağıtmak için göz yaşartıcı bomba kullandı. Aralarında öğrenci ve atlı polis birliklerinin olduğu 40 kişi yaralandı.¹³⁰ Ardından kalabalık şehrin diğer sokaklarına doğru yöneldi, polisler ise Haliç’in girişi boyunca köprüye barikat kurarak yürüyüşü engelledi. Olayların ardından sabah 9’dan akşam 5’e kadar sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yaşanan olaylar The Birmingham Post gazetesinde:

“Türk Hükümeti’ne karşıt gösterilerde bulunan öğrencilere polis ateş açtı. Üniversite öğrencileri Cumhuriyet Halk Partisi Sayın İsmet İnönü’nün Meclisten

¹²⁷ “Fighting in The Turkish National Assembly”, **The Guardian**, April 18, 1960.

¹²⁸ Yücel, s.141.

¹²⁹ “Four Killed in Istanbul Rioting”, **Evening Standard**, April 28, 1960.

¹³⁰ “Battle in Turkish University”, **Daily Mirror**, April 30, 1960; “1000 Students March in New Turkey Row”, **Evening Standard**, April 30, 1960.

uzaklaştırılmasına öfkeliydi. Öğrenciler, bu nedenle gösterilerde Başbakan Adnan Menderes'in istifasını talep etti. İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, gösteri sırasında yaralandı. Rektör Onar, öğrencilere üniversite arazisini terk etmelerini söyledi.” şeklinde yer aldı.¹³¹

Sokağa çıkma yasağının ardından sokaklarda devriye gezmesi için iki tümen asker ve tanklar getirildi. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu olaylarla ilgili “birkaç yanlış yönlendirilmiş öğrenci” yorumunu yaptı.¹³² Oysa bahsedilen öğrenciler binlerle ifade ediliyordu.

Önceki hafta Güney Kore Devlet Başkanı Syngman Rhee'nin öğrencilerle yaşadığı olaylar Türkiye’de de öğrencileri cesaretlendirmişti. Gösteriye devam ederken Güney Koreli öğrencileri yücelten sloganlar atıldılar. Sokağa çıkma yasağının ardından gösteri haberlerinin yayınlanması yasaklandı.¹³³

Başbakan Menderes öğrenci olaylarının patlak vermesinden dolayı huzursuzdu. Olayların üzücü oluşu bir yana 2 Mayıs günü İstanbul’da yani olaylardan birkaç gün sonra NATO toplantısı yapılacaktı. Bu durumda şehrin asayışı tehlikedeydi. The Guardian gazetesi öğrenci olaylarına ilişkin şu habere yer verdi: “*Türk Hükümeti, öğrenci gösterileri hakkında haber yapılmasını yasakladı. İstanbul’daki gösterilerde polis, öğrencilere ateş açtı. Polis önce havaya uyarı ateşi açtı. Ancak öğrenciler polisleri taşlamaya başlayınca polisler karşılık verdi. Gösterilerde göz yaşartıcı gaz bombası kullanıldı.*”¹³⁴

İstanbul’dan sonra olaylar Ankara’da devam etti. Ankara yaşanan olaylar The Birmingham Post gazetesinde yer aldı:

“*Öğrenciler Modern Türkiye’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün resmi ve Türk bayrakları ile yürüdüler. Yürüyüş sırasında olay yerine gelen tanklar beklemede kaldı. Ancak sonrasında polisler ile öğrenciler arasında çatışma çıktı.*”¹³⁵

Gösteri polis müdahalesi ile bastırılmak istendi. Ankara Üniversitesi’ne sığınan olaylarda Hukuk Fakültesi’nin camları kırıldı. Öğrenciler polislerden kaçarak

¹³¹ “Martial Law In Turkey”, **The Birmingham Post**, April 29, 1960.

¹³² “Turks Stage New Riots”, **The People**, May 1, 1960; “A Troop Of Mounted Police Charge Across A Square In Istanbul During Student Demonstrations Against The Turkish Government”, **The Sphere**, May 7, 1960.

¹³³ “Students Shot Dead In Riot”, **Daily Mirror**, April 29, 1960.

¹³⁴ “Martial Law In Ankara And Istanbul”, **The Guardian**, April 29, 1960.

¹³⁵ “Martial Law In Turkey”, **The Birmingham Post**, April 29, 1960.

binaların içine girdiler ve ardından polise kırılan camları atmaya başladılar. Ardından ise “*Yaşasın İsmet Paşa!*”, “*Yaşasın ordu!*”, “*Menderes istifa!*” sloganlarıyla direnişe devam ettiler. Hukuk Fakültesi’nde yaralananları almak üzere bölgeye ambulanslar sevk edildi. Ardından fakülte ambulanslarla abluka altına alındı. Aynı anda askerler İsmet İnönü’nün evini ve Ankara’nın merkezi konumunda bulunan hükümet binalarını koruma altına aldı.¹³⁶ Görevli polisler, öğrencilere engel olmak istedi. Bu sırada, iktidarın öğrenci gösterilerini bastırma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Askerler öğrencileri tutuklamadı ve herhangi bir güç gösterisinde bulunmadı. 30 Nisan’da toplanan TBMM, İstanbul ve Ankara’da üç ay sürecek sıkıyönetim ilan etti.¹³⁷

1.2.3. 555K Olayı (5 Mayıs 1960)

DP hükümetinin darbeye giden süreçteki en büyük yanılgısı, şüphesiz ki halkın desteğini kaybetmediği düşüncesidir. Yaşanan bu olaylara rağmen DP hükümeti, 555K parolasıyla bir miting düzenlemeye ve olayların sorumlusu olarak muhalefeti göstermeye karar verdi. 555K, 5. ayın 5. günü saat 5’te Kızılay’da buluşalım demektir. Öte yandan ülke genelinde sıkıyönetim devam ediyordu. Bu şartlarda siyasî bir faaliyet düzenlemek yasaktı fakat DP hükümeti, iktidar olarak bu yasağın kendilerine uygulanamayacağı kanaatindeydi. Düzenlenecek olan mitingin “*5. Ayın 5. Günü saat 5’te Kızılay’da*” parolası kısa süre içinde kulaktan kulağa yayıldı.¹³⁸

CHP, hali hazırda gayrimeşru olan bu mitingi provoke etmeye karar verdi. 5 Mayıs’ta miting için binlerce kişi Kızılay’da toplandı. Kızılay Meydanı’nda Başbakan Menderes aleyhinde sloganlar atıldı. Ulus ve Cebeci’den Kızılay’a binlerce insan gelmeye devam ediyordu.¹³⁹ Gelenlerden biri de Adnan Menderes’ti. Kalabalığa dalan Menderes’e hakaretler edildi, istifa etmesi istendi.¹⁴⁰ Bu arada bir genç “*hürriyet istiyoruz*” diye bağırdı. Menderes de “*Bir başvekilin yakasına yapışarak hürriyet istemekten daha gelişmiş bir hürriyet var mı?*” diye sordu. Menderes, Kızılay’ın

¹³⁶ “300 Mounted Police Charge Students In Turkey”, **Evening Standard**, April 29, 1960.

¹³⁷ “More Rioting In Turkey”, **The Guardian**, April 30, 1960.

¹³⁸ **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 1960.

¹³⁹ Çetinkaya, s.495.

¹⁴⁰ “Turkish Premier Faces Angry Mob”, **The Birmingham Post**, May 6, 1960.

göbeğindeki bu karışıklıktan gazeteci Emin Karakuş'a ait otomobile bindirilerek uzaklaştırıldı.¹⁴¹

DP hükümetinin, halk desteğini pekiştirme amacıyla düzenlediği 555K mitingi hüsrarla sonuçlandı. Olayın daha fazla yayılmamasını isteyen DP, 6 Mayıs 1960'da Zafer gazetesinin Kızılay mitingini haber yapmasıyla bir kez daha sarsıldı. Zafer gazetesi, DP hükümetini destekleyen bir gazete olmasına rağmen böyle bir haber yapması cezalandırılmasına engel değildi. Nitekim gazete 14 Mayıs'a kadar geçici olarak kapatıldı.¹⁴² Bu olaylar yaşanırken 3 Mayıs'ta Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, bir ordu mensuplarına bir de Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e DP hükümetinin yol açtığı kanunsuzluklara ve usulsüzlüklerine derhal son verip istifa etmesini söyleyen uyarı niteliğinde iki mektup gönderdi ve izne ayrıldı.¹⁴³ Darbeye giden olaylar silsilesinde bu uyarı mektubu, ordunun ayak sesleriydi.

Öğrenci olaylarından sonra ülkede gözler İstanbul'da yapılacak olan NATO (Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü) toplantısına çevrildi. The Sphere gazetesi, 2 Mayıs 1960 Pazartesi günü gerçekleşmesi beklenen NATO toplantısı hakkında şu bilgilere yer verdi:

*“NATO toplantısı için İstanbul Belediye binası güvenlik güçleriyle kuşatıldı. Toplantı başlamadan önce kalabalık bir grup binanın önünde toplandı. Kalabalıktan Başbakan Menderes'in istifa etmesini isteyen sloganlar duyuluyordu. Aynı zamanda New York'ta da muhaliflere destek veren olaylar yaşandı. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşayan Türk öğrencilerden oluşan göstericiler, Birleşmiş Milletler binasına yürüdü. İstanbul'da NATO Konferansı sırasında herhangi bir olay yaşanmadı. Sıkıyönetim devam etti.”*¹⁴⁴

Her olayı sıkıyönetim kararı ve güvenlik güçleri ile bastırmaya çalışan ve olacakları öngöremeyen DP hükümeti, sona doğru hızla ilerlemekteydi.¹⁴⁵

---

¹⁴¹ Yücel, s.143.

¹⁴² Eroğul, s. 235.

¹⁴³ Turgut, s.93.

¹⁴⁴ “The NATO Council In Conference In The Municipal Place In Istanbul, Anti-Menderes Demonstration In New York, **The Sphere**, May 14, 1960.

¹⁴⁵ “Tanks and Police Suppress Riots in Turkey”, **The Birmingham Post**, May 16, 1960.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

2.1. İNGİLİZ BASININDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

2.1.1. Darbe Hazırlıkları ve Darbe Günü (27 Mayıs 1960)

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs 1960 darbesi; darbe, ihtilal, devrim, inkılap gibi terimlerle adlandırılmıştır. Yaşanan olayın hangi terime karşılık geldiği konusu uzun süre tartışılmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, 27 Mayıs'ı:

27 Mayıs İhtilali, ne bir doktrin ve İdeoloji hareketidir, ne de herhangi teorik bağlantılara dayanan bir fikir akımıdır. Zaten öyle bir davası da yoktur. 27 Mayıs atılımının bir Darbe hareketi olduğunu, kaydetmiştik. Bu darbe kısa süre içinde ve hızla bir ihtilale dönüştü. Bu dönüşme onun tarihi vasfının, ilk karakteristiğidir.” olarak tanımlamaktadır.¹⁴⁶

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise 27 Mayıs'ı şu şekilde ifade etmiştir:

“Buna bir ‘İhtilal’ diyebilir miyiz?.. Tabii, ‘Hayır’. Çünkü, ihtilal, mevcut Devlet statüsünü temelinden değiştiren bir fikre dayanır. Bu tefekkür kaynağı ve tefekkür kaynağının beslediği bir halk tabanı vardır. İktidara, kendi fikrini uygulamak, ‘Devlet-Vatandaş’ münasebetlerini yeniden çizmek için gelmiştir. 27 Mayıs’ta bunlar yoktur... Öyle ise buna, ‘İhtilal’ diyemeyiz..

Peki, bir Hükümet darbesi midir?... Hayır, Hükümet darbesi de değildir. Çünkü, Hükümet darbesi, fikri olsa da olmasa da iktidarda kalmak ve Devleti sürekli olarak yönetmek için yapılır. Bir çeşit iktidar hastalığıdır. Küçük bahanelerle veya bahanesiz gelir, oturur, sonra, başka bir darbe ile yıkılır gider. Öyleyse, 27 Mayıs’a hükümet darbesi de diyemeyiz... Ne kimseye, karşıdır, ne oturmağa niyetlidir..

*Bence, 27 Mayıs, bir ‘Füli durum’dur. Osmanlıdan kalma geleneksel yönetimimizdeki Ordu-Medrese işbirliğinin, kanun yapma ve yürütme gücüne karşı direnişi, müdahalesidir.”*¹⁴⁷

27 Mayıs askeri darbesinin alt yapısını hazırlayan unsurlar, sadece iktidar ve muhalefet çatışmasının yarattığı olaylar değildir. Aslında darbe gerçekleşmeden ayak seslerini birçok kez duyurmuş fakat DP yöneticilerinin halk desteğine güvenlerinin teslimiyetçi anlayışla tam olması, bu sesi duymalarını önlemişti. DP, 1950 seçimlerinde iktidara geldiğinde halk için bir umudu ifade ettiği gibi, ordu da sevinçle

¹⁴⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, (27 Mayıs), s.313.

¹⁴⁷ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, der. İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul, 1969, s.14.

karşılanmıştı. DP hükümetinin ordu içindeki ilk icraatlarından biri, 1950 yılında ordu yönetim kademesinde yapmış olduğu değişikliklerdir. DP hükümeti, üst yönetimde bulunan askerlerin şüphesiz ki İsmet İnönü ile daha yakın bir ilişkisinden dolayı orduya karşı güvensizdi.¹⁴⁸ 1950'den sonra ordunun ihmal edilmesi, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun girişimleriyle Amerika'dan alınan yardımlar sonucunda askeri faaliyetlerdeki devinimi yavaşlatması ordu içinde hoşnutsuzluk yarattı.¹⁴⁹

1957 yılında yaşanan "9 Subay Olayı" darbenin açık bir belirtisiydi. Olay askeri mahkeme tarafından soruşturulmakla birlikte soruşturma derinleştirilmedi. Yaşanan bu olay DP hükümetini kaygılandırmakla birlikte 1960 yılında Irak'ta yaşanan askeri darbe de mevcut hükümetin kaygı düzeyini arttıran bir etken oldu.¹⁵⁰

20 Mayıs 1960 günü Hindistan Başbakanı Nehru, Başbakan Menderes'in resmi davetlisi olarak Ankara'ya gelmişti. O gün Nehru'nun geçeceği caddelerde çift sıra halinde dizilmiş olan Harp Okulu öğrencileri emniyeti sağlamak için görevlendirilmişlerdi. Öğleden sonra Harp Okulu öğrencileri toplanarak Zafer heykeli etrafında gösteri yaptı. İstanbul ve Ankara'da yaşanan öğrenci olayları Harp Okulu öğrencilerine de tesir etmişti. Öğrenciler, Harp Okulu komutanı ve Veteriner General Burhanettin Uluç vasıtasıyla okullarına götürüldü. Harbiyelilerin yapmış olduğu bu yürüyüş Cumhurbaşkanı Bayar'ı tedirgin etmişti. Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanı Osman Köksal, Cumhurbaşkanı Bayar'a Harbiyelilerin bu yürüyüşünün hükümete karşı yapıldığını söylemesi darbeye giden adımların yaklaştığını gösteriyordu. Yaşanan olay üzerine Başbakanlık'ta cumhurbaşkanı ve bakanlar bir toplantı yaptı. Ancak toplantıdan herhangi bir sonuç çıkmadı. Harbiyelilerin yürüyüşü yeterince ele alınıp değerlendirilmedi.¹⁵¹

Darbe sinyallerini 1955'ten bu yana vermekteydi. Ancak DP iktidarı bu durumu yeterince tahlil etmemiştir. İktidar ile muhalefet arasında yıldan yıla artan gerginlik, ülkenin demokrasi havasını ağırlaştırmıştı.¹⁵² Darbeye giden süreçte ordu içerisinde tartışılan başlıca konu DP'nin orduya karşı olduğu iddiasıydı. Bunun

---

¹⁴⁸ Zürcher, s.161.

¹⁴⁹ Adnan Çelikoğlu, **Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.136.

¹⁵⁰ Zürcher, s.348.

¹⁵¹ Çelikoğlu, s.124.

¹⁵² Ahmad, Demokrasi Sürecinde, s.46.

yanında DP'nin muhalefete ve İnönü'ye karşı olan sert tutumu da sürekli olarak gündemdeydi.¹⁵³

Bu siyasal düzensizliğin yanında ekonomi şartlarındaki dengesizlik ve artan enflasyon orduda rahatsızlığa sebep olmuştu. Fakat darbenin yapılması siyasi sebeplerden kaynaklanmaktaydı.¹⁵⁴ Ülke yönetimindeki baskıcı politikalar ordu tarafından hoş karşılanmıyordu. Ortak hedefte birleşen subaylar zamanla bir komitenin temelini attılar.¹⁵⁵

Darbeden sonradan yayınlanan belgeler ışığında darbeyi gerçekleştirecek olan askerlerin 1957 yılında toplanmaya başladığı, hatta o yıl seçimden önce darbe yapmayı planladıkları bilinmekteydi.¹⁵⁶ Darbe planı içerisinde olan askerlerin konuştuğu konular ve darbenin yapılması için gösterilen nedenler arasında; subayların itibarlarının zedelenmesi, mevcut hükümetin muhalefete yaşam hakkı tanımaması, hükümetin ordu içerisinde kendine ait bir grup yaratmaya çalışması, ekonomik durum ve iktidar mensuplarının demokratik ilkelerden ayrılıp diktatörlüğe gitmesiydi.¹⁵⁷ Darbe planları yapılırken 1957 yılında Dokuz Subay Olayı'nın yaşanması orduda panik havasının hakim olmasına ve toplantılara bir süre ara verilmesine neden oldu. Olay askeri mahkeme tarafından soruşturuldu ama derinleştirmede.¹⁵⁸ Darbe kapıdaydı. CHP lideri İnönü de bu durumla ilgili: *“Asker ihtilal hazırlıyor. Bunu görmemek imkansız. Fakat hareketi Mehmetçiği kullanmadan yapmak lazım. Bakalım, onu nasıl tertipleyecekler...”* diyordu.¹⁵⁹

İktidarın basını sansürlemesi, üniversite olaylarında hükümet kontrolündeki polis birliklerinin öğrencilere şiddet uygulaması ve CHP'ye karşı tahkikat komisyonu kurması darbeye giden süreci hızlandırdı. Komite aslında darbenin 25-26 Mayıs gecesi yapılmasını kararlaştırdı. Fakat Başbakan Menderes, 25 Mayıs'ta Atina'ya resmi bir ziyaret gerçekleştireceği haberi alındı. Fakat son anda karar değiştiren Başbakan Menderes, aynı gün Eskişehir'e gitmek üzere yola çıktı. Bu nedenle komite, darbe

---

¹⁵³ Çelikoğlu, ss.74-75.

¹⁵⁴ Ali Fuad Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008, s.120.

¹⁵⁵ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2022, (Modern Türkiye), s.151.

¹⁵⁶ Başgil, s.154.

¹⁵⁷ Çelikoğlu, ss.74-75.

¹⁵⁸ Zürcher, s.348.

¹⁵⁹ Toker, s.352.

planını 27 Mayıs'a ertelenmek durumunda kaldı.¹⁶⁰ Başbakan Menderes'in Eskişehir'e gitmesi darbeyi gerçekleştirecek komitede panik yarattı. Çünkü Hava Kuvvetleri'nin ana üssü olan Eskişehir'de herhangi bir hazırlık yoktu. Albay Mucip Ataklı Eskişehir'e gönderildi ve üs komutanını darbeye katılmaya ikna etti.¹⁶¹ Böylece Başbakan Menderes'in tutuklanmasına yönelik çıkabilecek engellerin önüne geçildi.

27 Mayıs gecesi Tümgeneral Cemal Madanoğlu ve Harp Okulu'nda hareket planını son kez gözden geçirdi.¹⁶² Saat 03:00'da Harp Okulu'ndan çıkan dört grup Merkez Komutanı'nı teslim almayı amaçlıyordu. Merkez Komutanı'nın işbirliği, hareketin güç kazanması demektir. Komutan uyandırıldı ve işbirliğine ikna oldu. Bu Harp Okulu'nda sevinçle karşılandı.¹⁶³

Darbenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için askeri birliklerin hızlı hareket etmesi gerekiyordu. İlk adım olarak Ankara Radyosu askerler tarafından ele geçirildi. İkinci önemli adım ise DP hükümet yetkililerini tutuklamaktı. Başbakan Adnan Menderes ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan Eskişehir'de, diğer bakanlar ise Ankara'daydı. Bakanların toplantı yapıp örgütlenecek herhangi bir imkanı yoktu. Bu gelişmelere ek olarak The Sphere gazetesi muhabiri John Connell, köşe yazısında şu açıklamalara yer verdi:

“Türkiye’de gerçekleştirilen darbe, pürüzsüz ve kolay bir şekilde başarıldı. Yapılan darbe nitelik olarak insancıl görünmektedir. Herhangi bir darbenin başarılı olabilmesi için hızlı olarak harekete geçilmesi gerekmektedir. Türkiye’deki darbe de yüksek beceriye sahip askerler tarafından kısa sürede gerçekleştirildi. İşin püf noktası şüphesiz ki Ankara Radyosu’nun kontrol altına alınmasıydı. Hükümet mensupları hızlı bir şekilde tutuklandılar ve direniş gösteremediler. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın direnme eylemi de sembolik olarak görülmektedir.

27 Mayıs darbesi, modern emsallere uygundu. Bu darbeyi sadece medeni ve kansız bir darbe olarak nitelemek yanlıştır. Yapılan askeri girişim, başlı başına karşı devrimdi. Türkiye’nin büyük ve kahramanca geçmişine bir geri dönüştü. Başbakan Menderes ve yandaşlarının seçimlere katılması engellenirse, İnönü ve Halk Partisi’nin temiz bir sonuç elde edeceği aşikardır.

Ankara’da gerçekleştirilen basın toplantısında darbenin lideri Orgeneral Gürsel’e eski Hükümet mensupları hakkında kararının ne olacağı soruldu. Orgeneral Gürsel sertçe gülümseyerek ‘Belki biraz dinlenmek Menderes’e ve partisine iyi gelir’ cevabını verdi.”¹⁶⁴

¹⁶⁰ Çelikoğlu, s.54.

¹⁶¹ Başgil, s.158.

¹⁶² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam 1950-1964**, Cilt:3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, (İkinci Adam), s.441.

¹⁶³ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s.58.

¹⁶⁴ “The Orderly Revolution”, **The Sphere**, June 11, 1960.

Darbenin gerçekleştirilmesinden sonra sıra darbenin halka bildirilmesine gelmişti. Ankara Radyosu'nda hazır bulunan Kurmay Albay Alparslan Türkeş darbe bildirisini okumaya başladı.

“Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar!

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadiyle Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu hareketle Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumundan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete mütaallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle, anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gaye-miz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün, “Yurtta sulh, cihanda sulh!” prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurttta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır.”¹⁶⁵

Ankara'da tüm bunlar yaşanırken İstanbul'da da önemli noktalar ele geçirilmişti.¹⁶⁶ DP mensuplarının yurtdışına kaçmalarından endişe ediliyordu. Bu nedenle İstanbul Havalimanı silahlı kuvvetler tarafından sıkı güvenlik önlemleriyle korunuyordu. Evening Standard, İstanbul Havalimanı'nda alınan bu önlemlere yer verdi:

“İstanbul Havalimanı Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından olağanüstü bir şekilde korunmaktadır. Havalimanında sadece askeri duyuruların yapılmasına izin

¹⁶⁵ Resmi Gazete, 30 Haziran 1960.

¹⁶⁶ “Coup In Turkey”, **Evening Standard**, May 27, 1960; “Army Take Over In Turkey”, **Daily Mirror**, May 28, 1960; “Turkish Coup”, **News Chronicle**, May 28, 1960; “So Turkey Replays The Scenes Of 50 Years Ago”, **News Chronicle**, May 28, 1960; “Back To The Army”, **The Guardian**, May 28, 1960; “Turkish Army To Hold The Ring”, **The Guardian**, May 28, 1960; “The Army's Turn”, **The Observer**, May 29, 1960; “The Fallen Dictator”, **The Observer**, May 29, 1960.

veriliyor. Türkiye’de diğer ülkelerle olan iletişim hatları kesildi ve sınırlar kapatıldı. Yunan havayoluna ait bir uçak, kalkış için hazırlandığı sırada tanklar ve askerlerle kuşatıldı. Uçakta bulunan yolcuların seyahat etmesine izin verilmedi. Aynı zaman İstanbul Havalimanına gelecek uçaklara da iniş izni verilmedi. Askerler, Londra’dan İstanbul’a gelmekte olan British European Airways’e ait bir uçak mürettebatının iniş hazırlıkları onaylanmadı. Uçağın İstanbul ve Ankara’ya değil Atina’ya inme emri verildi.”¹⁶⁷

Ülke yönetimi tamamen ele geçirilmişti. Zırhlı araçlar sokaklarda devriyede idi. Askerler halka evlerinde kalmaları gerektiğini ve dışarıya çıkanlar için vur emri verildiğini söylüyordu. Evening Standard gazetesi darbe hakkında geniş ölçüde bir habere yer verdi:

“Türkiye’de Darbe

Türk Silahlı Kuvvetleri dün kansız bir darbeyeyle ülke yönetimini ele geçirdi. Darbeciler, siyasi faaliyetlerin yasaklandığını ve yasağa uymayanların en ağır cezaya çarptırılacağını konusunda uyardı.

Tüm Bankacılık İşleri Durduruldu

Milli Birlik Komitesi’nin yayınladığı kararname ile bankalar süresiz olarak kapatıldı ve tüm banka mevduatları bloke edildi. George Hutchinson’ın haberine göre Türkiye’deki darbe ve darbe sonrasında bankaların kapatılması Batı için rahatsız edici sorunlar olabileceği belirtilmiştir. Şu ana kadar Türkler, NATO’nun en çok saldırıya maruz kalan üyeleri arasındaydı ancak ittifaka karşı kararlı, dayanıklı ve bağlıydı. İttifak darbeden yara almadan çıkabilecek mi? Milli Birlik Komitesi’nin oluşumu ve sadakatleri hakkında daha fazla bilgi edinene kadar kimse bu konuda kesin bir yargıya varamayacaktır. Bununla birlikte komitenin NATO’ya ve CENTO’ya yapmış olduğu bağlılık beyanı güven vericidir. Görünüşe bakılırsa ordu, ülkenin yükümlülüklerini reddetmeyecek. Ancak darbenin yapılması şaşırtıcı bir durum değildi. Çünkü Menderes hükümeti, dış politikasının sağlamlığına rağmen içişlerinde aşırı sert ve baskıcı davrandı.”¹⁶⁸

Darbe gerçekleşikten sonra darbenin nedenleri tartışılmaya başlandı. Menderes’in 1959’dan sonra popülaritesini kaybetmesi, profesörler ve öğrencilerle düşman olması ile açıklanıyordu. Ancak ülkenin kırsal kesimdeki halk, Adnan Menderes’i köylünün ve çiftçinin temsilcisi olarak görüyordu. Bu nedenle Menderes’e ve DP’ye saygı ve sevgi beslemeye devam etmekteydi. Bunun yanında ülkenin yaşandığı ekonomik sıkıntılar, ABD’nin yüklü miktardaki yardımları ile de çözülememişti. Bu sebeple yakın zamanda Mısır ve Irak’ta gerçekleşen darbelerden farklı bir yere sahipti. Bu ülkelerdeki darbeler, ordu içindeki subayların siyasi meselelere kendilerini kaptırmasıyla meydana gelmişti. Türkiye’de gerçekleşen darbe

¹⁶⁷ “Pilots Tell Of Tanks At Istanbul Airport”, **Evening Standard**, May 27, 1960.

¹⁶⁸ “Coup In Turkey”, **Evening Standard**, May 27, 1960.

ise yaşanan siyasi ve ekonomik sebeplerle yapılmıştı.¹⁶⁹ The Birmingham Post gazetesi, Türkiye'deki darbenin diğer ülkelerdeki yaşanan girişimlerden farklı olduğunu yayınladığı bu haberle analiz ediyordu:

“Birbiri ardına askeri hükümetler ülkeyi ele geçirirken, sıklıkla “demokrasinin ışıkları tüm dünyada sönüyor” denilirdi. Türkiye’de de durum böyle mi? Şu anda görevde olan Milli birlik Komitesi başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, dün gece ülkesine diktatörlük kurmayacağını ve seçimlerin erkenden yapılacağını söyledi. Bu sözler anlamlıdır fakat Negaib’in, Mısır’daki askeri darbeden sonra seçim sözünü tutmaması ve İspanya’da yıllarca iktidarda olan Franco’nun varlığı bu hususta insanları endişelendirebilir. Ancak bu bakış açısı Türkiye açısından yersizdir. Çünkü Türkiye, çok kısa bir sürede, Orta Çağ zihniyetinde olan Doğulu bir ülkeden, modern bir Avrupa demokrasisine doğru kayda değer bir ilerleme kaydetti. Bu neredeyse tamamen Kemal Atatürk’ün eseri idi. Atatürk zamanından bu yana Türk hükümetinde belli bir ölçüde despotluk olmuştur ancak Menderes rejimi bu despotluğu ileri bir safhaya taşımıştır. Türkiye, askeri açıdan iyi bir savaş geçmişine sahip sadık bir müttefikdir. Şu anda ordu iyi bir üne sahip. Ancak seçimlerin uzun süre ertelenmesi ordunun itibarını zedeleyecektir. Orgeneral Gürsel, Atatürk’ün silah arkadaşıydı ve Atatürk’ün çalışmalarının boşa çıkmadığını görecekti konumdaydı. Şimdi Türk ordusunun ve Türk milletinin onuru Orgeneral Gürsel’in elindedir.”¹⁷⁰

MBK da ülke yönetimini ele geçiren askeri yönetim olarak, ülke sistemini yok etmek için değil, zedelenen milli değerleri yeniden inşa etmek için darbe yaptıklarını belirtiyorlardı. Darbenin gerekçesi The Guardian gazetesinde de yer aldı:

“Gazete muhabirimiz Micheal Adams, Türkiye’de yaşanan darbenin, Türk ordusu ve hükümet liderleri arasında yaşanan anlaşmazlığın sonunda gerçekleştiğini belirtiyor. Darbeyi gerçekleştiren askerler, hükümetin bencil faaliyetlerine son vermek için böyle bir girişimde bulundular. Askerler, ülke sistemini yok etmek değil, zarar verilen değerleri restore etmek için darbe yaptıklarını belirtiyorlar.”¹⁷¹

Darbenin gerekçeleri sıralanmış, darbe gerçekleştirilmişti. Bundan sonra ise DP mensuplarının bir an önce tutuklanması hedefleniyordu.

2.1.2. Tutuklamalara Giden Süreç ve Tutuklamalar

Orgeneral Cemal Gürsel liderliğinde yapılan darbe Evening Standard gazetesinde yer alan haberde kansız darbe olarak adlandırılmıştır:

“Türk Silahlı Kuvvetleri kansız bir darbeye ülke yönetimini ele geçirdi. Darbenin liderliğini 61 yaşındaki Orgeneral Cemal Gürsel üstlendi. Darbeciler, siyasi faaliyetlerin yasaklandığını duyurdu. Yasağa uymayanların en ağır cezaya

¹⁶⁹ “What Will Happen In Turkey?”, **The Illustrated London News**, June 25, 1960.

¹⁷⁰ “Honour At Stake”, **The Birmingham Post**, May 28, 1960.

¹⁷¹ “Restoration Rather Than Revolution”, **The Guardian**, May 31, 1960.

çarpıtılacağı konusunda uyarıda bulundu. Darbeci askerler, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Savunma Bakanı Etem Menderes ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan olmak üzere birçok yetkiliyi tutukladı.”¹⁷²

Yine Evening Standard gazetesinde tutuklamalardan ve Celal Bayar’ın birliklere karşı gösterdiği direnişten söz edilmiştir:

“Türkiye’deki darbenin ardından tutuklanan Başbakan Adnan Menderes, görevinden istifa etti. Darbeyi yapan birlikler Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın da istifasını istedi. Ancak Celal Bayar istifa etmeyi reddetti ve intihara teşebbüs etti. Olayın ardından Celal Bayar, askerler tarafından tutuklandı.”¹⁷³

Cumhurbaşkanı Bayar, silah sesleriyle uykusundan uyandığı sırada Çankaya Köşkü’nün etrafını saran tankları görünce durumu o zaman anlamıştı. Köşkün kapısından Harp Okulu Komutanı ve Veteriner General Burhanettin Uluç ve Albay Ahmet Yıldız önderliğinde bir grup subay içeri girip Bayar’ın Cumhurbaşkanlığı’ndan istifa etmesi gerektiğini iletiler fakat Bayar, milletin iradesiyle geldiği bu görevden ancak milletin iradesiyle gideceğini söyleyerek istifa teklifini reddetti. Ardından Bayar Muhafız Alayı Komutanı Albay Osman Köksal tarafından tutuklandı ve askeri ambulansa bindirilip Harp Okulu’na götürüldü.¹⁷⁴

Refik Koraltan, kendisini tutuklamaya gelen birliklere ateş ettikten sonra teslim oldu. İçişleri Bakanı Namık Gedik evinde mutfak lavabosunun altında gizlenmiş olarak bulundu. Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu olaysız şekilde teslim oldu. Adalet Bakanı Celal Yardımcı kardeşinin arabasının bagajında kaçmaya çalışırken yakalandı.¹⁷⁵ Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu istifa edip teslim oldu.¹⁷⁶ Eski Adalet Bakanı Esat Budakoğlu ise “Çok haklısınız. Bunun sonunun böyle olacağı belliydi ama iktidar sahiplerini ikna edemedik.” dedi.¹⁷⁷ Tüm bunlar yaşanırken Başbakan Menderes olanlara inanmakta güçlük çekiyordu. Millet iradesiyle göreve gelen ancak millet iradesi ile gidebilirdi. Başbakan Menderes, halkın desteğine ve kendisini yücelten kitlelere derin bir güven duyuyordu. Başbakan Menderes ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan Eskişehir’den Kütahya’ya geçmeye karar

¹⁷² “Coup In Turkey”, **Evening Standard**, May 27, 1960.

¹⁷³ “It’s Back To Normal In Turkey”, **Evening Standard**, May 28, 1960.

¹⁷⁴ Başgil, s.160.

¹⁷⁵ “What Will Happen In Turkey?”, **The Illustrated London News**, June 25, 1960.

¹⁷⁶ “Turkish Government Changes”, **The Sphere**, November 19, 1960.

¹⁷⁷ “Promise To The Turks: No Dictatorship”, **The Birmingham Post**, May 28, 1960.

verdiler. Ankara’da bulunan devlet erkani tutuklanmış geriye sadece Başbakan Menderes ve Maliye Bakanı Polatkan kalmıştı.

Adnan Menderes’in arabası, alçaktan uçan ordu uçağı tarafından fark edildi ve arabayla Eskişehir’den Kütahya’ya giderken yakalandı. Linç edilmesini engellemek amacıyla konvoyla gözaltına alındı. Maliye Bakanı Hasan Polatkan tutuklanırken bayıldığı yönünde bir bilgi mevcut olmakla birlikte bunun kesinliği kanıtlanmış değildir.¹⁷⁸ Başbakan Menderes, bazı kaynaklara göre Kütahya Valiliği’nde bulunduğu sırada askeri birliklere isterlerse kendilerine destek vereceklerini söylemişti.¹⁷⁹ Başbakan Menderes, Kütahya’dan Eskişehir’e uçakla götürüldü. Eskişehir’de kısa bir süre kaldıktan sonra Ankara’ya hareket etti. Ardından uçak saat 11:00 sularında Ankara Etimesgut Havaalanı’na indi.¹⁸⁰ Ordunun ülkenin önemli yerlerini kısa sürede ele geçirmesi nedeniyle bu ihbarların olması anormal değildir. Nitekim ordu ve asker Türk milletinin nazarında daima itaat edilen bir unsur olmuştur.

İstanbul Valisi, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ve darbeye direnç gösteren polisler de gözaltına alındı.¹⁸¹ Orgeneral Cemal Gürsel, gece yayınladığı bildiride:

“Siz yüce Türk halkı, biliyorsunuz ki ülkemizde yaşanan olaylar bizi çok hızlı bir şekilde korkutucu bir krize sürükledi. Eminim ki her makul vatandaş, bu hareketimizin ülkeyi kardeşliğe götürdüğünü görüp takdir etmiştir. Siyasetçilerle uzlaşmaya çalıştım. Fakat gözleri hırstan kör olmuştu. Bu yüzden harekete geçmek zorundaydık. Tüm yurttaşlarıma sesleniyorum; amacım dürüst, adil ve demokratik bir düzenin kurulmasına yardımcı olmak ve devlet yönetimini milletin eline teslim etmektir.”¹⁸² şeklinde halkı teskin etmeye yönelik bir açıklama yaptı.

Orgeneral Gürsel’in açıklaması İngiliz basınına da yansdı. News Chronicle gazetesinde şu habere yer verildi:

“Orgeneral Gürsel, bu akşam yaptığı açıklamada daha önceki kanlı kardeş katliamına yönelik eğilimlerden söz ederek şunları söyledi: ‘Siyasetçileri ikna etmeye çalıştım ama onlar hissettikleri kin yüzünden kör oldular ve beni dinlemediler. Zorla yola devam etmek istediler. Harekete geçmemiz gerekiyordu. Diktatör olmak gibi bir niyetim yok. Tek amacım hızlı ve demokratik bir düzen kurup bu düzeni millete teslim etmektir.’”¹⁸³

¹⁷⁸ “Inside Story: Menderes is Seized in Air Swoop on Car”, **News Chronicle**, May 28, 1960.

¹⁷⁹ “Personalities and Incidents of the Military Coup D’etat”, **The Illustrated London News**, June 4, 1960.

¹⁸⁰ Yücel, s.157.

¹⁸¹ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960.

¹⁸² “Promise To The Turks: No Dictatorship”, **The Birmingham Post**, May 28, 1960.

¹⁸³ “Inside Story: Menderes is Seized in Air Swoop on Car”, **News Chronicle**, May 28, 1960.

Yaşanan askeri müdahale karşısında halk, olumlu veya olumsuz tepki vermediği açıkça ortadaydı. Darbeyi kutlayan veya alkışlayan darbeci subayların yakın çevreleri, bazı profesörler, öğrenciler ve CHP'lilerdi. Halkın herhangi bir tepkimede bulunmaması olağandışı bir durum değildi. Çünkü Başbakan Menderes ve DP, özellikle ülkenin kırsal kesimindeki halk tarafından seviliyor, sayılıyordu. Bu hislerin yanında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri çok partili hayata geçiş denemeleri yapılsa da askeri darbe ilk defa yaşanıyordu dolayısıyla halk nasıl bir tepki vermesi gerektiği konusunda karmaşa yaşamaktaydı. CHP'nin ise darbenin tertiplenmesine katkısı olup olmadığı tartışılıyordu. CHP lideri İsmet İnönü, darbenin yapılacağını öngördüğünü fakat darbeden haberdar olmadığını söyledi. Darbe lideri Orgeneral Gürsel, darbenin başarıya ulaşmasının ardından sabah saat 7'de İnönü'yü aradı ve durumu önceden bildirmediikleri için üzgün olduğunu söyledi. Ardından bir gün sonra ordu birlikleri İnönü'yü ziyaret ettiler ve tutuklamalar hakkında bilgi verdiler.¹⁸⁴

Öncelikli tutuklamalar tamamlanmıştı. Fakat darbenin plansız olması nedeniyle tutuklamalar kontrolsüz bir hal aldı. DP Milletvekilleri, idareciler, emniyet ve ordu mensuplarından oluşan yüzlerce insan tutuklanıp Harp Okulu'na götürüldü.¹⁸⁵ Harp Okulu'nda hareketlilik devam ederken vahim bir olay yaşandı. Devrik hükümetin eski İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik, Harp Okulu'nda tutuklu olarak bulunduğu hücre penceresinden atlayarak intihar etti. Gedik, tutuklandığı günden beri depresyondaydı. Yemek yemiyor ve uyumuyordu. 29 Mayıs akşamı aniden tutuklu olduğu odanın penceresine koştu, genç bir öğrenci olan muhafız bacağından yakaladı ama kırılan cam nedeniyle yaralandığı için Gedik'i kurtaramadı.¹⁸⁶ Namık Gedik'in ardından eski DP milletvekili ve Meclis Mali Komitesi Başkanı İzzet Akçay da intihar etti. Bu intihar haberleri The Birmingham Post gazetesinde yer aldı:

“Dün gece doğrulanmayan habere göre bir Türk siyasi tutuklunun daha intihar ettiği belirtildi. İntihar eden isim eski DP milletvekili ve Meclis Mali Komitesi Başkanı İzzet Akçay'dı. Menderes Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik, Pazar gecesini tutuklu bulunduğu Ankara Harp Okulu'nun penceresinden atlayarak intihar etmişti. Dün yayınlanan hükümet bildirisinde, Gedik'in sinir krizi sonucu intihar ettiği belirtildi. Gedik, tutuklu olduğu odayı eski Savunma

¹⁸⁴ “Bodies Found In Turkey”, **The Guardian**, June 2, 1960.

¹⁸⁵ Aydemir, 27 Mayıs, s.362.

¹⁸⁶ “Ex-Minister In Death Jump”, **Daily Mirror**, May 31, 1960; “Most Hated Turk Chooses Death”, **News Chronicle**, May 31, 1960.

Bakan Etem Menderes ile paylaşıyordu. Gedik'i bir askeri öğrenci kurtarmaya çalıştı ancak cam kırıklarının bacağına saplanmasıyla yaralandı ve Gedik'i kurtaramadı. Anti-demokratik önlemlerin sert bir şekilde uygulanmasını sağlayan Dr. Gedik, Dahiliye Uzmanı ve Devlet Tabip Memuru idi. Aynı zamanda eski Başbakan Menderes'in çocukluk arkadaşıydı."¹⁸⁷

Evening Standard'ta yer alan intihar haberinde ise:

*"Devrik Başbakan Adnan Menderes'in arkasındaki şeytani dahi, bugün erken saatlerde tutuklu olarak bulunduğu Kara Harp Okulu'ndaki odadan atlayarak intihar etti. Namık Gedik, 45 yaşında bir tıp doktoruydu ve devrik Başbakan Menderes hükümetinde İçişleri Bakanı olarak görevini sürdürmekteydi. Türkiye'de Nisan ayında gerçekleşen öğrenci olaylarında polis birliklerine verdiği emirle göstericilere acımasızca güç uygulamıştı. Geçen hafta yapılan darbeden beri Namık Gedik, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve devrik hükümetin üst yöneticileri Kara Harp Okulu'nda tutukluydu. Görgü tanıkları, Gedik'in gün boyunca gergin olduğunu söyledi. Gece yarısı Gedik, kendisini izleyen nöbetçiye 'Neden beni rahat bırakmıyorsun? Burada oturup bana bakmana dayanamıyorum.' Dedi. Ardından Gedik, nöbetçiden birkaç tane kağıt getirmesini istedi, genç bir subay olan nöbetçi arkasını döndüğü an Gedik, kendini camdan aşağıya attı."*¹⁸⁸ Namık Gedik 'Şeytani Dahi' olarak lanse edildi.

Bu vahim olayların ardından Harp Okulu'ndaki tutukluların yargılama sürecine geçilmesi gerekiyordu. Darbenin liderliğini üstlenen Orgeneral Cemal Gürsel, İzmir'den Ankara'ya gelirken Özel Kalem Müdürü'ne verdiği ilk emir Yassıada'nın derhal boşaltılması ve tutukluların adaya sevk edilmesi olmuştu.¹⁸⁹ Gedik'in intiharının yaşandığı 29 Mayıs gecesi bazı tutuklular Ankara Etimesgut Havalimanı'ndan, İstanbul Yeşilköy Havalimanı'na transfer edildi. Ardından tutuklular İstanbul Yeşilyurt'ta bulunan Hava Harp Okulu'nun iskelesinden gruplar halinde deniz yoluyla Yassıada'ya götürüldü.¹⁹⁰ Bir devir kapanıyor, DP mensupları için aylarca sürecek olan Yassıada macerası başlıyordu.

¹⁸⁷ "2 Political Suicides In Turkey Reported", **The Birmingham Post**, May 31, 1960.

¹⁸⁸ "The Evil Genius Of Turkey Leaps To His Death", **Evening Standard**, May 30, 1960.

Gazete haberindeki fotoğrafta Namık Gedik ve Sophia Loren yer alıyordu. Fotoğraf, Namık Gedik, Hollywood'da Paramount stüdyolarını ziyareti sırasında çekilmişti. Bu sırada Sophia Loren, Heller in Pink Tights film çekimini gerçekleştiriyordu.

¹⁸⁹ Hulusi Turgut, **Yaptırılmayan Savunmalar**, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1988, s.18.

¹⁹⁰ Turgut, s.26.

2.2. İNGİLİZ BASININDA MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ

2.2.1. Kuruluşu ve Yapısı

Milli Birlik Komitesi (MBK)'nin örgütlenmesi ve komite haline gelmesi uzun yıllar içinde meydana gelmiştir. İlk olarak 1955-1956 yıllarında Yıldız Harp Akademisi'nde yüzbaşı ve yarbay rütbelerindeki öğrencilerinin bir araya gelmesiyle “Gizli Cemiyet” adında bir örgüt kuruldu. 1955'te yaşanan 6-7 Eylül olayları nedeniyle DP güç kaybetmeye başlamıştı. Ordu içerisindeki örgütlenmenin bu tarihten sonra artışı tesadüf değildi. Birçok gizli örgüt kurulmuştu ve Gizli Cemiyet üyeleri diğer örgütlerle irtibata geçti ve örgütler arasında birleşme sağlandı. Yeni kurulan örgütün ismi “Atatürkçüler Cemiyeti” oldu. Yıllar içerisinde birçok gizli toplantı yapıldı, ülkenin genel durumu hakkında fikirler beyan edildi. 1958 yılına gelindiğinde dokuz subay olayının patlak vermesiyle örgüt büyük bir yara aldı. Örgütün en önemli üyelerinden bazıları tutuklandı ve askeri mahkemeye sevk edildi. Sorgulamaya alınan üyeler ise türlü işkencelere, baskı ve vaatlere rağmen örgütten söz etmediler. Örgütün tamamen dağılmasını engellediler. Fakat bu olay örgüt içerisinde paniğe neden oldu. Toplantılara bir süreliğine ara verilmek zorunda kalındı. 1960 yılına gelindiğinde ülkedeki gergin havayla birlikte örgüt yeniden bir araya geldi. DP yönetimine karşı aynı hisleri paylaşan askerler bu örgüt çatısında toplanmaya başlamıştı. Örgütün darbe ile ilgili kesin kararı Alparslan Türkeş'in Ankara'daki evinde verildi. Yapılan toplantılarda yazıya dökülmemiş ama örgüt tarafından hemfikir olunan kararlar vardı. Bu kararlara şunlardı:

- “1-İhtilal kansız olacak, suçlular özel bir mahkemede yargılanacaklar.
- 2-Meclis dağıtılacak.
- 3-Bütün partiler kapatılacak.
- 4-Askeri bir idare kurulacak.
- 5-Süratle bir İnkılap Meclisi teşkil edilecek ve Askeri Cunta ile beraber memleketi idare edecek.
- 6-Yeni bir Anayasa hazırlanacak.
- 7-Dinin politikaya alet edilmesi, din istismarı derhal önlenecek, uluslararası bir İslam konferansı toplanarak dinde reform imkanları araştırılacak.
- 8-Planlama teşkilatı kurulacak. En kısa zamanda: sosyal, ekonomik ve kültürel konuları kapsayan Milli Kalkınma Planı hazırlanacak ve uygulama bu plan dahilinde yürütülecek.
- 9-Atatürk devrimleri müsamahasız uygulanacak. Kemalizm ilmi bir doktrin haline getirilecek.

10-Silahlı Kuvvetler, üniversite, basın, devlet teşkilatı gibi temel müesseselerden başlanmak üzere, kamu hizmeti gören bütün kuruluşlar, reorganizasyona tabi tutulacak.

11-Hazırlanacak Milli Kalkınma Planı ile koordineli bir şekilde, sosyal ve ekonomik konularda gerekli görülen reformlar yapılacaktır.

12-Halk ile devlet, idare edenlerle edilenler arasındaki kopmuş bağlar, idari reform yapılmak suretiyle yeniden kurulacaktır. Memurlar çağdaş seviyeye getirilecek ve idarenin müessiriyeti sağlanacaktır.

13-Manevi boşluğumuzu dolduracak, bölge, din, ırk, mezhep ayrılıklarından doğan parçalanmaları önleyecek, milli birliği kültür ve ülkü alanında sağlayacak tedbirler alınacaktır.

14-Milli servetlerimizin ve kaynaklarımızın, boş duran iş gücümüzün harekete geçirilmesi, istihsale yöneltilmesi için yeni bir düzen kurulacaktır. Halk çalışmaya sevk edilecektir.

15-Sosyal adalet ve sosyal güvenlik temin edilecektir. İşsizlik, ihtiyarlık ve sağlık sigorta sistemi bütün vatandaşları içine alacak biçimde tesis edilecektir.

16- Dış politikada, mevcut anlaşmalara sadık kalınacak ve daha bağımsız bir politika izlenecektir.

17-Özel Teşebbüs ve devletin faaliyet sahalarını ayıran, devletçiliğe öncelik veren bir ekonomik sistem uygulanacaktır.

18-Ağalığa son verilecek, gerekirse doğu ile batı arasında insan mübadelesi yapılacaktır.

19-Aşırı cereyanlar, bunların doğmasına ve yaşamasına sebep olan ortam ıslah edilmek suretiyle önleneyecek, Kemalizm devletin hakim görüşü haline getirilecektir.

20-Zamanı gelince serbest seçimler yapılarak, iktidar, kazanan partiye devredilecektir.”¹⁹¹

Bu kararlar dışında herhangi bir darbe planı yapılmamıştır. Darbe üzerine hiçbir plan yapılmaması ileride komitenin güvenilirliğinin azalmasına da neden olacaktı.

Örgüt sürekli toplantı yapıyordu ancak örgütün bir lideri olmadığı için harekete geçilemiyordu. Darbeyi yönetecek liderin yüksek rütbeli general olmasını isteyen bir grup vardı. Geriye kalan üyeler ise yüksek rütbeli bir general olmasa da darbeyi gerçekleştirebileceklerine eminlerdi. Komite üyeleri, ilk lider teklifini Orgeneral Necati Tacan’a sundu. Ancak Orgeneral Tacan’ın vefatı ile birlikte yeni lider arayışına başlandı.¹⁹²

Kurmay Yarbay Sadi Kocaş, Cemal Gürsel’le birlikte Almanya’da yapılacak NATO toplantısına giderken bu konuyu kendisine söyleyince, Gürsel teklifi kabul etmemekle birlikte reddetmedi. Bu önemli bir adımdı. Ardından Gürsel, örgüt üyelerinden Alparslan Türkeş’i Kara Kuvvetleri Genel Sekreterliği Şube Müdürlüğü’ne, Suphi Karaman’ı Erkan Şubesi’ne, Osman Köksal’ı da

¹⁹¹ Orhan Erkanlı, **Anılar Sorunlar Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, ss.14-18.

¹⁹² Toker, s.206.

Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Kumandanlığına olmak üzere ordunun önemli mevkilerine atadı.

3 Mayıs 1960'da Cemal Gürsel'in biri orduya diğeri de Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e olmak üzere iki adet mektup bırakıp izne ayrılması örgüt üyelerinde lidersiz kalma endişesi yarattı. Gürsel'in izne ayrılmasıyla yeni bir lider arayışı başlamış oldu. Örgütün ileri gelen üyelerinden Orhan Kabibay, Tümgeneral Cemal Madanoğlu'na liderlik teklif etti. Madanoğlu, darbenin hazırlıksız ve hiyerarşi düzeninin olmaması nedeniyle ilk başta çekimser kaldı. Ardından teklifi kabul etti.¹⁹³ Tümgeneral Madanoğlu, artık yapılacak darbenin fiili lideriydi.

27 Mayıs gecesi başlayan darbe hareketi birkaç saat içerisinde başarıya ulaştı. Aynı gün yapılan toplantıda komite, yeni anayasa yapılması için bir komisyon kurulması kararı aldı. Anayasa komisyonu Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (Başkan), Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli'den oluşuyordu.¹⁹⁴ Komisyon, gelecekteki herhangi bir hükümetin Türk demokrasisini diktatörlüğe dönüştürmesini önleyecek anayasayı titizlikle hazırlamaya başladı. Aynı gün MBK, eski hükümet tarafından yasaklanan gazetelerin yayın yasağını kaldırdı ve tutuklu bulunan gazeteciler serbest bırakıldı.¹⁹⁵

Türkiye'de yaşanan darbe ile birlikte İngiliz hükümeti, Kıbrıs konusunda yeniden çıkabilecek sorunlar için endişeliydi. 28 Mayıs Cumartesi gecesi Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Nuri Birgit, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Daimi Müsteşarı Sir Frederick Hoyer Millar'ı ziyaret etti. Nuri Birgit, MBK lideri Gürsel'in Zürih Anlaşması'na saygı duyacağını ve Kıbrıs konusunda bir sorun olmayacağını ilettiler. NATO'ya ve yapılan anlaşmalara bağlılık sözü veren MBK, İngiltere'ye yeni hükümeti resmi olarak tanıma talebinde bulundu. İngiliz basınında Türkiye'nin yönetimini ele alan MBK ve MBK lideri Gürsel ilgi görüyordu. The Illustrated London News gazetesinde yer alan fotoğraflı haberde:

“Türkiye Başbakanı Menderes'in diktatörce davranışları üzerine haftalarca artan gerilimden sonra, General Gürsel komutasındaki Türk Ordusu, 27 Mayıs'ın erken saatlerinde darbe düzenledi. Darbenin kansız bir şekilde başarılı olduğu bildirildi. General Gürsel, 65 yaşında Türkiye'nin doğusundaki Erzurum'dan gelen güler yüzlü ve popüler bir adamdır. Geçtiğimiz günlerde Türk

¹⁹³ Birand ve diğerleri, ss.48-52.

¹⁹⁴ Turgut, s.23.

¹⁹⁵ “Avoiding One-Party Rule In Turkey”, **The Guardian**, May 30, 1960.

Kara Kuvvetleri'ndeki görevinden istifa ettiğini açıklamıştı. Yapılan bu darbe, devrim olmayıp demokratik yönetimi ve Atatürk'ün ideallerini yeniden tesis etmeyi amaçlamaktadır. Ülkenin muhalefet lideri İsmet İnönü, partisine her türlü intikam ruhundan uzak durulması talimatını verdi. ”¹⁹⁶

29 Mayıs'ta darbeden sonra ilk kez toplanan MBK, önemli kararlar aldı. Toplantıya Orgeneral Gürsel başkanlık etti. Seçimler yapılana kadar ülkeyi yönetecek olan kabine üyeleri seçildi. 18 kişi bulunan yeni kabinede Gürsel, Başbakan ve Savunma Bakanı olarak atandı. Dışişleri Bakanı Genel Sekreteri Selim Sarper, Dışişleri Bakanı oldu. Toplantıdan önce Ankara'da Atatürk Bulvarı özel araçlarla kapatıldı. Askerler, aranmakta olan kişilerin saklanmaması için araçların bagaj bölmesinin açık olarak seyahat etmeleri yönünde talimat verdi.¹⁹⁷

29 Mayıs'ta seçilen yeni MBK hükümeti kabinesi 30 Mayıs günü tebliğ edildi.¹⁹⁸

Başbakan ve Milli Savunma Bakanı	Org. Cemal Gürsel
Devlet Bakanı	Amil Artus
Devlet Bakanı	Şefik İnan
Adalet Bakanı	Abdullah Pulat Gözübüyük
İçişleri Bakanı	Tümg. Muharrem İhsan Kızıloğlu
Dışişleri Bakanı	Selim Sarper
Maliye Bakanı	Ekrem Alican
Milli Eğitim Bakanı	Fehmi Yavuz
Bayındırlık Bakanı	Daniş Koper
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Cihat İren
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Prof. Nusret Karasu
Gümrük ve Tekel Bakanı	Fethi Aşkın
Ziraat Bakanı	Feridun Üstün
Ulaştırma Bakanı	Tuğg. Sıtkı Ulay
Çalışma Bakanı	Prof. Cahit Talas
Sanayi Bakanı	Muhtar Uluer

¹⁹⁶ “Personalities And Incidents Of The Military Coup D’etat”, **The Illustrated London News**, June 4, 1960.

¹⁹⁷ “Turkey’s NATO Link Stronger Than Ever”, **The Birmingham Post**, May 30, 1960.

¹⁹⁸ **Resmî Gazete**, 30 Mayıs 1960.

Basın, Yayın ve Turizm Bakanı
İmar ve İskan Bakanı

Zühtü Tarhan
Orhan Kubat

Orgeneral Gürsel, yeni anayasaya hazırlanana kadar bu kabine ile yönetime devam edileceğini belirtti.¹⁹⁹

Yeni kabine kararından birkaç gün sonra Ankara Radyosu'ndan yapılan bildiri gündemi bir anda değiştirdi. Bildiride Menderes Hükümeti döneminde yaşanan öğrenci olaylarında, tutuklanan öğrencilerin öldürüldükten sonra soğuk hava depolarında bekletildiği ve cesetlerin kıyma makinesinden geçirilerek hayvan yemi yaptığı söyleniyordu.²⁰⁰

MBK sözcüsü Albay Ertuğrul Alatl, News Chronicle muhabiri Richard Beeston'a öğrenci olayları ve tutuklamalar hakkında açıklamalarda bulundu:

“Cunta sözcüsü Albay Alatl, Menderes rejimi sırasında vurulan öğrencilerin cesetlerinin İstanbul ve Ankara'da ortak mezarlarda ve bir soğuk hava deposunda bulunduğunu duyurdu. Kaç cesedin olduğunu söyleyemedi. Ankara'da öldürülen öğrencilerin gösteri sırasında mı yoksa sonradan öldürüldükleri konusunda henüz kesin bir yargıya varılmadı.

Albay Alatl, Milli Birlik Komitesi'nin bu konuda soruşturma yürüttüğünü söyledi. Hava Kuvvetleri Komutanı, kalabalığa ateş açılması emrinin verildiğini ancak pilotların bunu reddettiğini söyledi. Kara Kuvvetleri Başkomutanı, Genelkurmay Başkanı, Hava Kuvvetleri Komutanı, Zırhlı Eğitim Birliği Komutanı ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı öğrencileri öldürme suçlaması nedeniyle askeri mahkemede yargılanacaklar.

Türkiye'nin askeri cuntası, 5 gün önce iktidara geldiğinden beri gizlediği zırhlı yumruğunu gösterdi. Bu akşam cunta sözcüsü Albay Alatl, altısı kadın olmak üzere 400'ü aşkın Demokrat Parti üyesinin tutuklandığını duyurdu. Tutukluların birçoğu anayasayı ihlal etmekle suçlanacak ve muhtemelen ölüm gibi ağır cezalarla karşı karşıya kalacak. Bu açıklama ile ordu, Menderes rejimini destekleyenleri cezalandırmadıkça ülkeyi tekrar sivil yönetime teslim etmeyeceğini açıkça ortaya koyuyor. Yapılan kitlesel tutuklamalar birçok Batılı gözlemciyi ve ordunun geçici, ılımlı bir hükümet olduğunu düşünen Türkleri şok etti. Bu kitlesel tutuklamalar aşırılıkçı genç subayların etkisinden kaynaklanıyor olabilir. Bu karar kansız darbenin ilk hatası görülmektedir.”²⁰¹

Ardından Cemal Gürsel'in yaptığı basın toplantısı The Birmingham Post gazetesinde yer aldı:

“Milli Birlik Komitesi dün bir bildiri yayınlayarak eski Menderes hükümetinin öldürülen öğrencilerin kıyılarak hayvanlara yedirildiğini bildirdi. Ankara Radyosu tarafından yayınlanan bildiride şöyle denildi: “Bazı masum insanlara

¹⁹⁹ “Imprisoned...”, **Daily Mirror**, May 30, 1960.

²⁰⁰ “Atrocities Turks Tell Of Mass Graves”, **News Chronicle**, May 30, 1960; “Mass Murder Story”, **Daily Mirror**, June 2, 1960.

²⁰¹ “Turkey New Men Show Mailed Fist Now”, **News Chronicle**, June 2, 1960.

saldırıp öldürdüler. Cesetleri uzak yerlere ve kuyulara atıldı. Cesetlerin kemikleri soğutma odalarında saklandı hatta bazıları kıyılarak hayvanlara yedirildi. Ankara Üniversitesi Rektörü başkanlığında öğrenci eylemlerinin başladığı 28 Nisan ile darbe günü olan 27 Mayıs arasında yaşanan olayları araştırmak üzere Ankara Üniversitesi Senatosu, bir araştırma komisyonu kuruldu. Darbeden önce öldürülen öğrencilerin defnedilebileceği de bildirildi. Türkiye Başbakanı Gürsel, dün Ankara'da yaptığı basın toplantısında Menderes'e destek veren 400'den fazla milletvekili hakkında soruşturma başlatılacağını iddiasına yanıt olarak: 'İnsanlar sürekli gözaltına alınıyor ve serbest bırakılıyor, dolayısıyla tüm bunları benim yapmam mümkün değil. Şu anda 150 memurun tutuklu olduğu haberleri de doğru değil. Ayrıca önümüzdeki seçimlerde nispi temsil sistemi getirerek partilerin mecliste etkin ve eşit bir rol oynama şansını vermeyi planlamaktayız.' Dedi. Seçimlerin ne zaman yapılacağı konusunda bir bilgi vermedi ancak seçimlerde tüm partilerin eşit şekilde yarışacağını altını çizdi. Gürsel, göreve başladığından bu yana ilk kez Başbakanlık'tan ayrıldı. Ankara'ya hakim bir tepedeki Anıtkabir'e kırmızı beyaz karanfil çelengi bıraktı.²⁰²

Gürsel, ayrıca kurmay subaylara Menderes hükümetinin Ankara Harp Okulu'ndaki 1500 öğrencinin tamamını öldürmeyi planladıklarını söyledi. Gürsel, eski liderleri "öğrencileri öldürmeyi planlayan ve tarihimizde hiç görmediğimiz kadar suçlu insanlar" olarak nitelendirdi.²⁰³

Bu açıklamaların ardından yeni bir basın toplantısında konuşan Orgeneral Gürsel, genel seçimlerin Ekim ayında yapılacağını söyledi. Ancak anayasa komisyonu çalışmalarını o zaman kadar bitiremezse olumsuz hava koşulları nedeniyle seçimlerin kış aylarında yapılması şartları zorlayacağından seçimin bahara ertelenebileceğini de ekledi.²⁰⁴

Yeni kabinenin tebliğ edilmesinin ardından MBK, 12 Haziran 1960'da Geçici Anayasa'yı kabul etti. Kabul edilen Geçici Anayasa, DP'lilerin yargılanması için Yüksek Adalet Divanı adlı olağanüstü bir mahkeme kurulmasını içeriyordu. Yüksek Adalet Divanı'nın üyeleri Bakanlar Kurulu'nun teklifiyle MBK tarafından seçilecekti.²⁰⁵

Geçici Anayasa'nın kabul edilmesinden sonra ekonominin güçlendirilmesi ve Türk lirasının değerinin arttırılmasına yönelik kampanya başlatıldı. Bu kampanya

²⁰² "Minced Bodies Fed To Animals –Ankara Radio", **The Birmingham Post**, June 4, 1960.

²⁰³ "Plan To Murder 1,500 Cadets –Gen. Gursel", **The Birmingham Post**, June 4, 1960.

²⁰⁴ "Turkish Army Clings To Power", **News Chronicle**, June 8, 1960.

²⁰⁵ Yücel, s.160.

kapsamında halk, devlet yönetimine para bağışı yapıyordu. Yüklü miktarda para bağışı yapamayanlar nişan ve evlilik yüzüklerini göndererek kampanyaya destek oldular.²⁰⁶

Darbeyi gerçekleştiren komite, Milli Birlik Komitesi olarak adlandırılıyordu. Fakat hiç kimse MBK üyelerinin kimlerden oluştuğunu bilmiyordu. 1955'den itibaren genişleyen örgüt MBK çatısı altında toplanmıştı fakat darbenin başarılı olmasıyla beraber herkes kendini üye ilan ediyordu. Bunu sınırlamak ve komitenin üyelerini kesinleştirmek zorunlu hale gelmişti. Örgütün kıdemli üyelerinden Orhan Erkanlı, MBK'nin genel sekreteri oldu. Ardından darbeyi gerçekleştiren birkaç üyeyle birlikte uzun süren toplantılar yaptı. Kamuoyunda MBK üyesi olarak belirli olan tek kişi Cemal Gürsel'di. Uzun süren toplantılarda 20 kişilik bir komite kurulması kararlaştırıldı. Ardından bu komitenin eski meclise yerleşip göreve başlaması ve yeni bir düzenle ülke idaresini yapması gerektiği üzerinde duruldu. 20 kişilik tasarlanan komitenin 37 kişiden oluşmasına karar verildi.²⁰⁷

MBK üyeleri 18 Haziran 1960'da açıklandı. MBK üyeleri Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Albay Ekrem Acuner, Albay Mucip Ataklı, Albay Osman Köksal, Albay Fikret Kuytak, Albay Sami Küçük, Albay Haydar Tunçkanat, Albay Alparslan Türkeş, Albay Muzaffer Yurdakuler, Yarbay Refet Aksoylu, Yarbay Fazıl Akkoyunlu, Yarbay Orhan Kabibay, Yarbay Mustafa Kaplan, Yarbay Suphi Karaman, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Ahmet Yıldız, Binbaşı Emanullah Çelebi, Binbaşı Orhan Erkanlı, Binbaşı Vehbi Ersü, Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Kadri Kaplan, Binbaşı Muzaffer Karan, Binbaşı Mehmet Özgüneş, Binbaşı Şükran Özkaya, Binbaşı Dündar Taşer, Yüzbaşı Münir Köseoğlu, Yüzbaşı Selahattin Özgür, Yüzbaşı Rıfat Baykal, Yüzbaşı Ahmet Er, Yüzbaşı Numan Esin, Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ ve Yüzbaşı İrfan Solmazer'den oluşmaktaydı.²⁰⁸

Artık MBK resmi olarak kurulmuş ve üyelerin ismi halka duyurulmuştu. Bundan sonraki adım gerekli siyasi ortam sağladığında serbest seçimlerin yapılması ve iktidarı kazanan partiye devrinin sağlanması olacaktı.

---

²⁰⁶ "Turkey Will Be Governed By 38 Officers", **The Birmingham Post**, June 13, 1960.

²⁰⁷ Erkanlı, ss.20-21.

²⁰⁸ Turgut, s.24.

2.2.2. 14'ler ve 14'lerin Tasfiye Süreci

MBK üyelerinin açıklanmasından sonra, MBK'nin ne zaman seçime gideceği kamuoyunda yoğun bir şekilde konuşmaya başlandı. Fakat seçimlerin yapılmasını sağlayacak ve darbeyi meşru kılacak anayasa henüz hazır değildi. Anayasa Komisyonu çalışmalarında fikir çatışması hakimdi. 20 Eylül gecesi Albay Alparslan Türkeş tarafından Ankara Palas'ta yemekli bir toplantı düzenlendi. Türkeş toplantıya Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve Prof. Dr. Hıfzı Veldet Dedeoğlu'nu da davet etmişti. Anayasa komisyonundan sadece üç kişinin davet edilmesi nedeni komisyonun dağılmış olmasıydı. 25 Ağustos'ta Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli'ye gönderilen tebliğ ile anayasa komisyonundaki görevlerine son verilmişti. Toplantıda komiteden Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ vardı. Alparslan Türkeş'in böyle bir toplantıyı düzenleme sebebi Kurucu Meclis kurulmasına dair çıkan söylentilerdi. Türkeş, askeri iktidarda böyle bir Meclise gerek olmadığı düşüncesindeydi. Prof. Dr. Onar ve Prof. Dr. Velidedeoğlu da böyle düşünüyordu. Prof. Kubalı da Yassıada yargılamaları sonuçlanmadan, tutuklular infaz edilmeden devlet idaresini sivil iktidara bırakılmasını doğru bulmuyor ve MBK'nin en az bir buçuk yıl kadar iktidarda kalması gerektiğini savunuyordu. Toplantıda görüş birliğine varılamadı. Prof. Kubalı ertesi gün Türkeş'ten Cemal Gürsel'le görüşmek için randevu istedi. Albay Türkeş, randevuyu ayarlayacağını söylemiş ancak ertesi gün telefon edilerek Gürsel'in rahatsız olduğu bildirilmiş ve görüşme yapılmamıştı. Orgeneral Gürsel ise bir başka toplantıda yaptığı açıklamada, Kurucu Meclis'in gelecekte kurulacak meclisin örneği olacağı ve demokratik düzene giderken bugünün şartlarına da uyum sağlayacağını belirtti. MBK, anayasa konusunda ciddi bir çelişki sarmalındaydı.²⁰⁹

MBK'nin darbeyi yapma gerekçelerinden biri ülke yönetimini daha demokratik değerlerle yönetebilecek bir partiye teslim etmektir. MBK, iktidarı sivil yönetime teslim etmek isteyenler ve herhangi bir siyasi parti müdahalesine izin vermeden ülkeyi yönetmek isteyenler olarak ikiye ayrıldı. MBK lideri Orgeneral Cemal Gürsel'in de içinde bulunduğu ilk grup "İlımlılar" olarak adlandırıldı. İlımlılar, DP'nin feshedilmesinden sonra iktidarın CHP'ye teslim edilmesine sıcak bakıyordu.

²⁰⁹ Aydemir, İkinci Adam, ss.498-499.

Bunun yanında askeri yönetim gücünü darbenin gerçekleştirilmesiyle göstermişti. Bu nedenle gerekli ortam hazırlandıktan sonra ülkenin yönetimi sivil idareye bırakılmalıydı. Düşük rütbeli subaylardan oluşan “radikaller” grubu ise iktidarı CHP’ye devretme taraftarı değildi. Radikallere göre ülkenin içinde bulunduğu durum ancak kültürel bir restorasyonla düzeltilebilirdi. Bunun için ise yönetim, sivillere teslim edilmemeli ve askeri yönetimi tehlikeye atabilecek her türlü siyasi oluşum engellenmeliydi.²¹⁰

Sonuçta Ilımlıların, biran önce sivil yönetime geçmek istemesinin en temel sebebi, darbe yapıldıktan sonra iktidarın en kısa süre içerisinde seçim yoluyla millete teslim edileceğine dair söz verilmesiydi. Aynı zamanda devrik iktidar mensuplarının askeri yönetim tarafından cezalandırılması ordu ile millet arasında gerilime neden olabileceği için sivil iktidar bu duruma ortak olmalıydı. Radikallere göre ise ülkeyi yeniden çağdaş bir seviyeye çıkarmak için kültür, hukuk ve ekonomi alanlarında geniş reformların yapılması için askeri yönetimin bir süre daha iktidarda kalması gerekiyordu.²¹¹

MBK içinde bu gruplaşma sürerken 1960 yılının Ağustos ayında 5.000 subayın emekli edilmesi ve Ekim’de 147 öğretim üyesinin üniversiteden uzaklaştırma kararı MBK’nin duruşuna zarar verdi.²¹² MBK’nin iktidara gelmesine yardımcı olan en önemli kurum üniversitelerdi. Şimdi ise gücünü üniversitelerden alan Komite, üniversitelere uyarı niteliğinde bir hareket gerçekleştiriyordu. Yapılan ihraçlar neticesinde öğrencilerin ve öğretim üyelerinin askeri yönetimin karşısında durmaya itebileceği hesap edilmemişti. Üniversitelerdeki hukuk öğrencileri Yassıada yargılamalarından rahatsız olmaya başlamıştı. Bundan dolayı geniş bir öğrenci topluluğu İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı önünde gösteri yaptı. Askerler, öğrencilerin ve öğretim üyelerinin üniversiteden dışarı çıkmamasını aksi takdirde cezalandırılacakları konusunda uyarı yaptı. Askerlerin bu tutumu ve MBK tarafından verilen ihraç kararı üniversite halkını barikatın diğer yanında yer almaya itmekle beraber Menderes Hükümetinin son dönemlerinde yaptığı hatalarla benzerlik

---

²¹⁰ Ahmad, Demokrasi Süreci, s.174.

²¹¹ Erkanlı, ss.137-160.

²¹² Hikmet Özdemir, “Siyasi Tarih (1960-1980)”, **Türkiye Tarihi**, (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.199.

gösteriyordu. İhraç kararlarının sorumlusu olarak Alparslan Türkeş'in liderliğini üstlendiği radikaller olarak görülüyordu. Artan gruplaşma faaliyetlerinin bu şekilde süremeyeceği açıktı.²¹³

MBK lideri Orgeneral Gürsel, kesin bir karar vermeden önce bu konuyu CHP lideri İnönü ile görüştü. 13 Kasım'da MBK lideri Orgeneral Gürsel, komitenin 14 üyesini görevden aldı ve çeşitli ülkelerdeki elçiliklere danışman olarak atadı.²¹⁴

Tablo:6 14'lerin (radikallerin) Sürgün Edildiği Yerler ve Görevleri²¹⁵

Kurmay Albay Alparslan Türkeş	Yeni Delhi (Hindistan)
Kurmay Albay Orhan Kabibay	Brüksel (Belçika)
Kurmay Albay Mustafa Kaplan	Lizbon (Portekiz)
Kurmay Yarbay Orhan Erkanlı	Mexico City (Meksika)
Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce	Kopenhag (Danimarka)
Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu	Stockholm (İsveç)
Tank Binbaşı Muzaffer Karan	Oslo (Norveç)
Piyade Yarbay Fazıl Akkoyunlu	Kâbil (Afganistan)
Tank Binbaşı Dündar Taşer	Rabat (Fas)
Kurmay Yüzbaşı Numan Esin	Madrid (İspanya)
Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ	Tokyo (Japonya)
Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er	Trablusgarp (Libya)
Kıdemli Yüzbaşı Rıfat Baykal	Tel-Aviv (İsrail)
Personel Yüzbaşı İrfan Solmazer	Lahey (Hollanda)

14 üyenin MBK'den tasfiyesi Daily Mirror gazetesinde:

“Orgeneral Gürsel, dün yaptığı yayında ülkenin yönetim konseyi olan Milli Birlik Komitesi'nin 14 üyesini görevden aldığını duyurdu. Halka, eski komite üyeleriyle

²¹³ “Government v. University”, **The Guardian**, October 31, 1960.

²¹⁴ “Fourteen Turkish Leaders Vanish”, **The Birmingham Post**, November 14, 1960; “Turkish Government Changes”, **The Sphere**, November 19, 1960.

²¹⁵ Erkanlı, s.160.

devam etmenin ülke çıkarlarına zarar vereceğini söyledi. Bu nedenle kendisini ve yeni konseyini destekleme çağrısında bulundu. Başkent Ankara'dan gelen haberlere göre dün gece görevden alınan üyeler, güvenlik görevlileri tarafından tutuklandı. Artık 37 kişilik yerine 23 kişilik komite göreve devam edecek.”²¹⁶ şekilde yer aldı.

The Sphere gazetesinde ise 14 üyenin saf dışı bırakılması Ekim ayında gerçekleştirilen profesör tasfiyeleri ile ilişkilendirildi.

“Gürsel, MBK'nin 14 üyesini görevden aldı. Cunta Mayıs'tan bu yana 37 kişiydi. Yapılan görev değişiklikleriyle eski cuntadan seçilen 23 kişiden oluşan yeni bir komite kuruldu. Gürsel, Ankara'da düzenlediği basın toplantısında MBK bünyesinde radikal bir grubun bulunduğunu söyledi. Bu radikal grup iktidarı ele geçirmeye çalışıyordu. Gürsel, bu konuda harekete geçmeden önce CHP lider İsmet İnönü'yle görüştü. Görevden alınan radikal subaylar İnönü'ye şiddetle karşıydı. Görevden alınan subayların en büyüğü bir dönem Başbakanlık Müsteşarlığı görevini yürüten Alparslan Türkeş'tir. Türkiye'deki beş üniversiteden 147 profesör ve öğretim görevlisinin ihraç edilmesinin arkasında Türkeş ve grubu olduğuna inanılıyor. Yeni komite 3 general, 10 albay, 5 yarbay, 3 binbaşı ve 1 deniz komutanından oluşuyor.”²¹⁷

Yapılan tasfiyelerden sonra II. MBK Hükümeti dönemi başlamıştır. Radikallerin tasfiyelerden önce tartışılan Kurucu Meclis meselesi MBK'de görüldü. Bu konudaki ilk açıklamayı Eylül ayında Cemal Gürsel yaptı. Gürsel açıklamasında, yeni meclisin il ve parti temsilcilerinden oluşacağını, fonksiyonunun MBK tarafından belirleneceğini söyledi. MBK ve Anayasa Komisyonu içinde yaşanan tartışmalar neticesinde anayasa tasarısının tartışılabilmesi için meclisin kurulmasına karar verildi. Kurucu Meclisin şekil ve esaslarını belirleme çalışmaları için görevlendirilen Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Turhan Feyzioğlu, kurulacak meclisin görev ve sorumluluklarını belirleyecek bir komisyon oluşturdu. Bu komisyon zaman kaybetmeden göreve başladı. Komisyon, 21 Kasım 1960'ta tasarımı tamamladı. Anayasa komisyonunun da anayasayı hazırlamasıyla referanduma gidilecekti. Referandum sonucu olumlu olursa, MBK'nin de onayıyla yeni anayasa kabul edilecekti.²¹⁸

Kurucu Meclis ve yeni anayasa çalışmaları hız kazanırken ülkenin diğer yanında eski iktidar mensuplarının, 14 Ekim 1960 tarihinde Yassıda'da başlayan

²¹⁶ “The Sack For 14 Top Turks”, **Daily Mirror**, November 14, 1960.

²¹⁷ “Turkish Government Changes”, **The Sphere**, November 19, 1960.

²¹⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kurucu-meclis-1961/> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

yargılamaları devam ediyordu. MBK'nin yargılamaların sonucunda vereceği nihai karar halk tarafından merakla bekleniyordu.²¹⁹

---

²¹⁹ Burhan Sayılır, “Cumhuriyet Tarihimizde Karanlık Sayfa: 27 Mayıs 1960 Darbesi”, **Demokrat Parti (1946-1960)**, (Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2021, s.946.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ BASININDA YASSIADA YARGILAMALARI

3.1. İNGİLİZ BASININDA YASSIADA MAHKEMESİ VE YAPISI

27 Mayıs askeri darbesini gerçekleştiren MBK, darbenin hemen ardından yeni adımların atılması için çalışmalara başlamıştı. Bu çalışmalardan biri eski iktidar mensuplarının yargılanmasıydı. Yargılamaların yapılacağı yer darbenin ilk günlerinde belirlenmişti. MBK lideri Orgeneral Gürsel, İzmir'den Ankara'ya gelirken Özel Kalem Müdürü'ne: “*Yassıada derhal boşaltılacak ve mevkuflar oraya gönderilecek.*” emri vermişti.²²⁰ Bu emir doğrultusunda Yassıada'da deniz kuvvetlerine ait eğitim tesisleri boşaltıldı ve “*Yassıada Garnizon Kumandanlığı*” adıyla özel bir birlik kuruldu. Birliğin başına MBK lideri Gürsel'in tanıdığı ve güvendiği Topçu Yarbay Tarık Güryay getirildi.²²¹

Yassıada, Burgaz adasının 2,5 mil batısında yer alan 47 metre yükseklik, 180 metre genişlik ve 280 metre uzunluğa sahip olan dağlık bir adadır. Yassıada'nın tarihi IV. yüzyıla kadar uzanır. IV. Yüzyılda Ermeni Katalikosu Büyük Nerses, bu adaya sürgün edilmiştir. IX.yüzyılda Bizans İmparatoru Teofilos devrinde Doğu Kilisesi piskoposu olan İgnatius adaya Kırk Azizler adında bir kilise yaptırmıştır. Kilisenin 4 adet büyük ve geniş mahzeni daha sonradan hapisane olarak kullanılmıştır.

XIV.yüzyılda İskitlerin adayı yağmalamasından sonra ise 1412'de Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Musa Çelebi tarafından deniz savaşı sırasında karargah olarak kullanıldı. Ada, XIX. Yüzyılın ortasına kadar terk edilmiş bir ada olarak varlığını sürdürüyordu. İstanbul'un fethinden sonra Yassıada, Sultan Abdülmecid tarafından İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'e satıldı. Sir Bulwer, adaya iki adet bina inşa ettirdi. Binaların inşası sırasında adada lahit bulundu. Söz konusu lahitte birçok mücevherin var olduğu söylentisi yayılınca Sultan Abdülmecid büyükelçiye adayı bir Türk'e satıp terk etmesini emretti. Ardından ada, Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya satıldı. Yassıada, 1947 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından satın alınarak eğitim tesisi olarak hizmet vermeye başladı.²²²

²²⁰ Turgut, s.18.

²²¹ Mehmet N. Taşdelen, **Yassıada, Menderes ve Muhafızları**, Birharf Yayınları, İstanbul, 2005, s.48.

²²² T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, **Yassıada Broşürü**, İstanbul, Ekim 1960, ss.33-35.

29 Mayıs gecesi Harp Okulu'ndaki tutukluların bir kısmı Etimesgut Havalimanı'na götürüldü. İstanbul uçağıyla Yeşilköy Havalimanı'na getirilen tutuklular, görevli subaylar tarafından Yeşilyurt Hava Harp Okulu'na ait iskeleden deniz yoluyla Yassıada'ya nakledildi. Eski DP mensupları, Yassıada'da kurulan askeri hapishanelere yerleştirildi. Tutuklananların tümünün nakli yaklaşık 10 gün kadar sürdü.²²³ Son olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve eski Başbakan Adnan Menderes de Yassıada'ya getirildi.²²⁴

Yassıada'da uyulması zorunlu katı bir kural sistemi hakimdi. Bu kurallardan bazıları şu şekildeydi:

- “1-Üzerinizde ses kayıt cihazı, film ve fotoğraf makinesi, kesici veya patlayıcı silah veya tahrip maddesi bulundurmuyunuz.*
- 2-Adada tel örgülere yaklaşmayın, ateş yakmayın ve denize girmeyiniz.*
- 3-Mahkeme salonunda dolaşmayınız, lehte ve aleyhte tezahürat yapmayınız ve yüksek sesle konuşmayınız.*
- 4-Dönüşte vapura yetişiniz ve adada kalmayınız.*
- 5-Salonda sigara içmeyiniz.*
- 6-Şahitler, avukatlar, hakin ve sanıklarla temas teminine çalışmayınız.*
- 7-Adaya yiyecek ve içecek götürmeyiniz.*
- 8-Kılavuzlara, mahalli özel talimatlara, panolara dikkat ve riayet ediniz.*
- 9-Hoparlörlerle ilan edilecek yasaklara dikkat ediniz.”*²²⁵

Katı kurallarla yönetilen Yassıada'ya toplamda 592 sanık getirildi. Bunlardan Bayar ve Menderes, muhafız subayların nöbet tuttuğu pencereleri demirli özel odalara alındılar. Muhafızların sanıklarla konuşması yasaktı. Eski Bakanlar ve Tahkikat Komisyonu üyesi Milletvekilleri gruplar halinde birinci koğuştaki odalara yerleştirildi. Geriye kalan tutuklular da toplu koğuşlara alındılar.²²⁶

Üst düzey tutukluların yerleştirildiği birinci koğuş iki katlı büyük bir binadan oluşuyordu. Binanın alt koridorunda Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın odaları yer alıyordu. Odada nöbetçi olarak bekleyen muhafız subaylar arasında Adnan Menderes'in odası “1 Numara”, Celal Bayar'ın odası ise “2 Numara” olarak adlandırılıyordu. Binanın diğer odalarında Refik Koraltan, Etem Menderes, Medeni Berk, Fatin Rüştü Zorlu, Sebati Ataman, Samet Ağaoğlu, İzzet Akçal, Hasan Polatkan,

---

²²³ Turgut, s.26.

²²⁴ “Imprisoned...”, **Daily Mirror**, May 30, 1960.

²²⁵ Yassıada Broşürü, s.32.

²²⁶ Turgut, s.27.

Nedim Ökmen, Hayrettin Erkmen, Haluk Şaman, Tevfik İleri, Celal Yardımcı kalıyordu.

Üst koridorda eski Genelkurmay Başkanı Emekli Orgeneral Rüştü Erdelhun, eski Ankara Sıkıyönetim Kumandanı Emekli Korgeneral Namık Argüç, eski Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Emekli Orgeneral Salih Coşkun ve eski Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur gibi üst düzey yöneticiler yer alıyordu.²²⁷ Koğuşlarda toplu olarak kalan tutukluların şartları daha iyi durumdaydı. Özel odalara alınıp çevreden tamamen izole edilen Celal Bayar ve Adnan Menderes için şartlar daha ağırdı. Yassıada'da Fatin Rüştü Zorlu'nun müdafaasını gerçekleştiren ve Adnan Menderes'in arkadaşı olan avukat Orhan Cemal Fersoy, Menderes'in bulunduğu odayı şu cümlelerle anlatmıştır:

“Adnan Menderes Yassıada'ya zulüm çemberinin içinden geçirilerek getirilmiş, eziyet içinde yaşayacağı 2.5x3.5 ebadındaki odasına kapatılmıştı. Burada kırık bir demir karyola, kaskatı bir şilte, yün battaniye, tahta bir sandalye ve masa bütün mefruşatı (!) teşkil ediyordu. Denize bakan tek pencere mor boya ile güneş ışığına kapatılmıştı. Hava ne derecelerde olursa olsun penceresini açmaya mezun değildi. İzdırıp hüccesinde geçen günlerinde bütün vücudu yanıyor, her tarafı kaşınıyor ve yer yer kabarıyordu. ‘Sıkıntıdan’ diyordu, kendi kendine. Fakat bir süre sonra işkencenin bir başka türüsünü keşfederek kaşıntılarının nedenini anlıyordu. Bütün yatağını binlerce tahta kurusu sarmıştı. Günlerdir kanı emiliyordu. Baş ucunda dikilen muhafızına vasiyeti göstermiş Kumandana dilekçe vermesi gerektiği cevabını almıştı. Günlerce sonra tahta kurularının işgalinde bulunan şilte alınıp götürülmüştü. Bir pisliğin içine terk edilmiş gazete dahi verilmeden eziyet ve atalet içinde meçhulü bulunan akıbetini bekleyecekti.”²²⁸

Muhafızlarla isteği dışında konuşması yasak olan Menderes'in tek tesellisi mektuplardı. Fakat eşi ve çocuklarına yazdığı mektuplarda elli kelimedenden fazla kullanması yasaktı. Kendisine gelecek mektuplar için de aynı kural geçerliydi. Yassıada'dan gönderilen bir mektubun Ankara'ya gitmesi 10-15 gün kadar sürüyordu. Üstelik yazdığı her mektubun gönderilip gönderilmediği belli değildi. Menderes'in odasına dinleme cihazı da konulmuştu. Cihaz bir teybe bağlıydı ve odada tüm konuşulanlar kaydediliyordu. Odanın üst katından gelen gürültü ve odada ışığın sürekli açık olması nedeniyle uyuyamıyordu. Bu nedenle kendisini ziyarete gelen doktordan

²²⁷ Taşdelen, s.53.

²²⁸ Orhan Cemal Fersoy, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, Mayataş Yayınları, İstanbul, 1971, s.294.

uyku ilacı rica ediyordu.²²⁹ Dış dünyadan tamamen soyutlanması ve hücresinin şartları Menderes'in psikolojisinde çöküntüye neden oluyordu.

Yassıda'da tutukluların durumu bu şekilde seyrederken artık yargılamaların ne zaman başlayacağı merak konusuydu. Yargılamaların yapılabilmesi için yeni bir anayasaya ihtiyaç duyuluyordu. Nitekim yeni anayasa için Madanoğlu'nun teşvikiyle bazı profesörler Ankara'ya davet edilmiş, Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında bir anayasaya komisyonu kurulmuştu. Ancak anayasanın belirtilen süre içerisinde tamamlanamadı. Bu nedenle 12 Haziran 1960'da Geçici Anayasa, MBK tarafından kabul edildi ve 14 Haziran 1960'da da resmi gazetede yayınlandı. Geçici Anayasa, eski Cumhurbaşkanı, Başbakan ve diğer iktidar mensuplarını yargılayacak Yüksek Adalet Divanı kurulduğunu bildirmekteydi.

Yüksek Adalet Divanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine MBK üyeleri tarafından seçilecek bir Başkan, 8 asli ve 6 yedek üyeden oluşuyordu. Bunlara ek olarak sanıklar hakkında tahkikat açmak ve sanıkların Yüksek Adalet Divanına sevk kararını vermek üzere Yüksek Soruşturma Kurulu kuruldu. Yargılamaların sonucunda verilecek cezaların hükmü Yüksek Adalet Divanına ait olup idam cezalarının infaz kararı MBK'ye bırakıldı.²³⁰

MBK, 7 Ekim 1960'da eski iktidar mensuplarını yargılamak üzere geçici kanunun 6. maddesine göre Yüksek Adalet Divanı üyelerinin seçildiğini duyurdu. Bu karara göre: Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol; asil üyeliklere Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı Ferruh Adalı, Yargıtay Üyesi Selman Yörük, Yargıtay Üyesi Abdullah Üner, Danıştay Üyesi Hıfzı Tüz, Danıştay Üyesi Cahit Özden Askeri Yargıtay Başsavcısı Hakim General Rıza Tunç, Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Yarbay Hasan Gürsel, Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Yarbay Nahit Saçlıoğlu; yedek üyeliklerine Yargıtay Üyesi Vasfi Göksu, Yargıtay Üyesi Adil Sanal, Danıştay Üyesi Ali Doğan Toran, Danıştay Üyesi Nahit Hatipoğlu, Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Albay Kemal Gökçen, Askeri Yargıtay Üyesi Hakim Yarbay Mehmet Çokgüler; Başsavcılığına Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Altay Ömer Egesel; Başsavcı Yardımcılıklarına Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Salim Ertem, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Fahrettin Öztürk, Yüksek Soruşturma

---

²²⁹ Fersoy, ss.294-299.

²³⁰ **Resmi Gazete**, 14 Haziran 1960.

Kurulu Üyesi Avni Yurtsever, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Faruk Siret Değermen, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Orhan Erdoğan, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Niyazi Kırdar, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Ahmet Bayrak, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Hakim Binbaşı Süleyman Taşar, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Hakim Yüzbaşı Necdet Darıcıoğlu, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Hakim Yüzbaşı Servet Tüzün, Yüksek Soruşturma Kurulu Üyesi Hakim Yüzbaşı Turgut Lüleci seçilmiştir.²³¹

Seçilen üyeler, aynı gün Ankara'dan alınıp İstanbul'a götürüldü. MBK, yargı üyelerinin halk arasında olmalarının sakıncalı olduğunu düşünerek Yassıada yakınındaki Heybeliada'ya yerleştirdi.²³² Heybeliada'daki Panorama Oteli aylık 2.000 liraya kiralandı ve lojman haline getirilip üyelere tahsis edildi. Böylece her gün şehir yolculuğu yapmalarına gerek kalmadı ve güvenlikleri sağlanmış oldu. Bu süre zarfı içinde üyelerin Yassıada'ya ulaşmaları Cumhurbaşkanlığına ait Acar Motoru ve Atatürk'e ait Savarona ile sağlanacaktı.²³³ Yargılamaların Yassıada'da yapılmasının başlıca sebebi DP'ye hala sempati duyan insanların örgütlenerek eski hükümet mensuplarını kurtarmak için girişimde bulunacağı düşüncesi idi. Çok geçmeden Bu düşünce ekseninde ortaya bir iddia atıldı. The Birmingham Post gazetesi iddia edilen olaya yer verdi:

*“Ordu yetkilileri dün gece (31 Mayıs) yaptığı açıklamada eski 14 DP milletvekilinin devrik Başbakanı kurtarmak amacıyla DP yandaşlarının silahlanmaya yönelik faaliyette bulunduğu söyledi. Doğrulanmamış habere göre DP yandaşlarına verilen 5700 silahın ele geçirildiğini ve operasyonun devam etmekte olduğu açıklandı.”*²³⁴

Bu sırada DP'nin hukuki durumu da darbenin gerçekleşmesinden itibaren tartışılmaktaydı. Beklenen karar 19 Eylül 1960'da geldi. Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi DP'nin kapatılmasına karar verdi. Karar, DP karşıtları tarafından sevinçle karşılandı.²³⁵

Duruşmalara gün sayılan Yassıada'da ise 14 Eylül günü bir hareketlilik yaşandı. Tutuklular gece yarısı aniden uykularından uyandırıldılar. Kısa süre içinde giyinip hazırlanmaları emredildi. Tutuklular ne olduğunu anlamakta güçlük çekiyordu.

²³¹ Resmi Gazete, 7 Ekim 1960.

²³² Erkanlı, s.112.

²³³ Turgut, ss.33-34.

²³⁴ “Menderes Will Be Tried –Gen. Gursel”, The Birmingham Post, June 1, 1960.

²³⁵ Yücel, s.171.

Sonradan bu hazırlıkların bir film için olduğu anlaşıldı. Halk arasında Yassıada'daki tutukluların durumunun kötü olduğu konuşuluyordu. Bu nedenle MBK, Yassıada'daki durumu halka göstermek için film hazırlanmasını emretmişti. Tutuklular hazırlandıktan sonra iskele bölümüne götürüldüler ve adaya yeni geliyormuş gibi yürütüldüler. Adada yaşamın normal ve iyi şartlarda olduğunu göstermek için ise tutuklular berberde tıraş olurken, yemek yerken, kantinde alışveriş yaparken ve koğuştta otururken çekimler yapıldı. “*Düşükler Yassıada'da*” filmi kısa bir sürede sinemalarda yerini aldı.²³⁶

MBK, filmin ve Yassıada'da çekilen fotoğrafların satışından elde edilecek paranın ne için kullanılacağı hakkında kararname yayınladı:

“1- Hasılatı; Yüksek Tahsil Öğrenci Yurtlarına, İslam Enstitü ve Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocuklarla Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosunun masraflarına tahsis edilmek üzere Yassıada'da çekilmiş ve çekilecek fotoğraf, telefoto ve her türlü filmlerden lüzumlu görülenlerin satılabilmesine, 2-Satışın, Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesi İstanbul İrtibat Bürosu Başkanlığınca tesbit ve tayin edilecek şekil ve şartlar dahilinde üç kişilik bir heyet tarafından bir zabıtla tevsik edilmek suretiyle yapılmasına, 3-Bu satıştan elde edilecek paranın, aynı günde banka şubelerinden birinde açtırılacak bir hesaba yatırılmasına, 4-Bu suretle toplanan paraların yukarıda sözü edilen yerlere dağıtılması ve nispetinin tayini hususunda Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesi Sekreterliğinin yetkili kılınmasına, karar verilmiştir.”²³⁷

Film, tutuklular için haysiyet kırıcı bir gösteriden ibaretti. Bu yapılan gösteriye tepki gösteren Celal Bayar, 25 Eylül'de intihar girişiminde bulundu.²³⁸ Bayar'ın güvenliğinden sorumlu Teğmen Kemal Dağdevirenoglu, Bayar'ı banyoda kemerle boğazını sıkarken buldu ve intihar girişimini engelledi.²³⁹ Yassıada'da bu vahim olay yaşanırken tarihi yargılamalara ise sayılı günler kalmıştı.

14 Ekim günü tarihe Yassıada Yargılamaları olarak geçecek duruşmalar başladı.²⁴⁰ MBK yargılamaları resmi olarak “*İkinci Cumhuriyet'in Doğuşunun Müjdecisi*” olarak nitelendirdi. Duruşmaya üst düzey subaylar, yabancı diplomatlar ve gazetecilerin bulunduğu yaklaşık 600'den fazla kişi katıldı. Katılımcılar adaya

²³⁶ Birand ve diğerleri, ss.84-85.

²³⁷ **Resmi Gazete**, 21 Ekim 1960.

²³⁸ “Suicide Attempt”, **The Guardian**, September 27, 1960.

²³⁹ Taşdelen, s.214.

²⁴⁰ “Tragedy And Comedy In Turkish Trials”, **The Observer**, October 9, 1960; “A Regime On Trial”, **The Guardian**, October 14, 1960; “Mass Trial In Turkey”, **The Sphere**, October 15, 1960; “Menderes Goes On Trial For His Life”, **Evening Standard**, October 14, 1960.

feribotla götürüldüler ve adaya vardıktan sonra güvenlik görevlileri tarafından arandı. Güvenlik prosedürlerinin ardından katılımcılar mahkeme salonuna alındı. Mahkeme üyelerinin ve tutukluların gelmesiyle duruşma başladı. Yüksek Soruşturma Komisyonu'nun 23.000 kelimelik iddianamesi okundu. İddianame okunurken eski Cumhurbaşkanı Bayar kayıtsızca dinledi, eski Başbakan Menderes ise not aldı. İddianamedeki suçlar arasında anayasayı ihlal etmek, devlet para fonlarını kötüye kullanmak ve siyasi yolsuzluklar yer aldı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan, 16 bakan, Tahkikat Komisyonuna mensup 15 üyenin ve komisyonun kurulması için önerge veren 3 DP milletvekili için idam cezası istendi.²⁴¹

Yargılamaların başlaması İngiliz basınında da büyük bir ses getirdi. The Guardian gazetesi Türkiye'de Sönen Umutlar başlıklı haber ile yargılamalardan söz etti:

“Mayıs ayında Menderes hükümetine son veren devrim, çoğu devrimin yolundan gidiyor gibi görünüyor. Yaşananlar ‘Hayvan Çiftliği’nde anlatılanlarla benzerlik gösteriyor. Her geçen ay, yeni hükümet devirdiği hükümete daha çok benzemeye başlıyor. 27 Mayıs’ta Gürsel’in göreve gelmesiyle ilgili büyük umutlar vardı. Gürsel ilk yayın konuşmasında, ‘Diktatör olma hırsım yok. Tek amacım bir an önce ülkede dürüst bir demokrasi düzeninin kurulması ve devlet yönetiminin millet iradesine teslim edilmesidir.’ Dedi. Hiç şüphe yok ki o saatlerde devrimin sarhoşluğu ile bunları söylemişti. Söyledikleri Türkiye dışında inanılmaz derecede iyimser görünüyordu. Ancak seçimler o zamandan beri öteleniyor. Şimdi Gürsel, seçimlerin devrimin 1. Yıl dönümünde yapılabileceğini öne sürüyor. Ancak seçimlerin daha da uzak bir zaman diliminde yapılacağı öngörülebilir. MBK’nın ilk tebliğine göre seçimler ‘özgür ve adil’ şekilde yapılacağı bildiriliyordu ancak yakın zamanda tüm siyasi faaliyetler yasaklandı ve mülklerine devlet tarafından el konuldu. Aslında bu partiler, eski hükümeti destekleyen geniş bir kitleye sahip olması nedeniyle kapatıldı. Bu hamleyle Gürsel, Menderes’in yandaşlarına darbe vurmak istiyordu. Bu yandaş kesim, kırsal kesimin dini önyargılarından yararlanan gerici bir muhalefettir. Ancak hükümet bu gericilerle baş etme yöntemi, onu ortadan kaldırmaktan ziyade tutuklamaları genişletmesi daha olasıdır.

Geçtiğimiz günlerde halkı hükümete karşı kışkırtmak, hükümete hakaret etmek, ulusal devrimci harekete karşı propaganda yapmak gibi suçları yargılamak üzere “İnkılap Mahkemeleri” kurulmasını öngören bir yasa çıkarıldı. Bu mahkemeler, 15 yıla kadar hapis hatta ölüm cezası kararı bile verebilir. Mahkeme ceza kararını verdikten sonra itiraz etmek mümkün olmayacaktır.”²⁴²

²⁴¹ “Mr. Menderes’s Trial Opens”, **The Birmingham Post**, October 15, 1960; “Opening Of The Turkish Trials”, **The Sphere**, October 22, 1960; “The Indictment Of A Whole Government: Mass Trials Of Turkey’s Former Rulers”, **The Illustrated London News**, October 22, 1960.

²⁴² “Fading Hopes In Turkey”, **The Guardian**, October 17, 1960.

Yassıada'da toplamda 19 dava görüldü, 592 sanık yargılandı. Yargılamalardaki mevcut davalar DP'nin iktidar döneminde alınan kararlar, yaşanan olaylar ile ilgiliydi.²⁴³ Yassıada davaları temel olarak üç ana grupta toplanıyordu. Bunlar; ağır ceza davaları, siyasi davalar ve yolsuzluk davalarıydı. Ağır ceza davaları; cinayet, ayaklanmayı azmettirme ve cana, mala bilinçli zarar verme suçlarını içeren üç davayı kapsıyordu. Siyasi davalar; anayasayı ihlal suçu altında değerlendirilen altı davadan meydana geliyordu. Yolsuzluk davaları ise DP'nin 10 yıllık iktidar sürecinde yapılan farklı yolsuzluk iddialarını içeren dokuz davadan oluşuyordu.²⁴⁴

3.2. İNGİLİZ BASININDA YASSIADA DAVALARI

3.2.1. Köpek Davası (14 Ekim 1960 – 24 Ekim 1960)

14 Ekim 1960'da tüm ülke tarihi bir güne uyanmıştı. 1950 yılında milletin iradesiyle iktidara gelen DP hükümetini yargılanacağı gün gelmişti. Yargılamaları gerçekleştirecek divanın asli ve yedek üyeleri, başsavcısı ve yardımcıları mahkeme kürsüsünde hazır bulunuyordu. Basın mensuplarının görüntü alması yasaktı. Sadece Ordu Foto Film Merkezi duruşmaları kaydedecekti. Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol'un açılış sözleriyle yargılamalara başlandı. Yargılamalarda 287 oturum gerçekleşecek ve 9 ay 27 gün sürecek.²⁴⁵

Yassıada yargılamalarında görülen ilk dava Köpek davası oldu.²⁴⁶ Davanın konusu Afganistan Kralı'nın dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a hediye ettiği değerli Afgan tazı köpeğini, Bayar'ın Tarım Bakanlığı aracılığıyla Atatürk Orman Çiftliği'ne satması ve bu parayla bir köy çeşmesi yaptırmasıdır.²⁴⁷ Hediye edilen köpeğe, bir süre Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün bahçesinde bakıldı. Ardından Bayar, köpeği Atatürk Orman Çiftliği'ne satmak istemiş bu konuyu dönemin Tarım Bakanı Nedim Ökmen ile paylaşmıştı. Bakan Ökmen, Atatürk Orman Çiftliği ile görüşmelere başlamıştı. Çiftlik yönetimi söz konusu olan köpeğe 1000-1500 lira verebileceklerini

²⁴³ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁴⁴ Yücel, s.163.

²⁴⁵ Fersoy, ss.309-310.

²⁴⁶ "Treason Trial Dog Day", **The Observer**, October 16, 1960.

²⁴⁷ "The Mass Trial On The Island Of Yassıada, Near Istanbul", **The Sphere**, October 29, 1960.

iletmiştir. Fakat Cumhurbaşkanı Bayar, köpeğin çok değerli bir cins olması sebebiyle maddi değerinin de en az 2000 sterlin (20.000 lira) olduğunu ve bu teklif haricinde bir rakamı kabul etmediğini Başyaveri aracılığı ile Nedim Ökmen'e iletmiştir. Bayar'ın bu dönemde Mursallı Köyü'ne çeşme yaptırmak istemesiyle, köpeğin satışından elde edeceği 20.000 liranın köy çeşmesinin proje bedeli olduğu iddia edilmiştir.²⁴⁸

Davanın sanıkları eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve eski Tarım Bakanı Nedim Ökmen'di. Davadaki suçlama ise 1000-1500 lira değerindeki Afgan tazı köpeğinin Atatürk Orman Çiftliği'ne 20.000 liraya zorla satın aldirarak bulunulan makam ve nüfuzu suistimal etmek şeklinde açıklanmıştır. Sanıkların Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın 209. Maddesi gereğince sanıkların beşer yıl hapsi ve yine TCK'nin 227. Maddesine göre müebbeden memuriyetten mahrumiyetleri isteniyordu.²⁴⁹

Anayasayı ihlal gibi önemli bir suçlamayla kurulan mahkemenin, Köpek davası ve Bebek davası gibi onur kırıcı davalarla açılış yapmasının nedeni; Celal Bayar ve Adnan Menderes üzerinde psikolojik baskı kurarak, kendilerini savunma mecburiyetinde hissettirmek ve Yassıada Adalet Divanı'nın varlığını reddetmelerini önlemektir.²⁵⁰

Köpek davası, Türkiye'de olduğu gibi İngiliz basınında da olağandışı karşılandı:

“Yaklaşık 40 DP üyesi idam cezasıyla karşı karşıya. Suçlamalar arasında başlıca anayasanın ihlali yer alıyor. Bunun yanında muhaliflerin hapsedilmesi, vatandaşların haklarının kısıtlanması ve basın özgürlüklerinin ihlali yer almaktadır.

Bayar, Afganistan Kralı'nın kendisine hediye ettiği değerli bir köpeği kendi çıkarı için satmayı reddeden tanık karşısında ağladı. Tarım Bakanlığı'nın bunun için kendisine 20.000 lira ödediğini ve bu parayı bir çeşme inşa ettirmek için ayırdığını söyledi. Köpeğin devletin malı olmasına rağmen cebine attığı iddia edildi. Devlete ait bir çiftliğin müdür yardımcısı, çiftliğin Bayar'a ödeme yapmak için 200 koyun sattığını söyledi. Bayar bu kadar küçük bir suçlamayla yargılanmaya itiraz etti. Köpeğin kendisine ait olduğunu ve para ödenmeden birçok hayvanı devlete verdiğini söyledi. Elini sallayarak “Bu kadar büyük bir mahkeme için küçük bir olay” dedi.

55 yaşındaki baş yargıç Salim Başol, parayı çeşme yapımında kullandığı için Bayar'a hala dava açılabilceğini söyledi. Bayar'ın yüzü kızardı ve bağırarak “Bütün suç bende. Bundan daha kötüsü olamaz. En büyük cezam burada olmak.” dedi.

²⁴⁸ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/075a0444-d6b7-43e4-8cde-44c98b9ec1dd> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁴⁹ Turgut, ss.45-48.

²⁵⁰ Erkanlı, s.125.

Eski Tarım Bakanı Nedim Ökmen de Bayar'ı tazı cinsi köpek almak için devlet parasını kullanmakla suçladı. Görünen o ki yeni hükümet, anayasal sorunlar gündeme gelmeden önce bu küçük suçlar üzerinden işlem yaparak, devrik rejim mensuplarını Türk halkının gözünde itibarsızlaştırmayı umuyor.”²⁵¹ haberine yer verildi.

The Guardian gazetesi Köpek Davası ile ilgili “*Bayar’s Denial About Dog*” başlıklı haber yayınladı. Söz konusu olan haberde:

“Celal Bayar, tanık kürsüsünde ağladı. Bugün vatana ihanet duruşmasında Afganistan Kralı’nın kendisine hediye ettiği değerli köpeği kendi çıkarları için sattığını reddetti. Tarım Bakanlığı’nın köpek için kendisine ödediği 20.000 lirayı (gayriresmi döviz kuruyla yaklaşık 800 £) su çeşmesi inşasına ayırdığını söyledi.”²⁵²

Köpek davası, Anayasa İhlali Davası ile birleştirildi. Yargılamaların sonunda divan kararlarının açıklanmasıyla sanık Celal Bayar’ın 4 yıl 2 ay ve Nedim Ökmen’in ise 5 yıl ağır hapis cezası ve müebbeden memuriyetten mahrumiyetine karar verildi.²⁵³

3.2.2. 6-7 Eylül Olayları Davası (20 Ekim 1960 – 5 Ocak 1961)

6-7 Eylül davasının konusu, 6-7 Eylül 1955 yılında gerçekleşen olayların bizzat hükümet yetkilileri tarafından tertiplendiği iddiasıydı. Davanın sanıkları, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Devlet Bakanı Fuat Köprülü, eski İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, eski İstanbul Emniyet Müdürü Alaettin Eriş, eski İzmir Valisi Kemal Hadımlı, eski Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali Balin, eski Selanik Başkonsolosu Yardımcısı Mehmet Ali Tenikalp, olaylar sırasında Yunanistan’da öğrenci olan Oktay Engin ve Selanik Konsolosluğu çalışanı Hasan Uçar’dı.²⁵⁴

Sanık Adnan Menderes ile o sırada Kıbrıs görüşmeleri için yurtdışında bulunan Fatin Rüştü Zorlu’nun şifreli telgrafla haberleşip olayları tertipledikleri iddia edildi. Tertiplenen olaylarla Kıbrıs görüşmelerinde haklılık sağlanabileceği için olaylara izin verildiği belirtildi. Sanık Adnan Menderes ve sanık Fatin Rüştü Zorlu’nun

²⁵¹ “Turkey Accuses a Fallen Regime 400 Menderes Followers on Trial”, **News Chronicle**, October 15, 1960.

²⁵² “Bayar’s Denial About Dog”, **The Guardian**, October 15, 1960.

²⁵³ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁵⁴ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/40085ae4-8ef9-4b30-8c78-ccdb61da47e6> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

yaptığı bu tertipten dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın mutlaka haberdar olmamasının imkansız olduğu için Bayar da suçlu bulundu. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik'in de olayın tertiplenmesi için uygun görevde bulunması sebebiyle suçlu bulundu. Sanık Fahrettin Kerim Gökay'ın, dönemin Emniyet Müdürü Ethem Yetkiner'e telefon yoluyla göstericilere sert müdahale etmemesini, bunun milli bir mesele olduğunu söylemesi de şüpheli bulunmakla birlikte olayla ilişkilerine dair başka bir delil bulunmadığından suçlu bulunmadılar. Olayların yağmaya dönüşmesi Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar, olayların komünistlerin tertibi olduğunu ileri sürmesi mahkeme tarafından suçluluk psikolojisinin ürünü olarak gösterilmiştir. Sanıklar arasında dönemin İzmir Valisi Kemal Hadımlı da yer almaktaydı. Bayar'ın, köpek davasında bahsedilen 20.000 lirayı İzmir'in Mursallı Köyü'nde çeşme yapımı için Vali Hadımlı'ya göndermesi ve Hadımlı'nın da çeşme yapımıyla bizzat ilgilenmesi iki sanık arasındaki yakınlığı ortaya koyuyordu. Bu nedenle sanık Hadımlı'nın 6-7 Eylül olaylarının tertibinden haberdar olduğuna karar verildi. Sanık Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü için 5-10 yıl ağır hapis, diğer sanıklar için ise 4-5 yıl arasında ağır hapis cezası ve kamu hizmetlerinden men cezaları isteniyordu.²⁵⁵

Celal Bayar'ın avukatı Nail Taner, Bayar'ın Anayasa'nın 41. Maddesine göre bu davadan yargılanamayacağını belirtti. Adnan Menderes savunmasında 6-7 Eylül olaylarının Yunanlıların tertiplendiğini söyledi ve suçlamaları reddetti. Fatin Rüştü Zorlu ise 6-7 Eylül'de Dışişleri Bakanı olmadığını belirterek, olayların Yunanlıların tertibi olduğunu iddia etti.²⁵⁶ 25 Ekim'deki oturuma tanık olarak katılan Fener-Rum Kilisesi Patriği Athenagoras 6-7 Eylül olaylarının dönemin hükümeti tarafından tertiplendiğine dair bilgisi olmadığını söyledi.²⁵⁷

Yirmi oturum süren dava 5 Ocak 1961'de tamamlandı. Sanıklardan Celal Bayar hakkında dava açılmayacağına karar verildi. Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu'ya 6 yıl hapis cezası, Kemal Hadımlı'ya ise 4 ay 15 gün hapis cezası verildi. Fahrettin Kerim Gökay ve Alaattin Eriş hakkındaki kamu davası kaldırıldı. Fuat

---

²⁵⁵ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/40085ae4-8ef9-4b30-8c78-ccdb61da47e6> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁵⁶ Turgut, ss.49-50.

²⁵⁷ Fersoy, s.348.

Köprülü, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tekinalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin hakkında beraat kararı verildi.²⁵⁸ Verilen ceza ve beraat kararları 6 Ocak tarihinde Daily Herald gazetesinde:

“Menderes, isyanları kışkırtmaktan suçlu bulundu. Dün Türkiye’nin eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve diğer 7 yetkili, isyan düzenleme suçlamasından beraat etti. Ancak devrik Başbakan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İstanbul valisi suçlu bulundu. Yassıada’da sanıkları yargılayan dokuz hakim mensubu olan mahkeme, bu üç kişi hakkındaki mahkumiyet kararını açıklamadı. Ancak ceza onaylanana kadar tutuklu kalacaklar. 20 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilirler. Eski Başbakan Menderes ve eski Dışişleri Bakanı Zorlu anayasayı ihlal suçlamasıyla idam cezasıyla karşı karşıyalar. 76 yaşındaki eski Cumhurbaşkanı Bayar da anayasayı ihlal etmekle suçlanıyor ve halen cezaevinde ancak isyan davalarında kendisiyle beraat eden 7 kişi serbest bırakıldı. Adanın askeri komutanı Yarbay Tarık Güryay ve özel bir kıta, Menderes rejiminin devrilmesinden bu yana esir tutuldukları Yassıada’dan ayrılırken selam verdi.”²⁵⁹ şeklinde yer aldı.

Evening Standard gazetesi de 6-7 Eylül olayları davasından beraat edenler sanıklardan bahsetti:

“Yunanistan ve Türkiye’de yaşanan ayaklanmalarını 5 yıl boyunca kasıtlı olarak kışkırttığı suçlamasından devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve 7 sanık bugün beraat etti. Eski Başbakan Adnan Menderes ve diğer iki sanığın, suçlu bulunduğu karar verildi. Başbakan, anayasayı ihlal etme ve diktatörce tek parti yönetimini ortadan kaldırmaya çalışmak suçlamaları sonuçlanana kadar adada tutuklu kalacak.”²⁶⁰

3.2.3. Bebek Davası (31 Ekim 1960 – 22 Kasım 1960)

31 Ekim 1960’da görülen Bebek davası, Köpek Davası’ndan sonra Yassıada yargılamalarının en çok tartışılan davalarından biri olmuştur. Bebek Davası ile Adnan Menderes’i itibarsızlaştırmak amaçlanıyordu. Davada eski Başbakan Adnan Menderes’in, Devlet Opera Sanatçılarından Ayhan Aydan ile yaşadığı gayrimeşru ilişkiden doğan bebeği İstanbul Zeynep Kamil Hastanesi’nde görevli Dr. Fahri Atabey’e öldürttüğü iddia edilmiştir. Sanık Adnan Menderes’in Ayhan Aydan’ın doğum haberini aldıktan sonra bebeği öldürtmesi için Dr. Fahri Atabey’i İstanbul’dan Ankara’ya gönderdiği iddia edildi ancak Adnan Menderes, böyle bir amaç

²⁵⁸ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁵⁹ “Menderes Guilty Of Inciting Riots”, **Daily Herald**, January 6, 1961.

²⁶⁰ “Bayar Cleared”, **Evening Standard**, January 5, 1960.

doğrultusunda Dr. Atabey'i Ankara'ya göndermediğini bebeğin ölüm haberini telefonda bildirildiğini söyleyip iddiaları reddetti.²⁶¹

Tanık kürsüsüne gelen Ayhan Aydan'ın verdiği ifade Daily Mirror gazetesinde yer aldı:

“36 yaşındaki opera sanatçısı Ayhan Aydan, mahkemeye şunları söyledi: ‘‘Tek amacım ondan çocuk sahibi olmaktı.‘‘ Aydan Hanım, bu yılın Mayıs ayında darbe ile devrilen 61 yaşındaki Menderes'in Yassıada'da gerçekleşen duruşmasında ifade verdi.

Kale adasında Menderes rejiminin 400 mensubu da yargılanıyor. Savcılık, aralarında Menderes'in de bulunduğu 38 kişi için idam cezası istedi. Mahkeme dün, Menderes'in Ayhan Aydan'dan doğan çocuğu öldürmesi için doktoru teşvik ettiği yönündeki suçlamaları dinledi.

Mahkemede okunan iddianamede, Ayhan Hanım'ın yargı heyetine şunları söylediği ileri sürüldü: ‘1953 ve 1954 yıllarında Menderes'ten hamileydim. Her iki durumda da kürtaj yaptırđım.’ Ayhan Hanım, 5 yıl önce Menderes'ten bir bebeği olduğunu söyledi. Bebek 2 ay erken doğdu ve doğal nedenlerden dolayı öldü. Aydan Hanım, bebek doğmak üzereyken doktor çağırđığını ancak doktor gelmeden doğum yaptığını söyledi. Hakim Salim Başol, ‘Menderes'i mi kurtarmaya çalışıyorsunuz?’ diye sordu. Aydan Hanım, özel dikim bej takımının kemerini çevirerek, ‘Doğru söylüyorum çünkü Allah'tan korkuyorum.’ dedi.”²⁶²

The Birmingham Post gazetesi de duruşma ifadelerine yer verirken mahkemenin, eski Başbakan Menderes'i itibarsızlaştırmak için dava sırasında çıkarılan çıplak resimlerden de söz etti:

“Başbakan Menderes'in 36 yaşındaki metresi çekici sarışın bir soprano olan Ayhan Aydan'dan doğan bebeği, Dr. Fahri Atabey'e öldürttüğü iddiasıyla açılan dava görüldü. Dr. Fahri Atabey, kendisinin ve sanık Menderes'in bebeği öldürdüğünü inkar etti. Erken doğumla dünyaya gelen bebeğin, Dr. Atabey gelmeden öldüğü söylendi. Menderes'in avukatı, iddia edilen suçun devlet göreviyle değil, Menderes'in özel hayatıyla ilgili olması nedeniyle bebek meselesinin Yassıada Yargıtayı'nın görev alanı dışında olduğuna karar verilmesini talep etti. Mahkeme bu talebi reddetti.

Menderes, 20 sayfalık iddianamenin okunmasını ilgisizce dinledi. Hakimle bir dizi hararetli fikir alışverişinde bulundu. Bebeğin doğum ve ölüm zamanlarındaki farklılıklara ilişkin bir soruyu yanıtlarken Hakim Başol, sözünü kesti: ‘Eğer emredildiğinde durmazsan senin nasıl durduracağımı biliyorum.’ dedi.

Tıklım tıklım dolu olan mahkeme salonunda Ayhan Aydan şunları söyledi: ‘Onu çok sevdim ve çocuğunu doğurmak için elimden geleni yaptım. Doğan bebek doğal bir ölümde öldü.’

Mevcut suçlamaya konu olan bebek, 1955 yılında erken doğmuş ve yalnızca yedi saat yaşamıştır.

İhanet Davasında Üretilen Çıplak Resimler

²⁶¹ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b7376ddc-1d07-48ed-a14e-e359fb9137d1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023) Daha fazlası için bkz. Emine Gürsoy Naskali (Haz.) Bebek Davası, Kitabevi, İstanbul, 2008.

²⁶² “My Love For Ex-Premier”, **Daily Mirror**, November 1, 1960.

Menderes'in yargılandığı toplu ihanet davasında bazı kadın kıyafetleri ve bir kutu çıplak kadın resimleri ortaya çıktı."²⁶³

Bebek davasındaki iddiaların sahibi Savcı Fahrettin Öztürk'tü. Savcı bu iddialara ek olarak Başbakanlık kasasından çıkarıldığını iddia ettiği kadın iç çamaşırlarını ve çıplak kadın fotoğraflarını suçlama unsuru olarak gösteriyordu.²⁶⁴ Yargılama sonunda sanık Adnan Menderes ve Dr. Fahri Atabey için beraat kararı verildi.²⁶⁵ Adnan Menderes'in beraat aldığı tek dava bu oldu.²⁶⁶ Bu itibarsızlaştırma çabalarına rağmen Ayhan Aydan'ın ifadesi davanın kaderini değiştirmişti.

3.2.4. Örtülü Ödenek Davası (25 Kasım 1960 – 2 Şubat 1961)

25 Kasım'da görülen Örtülü Ödenek Davası'nda eski Başbakan Adnan Menderes ve Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Başbakanlığa ait örtülü ödenekten yasadışı para almak, alınan parayı kişisel harcamalarda kullanmak suçlarıyla yargılandılar. Sanık Adnan Menderes'in örtülü ödenekten şahsi harcamalarını karşılamak ve DP'ye yakın olan gazetecilere vermek maksadıyla para aldığı iddialarını reddetti. Harcamalardan haberi olmadığını ve sorumlu ismin ise Ahmet Salih Korur olduğunu beyan etti.²⁶⁷ Evening Standard davayla ilgili olarak:

"Bugün eski Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in görevdeyken 535.000 £'i kötüye kullanmakla suçlandığı davada Lady Attlee'in alışveriş yöntemleri konuşuldu.

*61 yaşındaki Menderes, her başbakanın ağır masrafları olduğunu söyledi. Hakim Salim Başol ise Menderes'e eski İngiltere Başbakanı'nın eşi Lady Attlee'in halk pazarlarından ucuza alışveriş yaptığını söyledi. Leydi Attlee bugün Great Missenden'daki evinde bu sözler karşısında şaşkına döndü. 'Neyden bahsettiğini bilmiyorum. Açık pazarları ziyaret ettim ama oradan alışveriş yapmıyorum.' Dedi."*²⁶⁸ haberine yer verdi.

²⁶³ "I Did Not Ask Doctor To Kill Baby –Menderes", **The Birmingham Post**, November 1, 1960.

²⁶⁴ Turgut, s.51.

²⁶⁵ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁶⁶ "Menderes Is Cleared Of Child Murder", **Daily Mirror**, November 23, 1960; "Change Of Child Murder Fails", **The Guardian**, November 23, 1960; "Turkish Ex-Premier Cleared Of Infanticide", **The Birmingham Post**, November 23, 1960.

²⁶⁷ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/035a1e58-ea84-45c7-b2ad-529b37afb57c> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁶⁸ "Menderes Judge And Lady Attlee", **Evening Standard**, November 25, 1960.

Dava Daily Herald gazetesinde de yer aldı: “Adnan Menderes, cezasının onaylanmasını bekliyor. Türkiye’nin eski başbakanı Adnan Menderes, 10 yıllık görev süresi boyunca kamu fonlarından 1.400.000 sterlini kötüye kullanma suçlamasıyla dün mahkemeye çıkarıldı.”²⁶⁹ Sanıkların dinlenmesi ve ödenek cetvellerinin incelenmesinden sonra davanın, Anayasa İhlali Davası ile birleştirilmesine karar verildi. Bu kapsamda örtülü ödenek hesabının bilirkişi tarafından incelenmesiyle sanık Adnan Menderes, şahsi zimmetine 4.877.780,19 geçirmekten ve görevini kötüye kullanmaktan dolayı 11 yıl 8 ay ağır olmak üzere 15 yıl 2 ay hapis cezası verilmesine karar verildi. Sanık Ahmet Salih Korur, örtülü ödenekten usulsüz harcama yapma ve görevlerini kötüye kullanmaktan dolayı 2 yıl 11 ay hapis cezasına çarptırıldı.²⁷⁰

3.2.5. Anayasa İhlali Davası (11 Mayıs 1961 – 5 Eylül 1961)

Anayasa İhlali Davası’nın ilk duruşması 15 Ekim 1960 günü yapılmıştır. Ancak araya diğer davaların da eklenmesiyle bu önemli dava sona bırakılmıştır. Aradan geçen 6 ay 26 gün sonra 11 Mayıs 1961’de davaya devam edildi. Davanın konusu temelde anayasayı zorla değiştirmek ve anayasayı ortadan kaldırmaya teşebbüs etmektir. Bahsedilen anayasayı ihlal suçlamaları şunlardır:

- “1-6194 sayılı kanunla, CHP’nin mallarının alınması.
- 2-Kırşehir’in, siyasi sebeplerle ilçe haline getirilmesi.
- 3-Hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali.
- 4-Seçim Kanunu’nda yapılan antidemokratik değişiklik.
- 5-Meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklik, Meclis müzakerelerinin yapımına engel olunması ve Tahkikat Komisyonu kurulmasına karar verilmesi.
- 6-6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun çıkarılması.
- 7-Tahkikat Komisyonu’nun 7468 sayılı Kanun çıkmadan önce aldığı kararlar.
- 8-7468 sayılı kanunla, Tahkikat Komisyonu kurulması için Meclis’e yetki verilmesi.”²⁷¹

Yapılan bu eylemlerin anayasayı ihlal olduğunu söyleyen Başsavcı Egesel, Celal Bayar, Adnan Menderes, dönemin hükümet bakanlarının, Tahkikat Komisyonu kuruluş önergesi veren üç milletvekili ile komisyon üyelerinin Türk Ceza Kanunu

²⁶⁹ “Menderes Waits For Sentence”, **Daily Herald**, 3 February, 1961.

²⁷⁰ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁷¹ Fersoy, s.441.

(TCK)’nun 146. maddesine göre idamlarını istedi.²⁷² Savunmalar sırasında söz alan Adnan Menderes, Yassıada’ya getirildiğinden beri tutulduğu odadaki şartların kötü oluşundan şu sözlerle ifade etti:

“Sadece ususle ait maruzatta bulunacağım. Bir insan haklarını bütün etrafı ile müdafaa edebilmesi için muayyen şartların mevcudiyetine lüzum vardır, kanaatindeyim. Ve bu maruzatımın takdir buyurulacağından eminim. Bendeniz, beş aydan beri tamamiyle tecrit vaziyetinde bulunuyorum. Bir tek odanın içinde ve günün 24 saatinde her saat değişen bir nöbetçi subay beyin nezareti altında hiçbir kelime konuşmak imkanı olmamak şartı ile yaşıyorum. Bu itibarla konuşma takatim ve akli melakatım hakikaten zaafa uğramış bulunuyor. Kumandan beyefendinin çok lütufları olmasa zaman zaman biraz görüşmek ve çıkarmak imkanı vermemiş olsalar şimdi huzurunuzda bulunmak imkanını dahi elde bulundurmaya muktedir olamayacaktım. Arzım şudur; bana imkan verecek ve moralimi, asabımı düzeltecek bir rejimin tatbikini, yani nöbetçim subay bey ile bir kelime dahi konuşmaya mezun değilim. Beş aylık mecmu konuşmalarım 10-15 saati geçmez. Bir maznun huzurunuzda böyle gelecek olursa haklarını müdafaa etmekte moralitesinin büyük bir kısmını kaybetmiş olduğuna emin olmanızı istirham ederim. Bendeniz huzurunuzda Kumandan beyefendiye şükranlarımı arz ederim. Ve gene huzurunuzda Subay beylerin nazik muamelelerine teşekkür ederim. Ancak hiçbir kelime konuşmadan günün 24 saatinde karşı karşıya bulunmaktayız.”²⁷³ Yüksek Adalet Başkanı Salim Başol da şikayetlerin yerinde olduğunu ve bunun değerlendirileceğini söyledi.

Dava sırasında yaşanan diğer ilginç olay ise Etem Menderes, Refik Koraltan ve Şemi Ergin’e ait hatıra defterleri okunmasıydı. Hatıra defterlerinde yaşananların sorumlusu olarak Celal Bayar ve Adnan Menderes gösteriliyordu. Dava sırasında birçok kez bu hatıra defterlerinden yararlanıldı.²⁷⁴

Anayasa ihlali davası Yassıada’nın en kapsamlı davasıydı. Bu doğrultuda İngiliz basınının önde gelen gazetelerinden The Observer anayasa ihlali davasına geniş yer verdi:

“Yassıada’da gerçekleşen duruşmalarda 500 civarında davanın sonuna yaklaştıkça mahkemenin bu konuda bir şeyler söylemesi gerekiyor. Adadaki spor salonuna 400 kadar mahkum yerleştirildi. Anayasanın İhlali Nedeniyle Ölüm Cezası Eski Cumhurbaşkanı Bayar’a pek çok garip suçlamalarda bulunuldu. Bunlardan en önemlisi köpek ve yolsuzluk davalarıdır. Bayar ve Menderes 6 Eylül 1955’te İstanbul’da çıkan olaylardan sorumlu tutuluyor. Eski hükümete yönelik en ciddi suçlama anayasa ihlalidir ve bu suçlamayla sanıklar ölüm cezası bile alabilir.

²⁷² Turgut, ss.42-43; “Guilty Men”, **Daily Mirror**, June 1, 1960; “38 Hear You Die Demand”, **Daily Mirror**, October 15, 1960.

²⁷³ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b1a972e7-b5a9-41f7-93fd-96de1caf7e90> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

²⁷⁴ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b1a972e7-b5a9-41f7-93fd-96de1caf7e90> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

Ceza Hukuku Kapsamında Geçmiş İhlaller

Yasal olarak seçilmiş bir hükümet olan Menderes hükümetinin, anayasayı ihlal ettiğini kanıtlamak için ayrıntılı hukuki argümanların olduğu kanıtlanabilir mi? Kanıtlansa bile geçmişte ve günümüzde birçok Türk lideri anayasayı ihlal etmiştir. Darbeci cuntanın İnönü'nün 1942'deki Varlık Vergisi Yasası kapsamında anayasayı ihlal ettiğini kabul etmesi gerekir. Mevcut askeri hükümet de yargılamalar başlamadan önce kendi anayasalarını hazırlamadıklarına göre anayasa ihlaliinde bulundu.

Menderes hükümeti, hem Türkiye'de hem de yurtdışında kötü tanınması antidemokratik yasalarla olmuştur. Ancak bu antidemokratik yasalar, halkın seçtiği parlamento tarafından kabul edildi.

Türkiye'nin pek çok sakini, Menderes Hükümeti'nin diktatörlük haline geldiğini ve halktaki gerici güçlere hitap ettiğini düşünmektedir. Bunlara rağmen Menderes Hükümeti en dinamik hükümetlerden biriydi. Bu hükümete karşı ileri sürülen onca suçlamaya rağmen üyelerin durumu hiç de kötü değildi. Türk halkının çoğunluğu Menderes Hükümeti'ni destekliyordu ve darbenin gerekliliği konusunda ikna olmamıştı. Menderes Hükümetini, iktidardan uzaklaştırılmasını meşrulaştırmanın tek yolu hükümet üyelerini ifşa etmek ve aşağılamakla olabilirdi.

Şimdi ne olacak? İdam cezaları ve infazlar göz ardı edilemez. Bu Türkiye'nin meselesidir. Ancak Türkler, çok istediklerini söyledikleri demokratik rejim konusunda gerçekten samimilerse, demokrasinin darağacında bir asla büyüyeceğini bilmeleri gerekir.”²⁷⁵

Anayasa ihlali davası sürerken diğer yanda yeni anayasanın tamamlanması için çalışmalar yürütülüyordu. Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyelerini seçtikten sonra komisyonun başına Prof. Enver Ziya Karal'ı getirdi. Yeni anayasa hızlı bir şekilde ve titizlikle hazırlandı. 6 Temmuz 1961'de halk oylamasına sunuldu. Referandumda 11.735.000 seçmenden 10.282.169 kişi oy kullandı. Oylama sonucunda 6.348.141 “Evet”, 3.934.370 “Hayır” oyu çıktı ve yeni Anayasa kabul edildi.²⁷⁶ 14 Ekim 1960'da başlayan anayasa ihlali davasında 53 oturum gerçekleştirildi. Diğer davalar anayasa ihlal davasına ait dosyayla birleştirilmesine karar verildi.²⁷⁷ Bundan sonra ise Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği son karar bekleniyordu.

²⁷⁵ “A Question of Constitution”, **The Observer**, March 5, 1961; “Terror Tactics Menderes Guilty”, **Evening Standard**, April 21, 1961.

²⁷⁶ Aydemir, İkinci Adam, s.510; “Turkey”, **The Sphere**, July 22, 1961.

²⁷⁷ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

3.3. YASSIADA KARARLARI VE İNFAZLAR

15 Eylül 1961 Yassıada'da karar günüydü. Aylarca süren sancılı bir sürecin sonuna gelinmişti.²⁷⁸ Saat 09:35'de Celal Bayar ve son kabinenin Başkan Yardımcısı Medeni Berk, Devlet Bakanı İzzet Akçal, Adalet Bakanı Celal Yardımcı, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu, Bayındırlık Bakanı Hayrettin Erkmen, Gümrük-Tekel Bakanı Hadi Hüsmen, Ziraat Bakanı Nedim Ökmen, Ulaştırma Bakanı Şemi Ergin, Basın Yayın ve Turizm Bakanı Haluk Şaman, Sanayi Bakanı Sebati Ataman, Devlet Bakanı Abdullah Eker, TBMM Başkanı Refik Koraltan, Başkan Vekilleri Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu ve İlhan Sipahioğlu sanık sandalyesine son kez oturdu.²⁷⁹

Mahkeme salonunda bütün gözler Adnan Menderes'i aradı. Adada karar günü heyecanı hakimken panik yaratan bir gelişme olmuştu. Menderes, Yassıada'ya geldiği ilk günden beri uyuyamadığı için "*Equanil*" adında sakinleştirici bir ilaç kullanıyordu. İlacı içtikten sonra nöbetçi muhafız ağzını kontrol ediyor, hapların biriktirilip intihar edilmesine karşı önlem olarak bunu tekrarlıyordu. Ancak Menderes dilinin altında beklettiği hapları ceketinin cebindeki astarın içinde biriktirmişti. Yargı kararını vermeden Menderes kendi hayatı için kararını verip biriktirdiği ilacı içmek suretiyle intihara teşebbüs etmişti. Nöbetçi muhafızlara, sanıkları sabah saat 07:00'de uyandırma emri verilmişti. Menderes'in uykusu hafifti, nöbet değişimlerinde mutlaka uyanıp muhafızlarla konuşurdu. Ancak 15 Eylül sabahı nöbetçi muhafız Taşdelen, odaya geldiğinde Menderes'in hareketsiz durmasından şüphelendi. Omzuna dokunarak uyandırmaya çalıştı ancak Menderes derin bir uykuya dalmış gibi görünüyordu. Ardından Menderes'in ağzının kenarından sızan köpükleri görünce panikle durumu üstlerine bildirdi. Çok vakit geçmeden yetkililer ve doktorlar olaya müdahale etti. Menderes'in midesi yıkandı ve ölmekten son anda kurtarıldı.²⁸⁰ Menderes'in intiharı Türkiye'de ve dünyada şok etkisi yarattı. Evening Standard gazetesi olayı:

---

²⁷⁸ "Death Sentences Expected In Turkey", **The Guardian**, September 15, 1961.

²⁷⁹ Fersoy, s.510.

²⁸⁰ Taşdelen, ss.181-184.

“Eski Cumhurbaşkanı ve devrik hükümetin 13 üyesi Menderes ile birlikte ölüme mahkum edildi. Basın yetkililerinin İstanbul’da yaptığı açıklamada, Türk anayasasını ihlal nedeniyle verilen idam cezalarının muhtemelen 24 saat içinde özel olarak infaz edileceğini söyledi. Anayasa hükmüne göre cezalar onay tabi ve milli birliğin kararına tabi olarak verildi.

Menderes ve Bayar’ın yanı sıra eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan için de idam cezası verildi.

Eski Başbakan Menderes, bugün idam cezasına çarptırıldı. Ancak özel mahkeme cezaı açıklarken, Menderes hücrelerinde komadaydı. Doktorlar, Menderes’in durumunun sinir krizi mi yoksa aşırı dozda aldığı uyku ilaçlarından mı olduğunu belirlemeye çalıştılar. Menderes’in öldüğüne dair söylentileri durdurmak için 100’e yakın Türk ve yabancı muhabir, küçük yeşil alanda tek sıra halinde yürüyüşe çıktı.

Menderes’in demir çerçeveli bir yatağa uzanmış halini görmek için hücrenin etrafına muhabirler akın etti. Menderes derin bir uykuya dalmış gibi görünüyordu. Doktorlar oksijen veriyorlardı.”²⁸¹ şeklinde duyurdu.

Adnan Menderes’in intihar teşebbüsü The Guardian gazetesinde de yer aldı: *“Menderes, dün erken saatlerde yatağında bilinci kapalı halde bulundu. Aşırı dozda ilaç almıştı. Menderes, demir çerçeveli bir yatağın üzerinde uzanmıştı. Rengi kül rengi kadar soluktu ve göz kapakları hafifçe aralanmıştı.”²⁸²* Bu sırada mahkeme kararları açıklamıştı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, oy birliği ile; Refik Koraltan, Agah Erozan ve İbrahim Kirazoğlu’nun oy çokluğu ile idamlarına karar verildi.²⁸³ Medeni Berk, İzzet Akçal, Celal Yardımcı, Tevfik İleri müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Geriye kalan DP mensupları ise 5 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası aldılar.²⁸⁴ Kararların açıklanmasının ardından idam kararı verilenlerle müebbet hapis cezasına çarptırılanlar ayrı deniz motoruna bindirildi. İdam kararı verilenler, İmralı adasına doğru yol alıyordu.²⁸⁵ Bu sırada idam kararları tüm dünyada duyuldu. İdamların gerçekleşmemesi için müttefik devlet başkanları, kral ve kraliçeleri büyükelçilikleri yoluyla talepte bulundular.²⁸⁶ İdam cezalarının infazının yol açabileceği sorunlar The Birmingham Post tarafından:

“Türk Ordusu geçen yıl Demokratların Başbakanı Menderes’in hükümetini devirdiğinde bu kansız bir devrimdi. Batılı ülkelere göre Demokrat Parti, ismine rağmen demokrasiden hızla uzaklaşıyordu. Bunun yanında hükümetin aşırı iddialı ve aceleci kalkınma planları nedeniyle Türkiye ekonomisinin çok kötü durumda olması, ülkede Menderes’e karşı bir tiksinti oluşmasına yol açtı. Devrime verilen destek

²⁸¹ “Menderes Is To Die”, **Evening Standard**, September 15, 1961.

²⁸² “Turkish Death Sentences”, **The Guardian**, September 16, 1961.

²⁸³ “Condemned To Death”, **Daily Herald**, September 16, 1961; “Death Under The Law”, **The Observer**, September 17, 1961.

²⁸⁴ Fersoy, ss.513-514.

²⁸⁵ Birand ve diğerleri, s.91.

²⁸⁶ Fersoy, s.522; “One Man Deciding Fate Of 600”, **The Birmingham Post**, September 7, 1961.

evrensel değildi, DP ülkede hala çok güçlüydü. Askeri cuntanın ilan ettiği amaç, hükümetin normal işleyişini yeniden tesis etmek ve bir ay içinde seçim yapılmasıydı. Ancak askeri devrimden sonra anayasal düzeni yeniden tesis etmek çok zor bir görevdi. Mevcut askeri rejimin kansız devrim konusunda başarılı olup olmayacağı muhtemelen kansız atılımlarla devam edip etmeyeceğine bağlı. Artık bu konudaki karar Ankara'daki MBK'ye aittir.

Dün Yassıada'da Menderes, Bayar ve 13 eski lider, anayasayı ihlal suçundan idam cezasına çarptırıldı. İdam cezaları, MBK tarafından onaylanmadıkça infaz edilemez. Her alanda ve kesinlikle politik yetkinliğine ilişkin olarak cezalara ertelenme verileceği umulmalıdır. Cezaların infaz edilmesine onay verilmesiyle kazanılacak hiçbir şey yoktur ancak bugüne kadar kurulmuş her şey kaybedilebilir. Kan dökülmesinin kan dökülmesine yol açacağı kesindir.”²⁸⁷ şeklinde açıklandı.

İdam kararlarının duyulmasının ardından Adnan Menderes'in eşi Berin Menderes, İsmet İnönü'den idam cezalarını durdurması için ricada bulundu. İsmet İnönü çağrıda bulunduğunu ancak herhangi bir cevap alamadığını söyledi.²⁸⁸ İsmet İnönü, 13 Eylül'de idam cezalarının infaz edilmemesi için MBK Başkanı Orgeneral Gürsel'e bir mektup yazdı. Mektubun son bölümünde idamlar hakkında şu sözlerle yer vermişti:

“Sayın Orgeneral;

Biraz da infaz meselesinin bir diğer önemli tarafına temas etmek isterim. Mahkemenin vereceği kararlara tesir edilmemesi ve mahkemece verilen kararların tatbik edilmesi, ordunun isteği olduğundan bahsedilmektedir. Mahkeme kararlarına tesir edilmemesi arzusu ordu için tabii bir ihtiyaçtır. En büyük milli müessesemiz olan ordumuzun adalet bağımsızlığı fikri ile dolu olmasını, millet anlayışının bir yankısı saymak lazımdır. Bu arzu takdire ve saygıya layıktır. Yalnız, ölüm cezasının infazı ayrı bir meseledir. Nitekim Anayasa bunu Milli Birlik Komitesinin hususi kararına bağlayarak kayıt ve şart altına almıştır. Eğer varit ise, ordu adına Milli Birlik Komitesinin idam kararının tasdikine icbar edilmesi haksız ve kanunsuzdur. Ordu adının böyle bir mevzuda kullanılması, Türk Ordusunun ebedi şerefine karşı saygı duygusu ile telif olunamaz. Ordu tesiriyle bir infaz muamelesi milletle orduya karşı deva bulmaz bir kırgınlık yaratacaktır. Milletle ordu arasına girecek böyle bir hatıranın tepkisini düşünmek insana dehşet veriyor.

Hulasa infaz kararında ordunun tesirini Milli Birlik Komitesince yerine getirmek, akla gelebilecek mahzırların en büyüğünü taşır ve tarih önünde, karar verenlere de verdirenlere de hesapsız vebal yükler. Ordunun böyle bir tesir yaptığına ve yapacağına asla inanmıyorum. Milli Birlik Komitesinin, ağır ve şerefli vazifesini tamamlarken, memleketin selameti bakımından duyduğum endişelerin üzerinde duracağını ümit ediyorum.

Sayın Orgeneral;

İnfaz meselesinde düşündüklerimi şimdiye kadar muhtelif vesilelerle size ve temas edebildiğim Milli Birlik Komitesi üyelerine tam bir açıklık ve kesinlikle söylemekte kusur etmedim. Şimdi resmi vazife olarak son kararı vereceğiniz anda

²⁸⁷ “Still Bloodless?”, **The Birmingham Post**, September 18, 1961.

²⁸⁸ Fersoy, s.526.

*Milli Birlik Komitesine bu konudaki düşüncelerimin resmen bildirilmesini sizden
niyaz ediyorum.
Üstün saygılarımın kabulünü istirham ederim Sayın Orgeneralim.
İsmet İnönü”²⁸⁹*

Mektup Cemal Gürsel’e gönderilir ancak sonrasında Fahri Özdilek’e teslim edilmiştir. Özdilek, mektubu idam kararlarının konuşulacağı gün MBK’ye sundu. Mektup toplantı masasına bırakıldı. Okumak ya da okumamak üyelerin şahsi tercihiydi. Komitenin tesir altında bırakılamayacağını söyleyenler mektubu okumadı.

MBK, idam kararları hakkında vereceği son karar için toplantıya başlamıştı. İdamların infaz edilebilmesi için MBK üyeleri tarafından oylanması ve çıkacak sonuca göre komite onayından geçmesi gerekiyordu. MBK’nin gerçekleştirdiği tarihi toplantıda idamların infazına 9 hayır 13 evet oy kullanıldı. Oylamanın sonunda idamların infaz edilmesine kararı verildi.²⁹⁰ Celal Bayar’ın idam cezası, 65 yaşını geçtiği için yaş haddinden müebbet hapse çevrildi. Diğer idam hükümlüleri ise oy çokluğu ile bu cezalara mahkum oldukları için cezaları ömür boyu hapse çevrildi.²⁹¹

İnfazların gerçekleştirileceği İmralı Adası’nda infazlar için hazırlık yapılıyordu. Adada derin mezarlar kazdırıldı ve idam sehpaları hazırlatıldı.²⁹² İnfazları gerçekleştirecek cellatlar da görevlendirilmiş, infazlar için hazırlıklar tamamlanmıştı.²⁹³ 16 Eylül’de Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edildi. İki bakanın idamı The Observer gazetesinde yer aldı:

“Türkiye’de eski hükümet yetkililerinin yargılandığı davalar sonuçlandı. Bu davalarda en önemlisi anayasayı ihlal davasıydı. Davanın sonunda idam cezaları verildi. İdam cezalarının uygulanmaması yönündeki girişimler sonuçsuz kaldı. Bugün, eski Türk bakanları anayasayı ihlal ettikleri gerekçesiyle Marmara Denizi’ndeki İmralı adasında idam edildi. İdam edilenler Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan’dı. Polatkan, kendisine yöneltilen suçlamalarda nispeten suçsuzdu. Özellikle Zorlu, muhtemelen Türkiye’nin bugüne kadar özellikle Kıbrıs konusundaki başarısıyla en iyi Dışişleri Bakanlarından biriydi.”²⁹⁴

²⁸⁹ Aydemir, İkinci Adam, ss.521-523.

²⁹⁰ Birand ve diğerleri, s.92; “Menderes Death Sentence Confirmed”, **The Birmingham Post**, September 16, 1961; “Menderes Among 15 Sentenced To Death”, **The Birmingham Post**, September 16, 1961.

²⁹¹ Yücel, s.166.

²⁹² Fersoy, s.509.

²⁹³ Birand ve diğerleri, s.93.

²⁹⁴ “Turks Hang Two Former Ministers”, **The Observer**, September 17, 1961.

Adnan Menderes'in infazı için ise hazırlıklar tamamlanmıştı. Prof. Dr. Sedat Tavat'ın başkanı olduğu doktorlar kurulu, Adnan Menderes'in sağlığının infaz için uygun olduğuna dair raporu onayladılar. Adnan Menderes 17 Eylül 1961 tarihinde İmralı'da idam edildi.²⁹⁵

Menderes'in idamı Daily Mirror'da:

*"Türkiye'nin eski başbakanı Adnan Menderes, ölmek üzereyken hayatını kurtaran doktor ekibinin mücadelesinin ardından dün darağacında asıldı. Bir zamanlar Türkiye'de putlaştırılan 62 yaşındaki Menderes, Cuma günü "anayasayı ihlal" suçundan hüküm giymişti. Ancak idam cezası açıklandığında hapisane hücrelerinde aşırı dozda uyku ilacı aldığından bilincini kaybetmiş bir şekilde yatıyordu. Menderes'i kurtarmak için zorlu bir mücadele verildi. Dün gece 5 doktorun imzaladığı bülten Ankara Radyosu'nun kısa ve öz duyurusunda 'Menderes'in sağlığı normale döndü. Yaşanan olay nedeniyle cezası bugün infaz edildi.' ifadelerine yer verildi."*²⁹⁶

The Guardian gazetesi de 18 Eylül'de yayınladığı "Mr. Menderes Executed" başlıklı haberinde Menderes'in idamına yer verdi:

*"Türkiye'nin çok tartışılan davaları sona erdi. Davadan birçok idam kararı çıktı. Dün eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edildi. Eski Başbakan Adnan Menderes'in idam edilmemesi için birçok talepte bulunuldu. İngiltere de Menderes'in hayatının bağışlanması talebinde bulunan ülkeler arasındaydı. Ancak Batı'nın itirazları başarısızlıkla sonuçlandı. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Muhalefet lideri İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Selim Sarper ve Ankara'da toplanan yüzlerce DP'li, Menderes'in yaşaması için çağrıda bulundu ancak bu çağrılara kulak verilmedi. Eski Başbakan Adnan Menderes dün şafak sökmeden asıldı."*²⁹⁷

İdam haberine yer veren bir diğer gazete The Birmingham Post gazetesiydi:

"Türkiye, eski Başbakanını idam etti. Menderes, anayasayı ihlal suçundan idam cezasına çarptırılmadan hemen önce aşırı dozda uyku ilacı aldığı için kendinde değildi."

*Menderes, iyileşince dün asıldı. İstanbul ve Ankara radyolarında yayınlanan duyuruda, beş doktorun imzaladığı sağlık raporunda, durumunun normal olduğu ve bu nedenle idam cezasının bugün infaz edildiği bildirildi. Karısının merhamet taleplerine rağmen infaz gerçekleşti. Türkiye'yi 10 yıl boyunca yöneten kişi asıldı. Dün gece yapılan duyuruda saat kaçta idam edildiği açıklanmadı."*²⁹⁸

İnfazların gerçekleştirilmesiyle, 10 yıllık DP iktidarı, liderleri ve aylarca süren yargılamalar geride kalmış, bir devir kapanmıştı.

²⁹⁵ Fersoy, s.523.

²⁹⁶ "Menderes Is Hanged", **Daily Mirror**, September 18, 1961.

²⁹⁷ "Mr. Menderes Executed", **The Guardian**, September 18, 1961.

²⁹⁸ "Ex-Premier Of Turkey Executed", **The Birmingham Post**, September 18, 1961.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, 1923'te kurulduğunda çağdaş devletler içerisinde kendi yerini inşa eden bir ülke olmuştur. Ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin siyaset, ekonomi ve kültür bağlamında gelişebilmesi için birçok atılımda bulunmuş ve bu atılımların yanında demokrasi kavramının cumhuriyetin bir gerekliliği olduğunu vurgulamıştır. Bu düşünce doğrultusunda 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası ile çok partili yaşama geçiş denemeleri yapıldı. Fakat ülkenin henüz böyle bir gelişmeye hazır olmaması nedeniyle bu girişimler başarısız oldu. Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü göreve başladı. 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Cumhurbaşkanı İnönü, savaşta tarafsızlık stratejisi izledi ve Türkiye'yi savaştan uzak tutmayı başardı. Fakat ülke ekonomisinin ciddi bir hasar almasını engelleyemedi. Savaş döneminde Türkiye'nin ekonomi alanında çeşitli kanun ve vergi sistemlerinin kabul edilmesi, halk arasında olduğu gibi iktidarda bulunan CHP içerisinde de muhalefetin artmasına neden oldu.

Savaşın bitmesiyle demokrasi, hukuk gibi kavramlar değer kazandı. Türkiye'nin de demokrasiye geçmesi artık çağın bir gerekliliği haline gelmişti. CHP içerisinde yer alan muhaliflerin bir araya gelmesiyle 7 Ocak 1946'da DP kuruldu. Kurulmasının ardından etkili bir muhalefet partisi görevini üstlenen DP, 21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimlerinde çeşitli sebeplerle muhalif statüsünden çıkamadı. 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen genel seçimlerde ise DP iktidara gelmeyi başardı.

1950-1954 yılları DP'nin en parlak yılları olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde özellikle ekonomi alanında refahın artması, DP'ye olan desteğin de artmasını sağladı. 1954 yılından sonra siyasi sorunların ve ekonomik krizin yaşandığı döneme girildi. Bu dönemde iktidar olarak yerini korumak isteyen DP hükümeti, sert ve baskıcı önlemler aldı. Baskı önlemleri, 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar hız kesmeden devam etti. Bu dönemde yaşanan olaylar, 27 Mayıs askeri darbesi ve darbenin sonucunda gerçekleşen Yassıda Yargılamaları İngiliz basınında geniş bir yankı buldu.

1955 yılında Kıbrıs sorunu Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin odak noktasında yer almaktaydı. Kıbrıs'ın statüsü hakkında hak iddia eden bu ülkeler arasında fikir ayrılıkları mevcuttu. Ortak fikir paydasında buluşma adımını İngiltere Londra Konferansı'yla atmış oldu. Londra Konferansı ve sonrasında Türkiye'de gerçekleşen 6-7 Eylül olayları, İngiliz basınında en çok okura sahip gazetelerden biri olan The Guardian'da geniş bir şekilde yer aldı. 6-7 Eylül olayları İngiltere ve Yunanistan'da yaşanan gelişmelerle de desteklenerek okuyucuya sunuldu.

Kıbrıs konusunda görüş birliğine varılması 1959 yılında gerçekleşti. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın, Kıbrıs Antlaşması'nın imzalamasına karar verildi. Antlaşmayı imzalamak üzere 17 Şubat 1959'da Ankara'dan Londra'ya hareket eden Başbakan Menderes'in uçağı Londra Gatwick Havalimanı'nı yakınındaki Newdigate kasabasına düştü. Olay Evening Standard, Daily Mirror, News Chronicle, The Illustrated London News ve The Guardian gazetelerinde manşet olarak yer aldı. Daily Mirror'da uçak kazasına dair görseller yer aldı. Yine Daily Mirror gazetesinde olay yerindeki gelişmelere dair bilgilere ve Başbakan Menderes'i kurtaran Bailey ailesinin ifadelerine yer verildi. Kazadan kurtulan Başbakan Menderes'in Londra Kliniği'nde antlaşmayı imzalaması Evening Standard gazetesinde yer aldı.

Londra uçak kazasında sonra Türkiye'de DP-CHP gerginliği günden güne arttı. Bu sıkıntılı süreçteki DP'nin Tahkikat Komisyonu kurarak CHP'yi saf dışı bırakmak istemesi İngiliz basınında DP aleyhine haberlerin artmasına neden oldu. Tahkikat Komisyonu yasaklarına yer veren The Guardian gazetesinde Başbakan Menderes ve hükümeti hakkında eleştirel yazılar yer aldı. Tahkikat Komisyonunun kurulmasından sonra İstanbul ve Ankara'da meydana gelen öğrenci olayları The Birmingham Post, Daily Mirror ve The Guardian gazetelerinde ilk sayfada yer aldı. Bu gazetelerdeki haberlerde Türkiye'deki öğrenci olayları Güney Kore'deki öğrenci olayları ile bağdaştırıldı ve Başbakan Menderes diktatör olmakla suçlandı. The Illustrated London News, olay sırasında çekilen fotoğrafları yayınladı. Bu fotoğrafların birçoğu Türkiye'de yayınlanmadı. Gazetenin tam sayfasını kaplayan görseller, yüksek kaliteli fotoğraflardan oluşmaktadır.

Olayların ardından gerçekleşen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, Daily Mirror gazetesinin manşetinde yer aldı. Darbe gününde yaşanan olaylar kronolojik olarak aktarıldı. News Chronicle gazetesinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan

Menderes ve hükümet bakanlarının tutuklanması, tutukluların ifadeleri ile okuyucuya sunuldu. Evening Standard gazetesi, Harp Okulu'nda yer alan tutuklulardan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intihar haberini olumsuz ifadelerle aktardı. The Illustrated London News, Ankara sokaklarında yer alan tank fotoğraflarına yer verdi. Genel olarak darbenin lideri olan Orgeneral Cemal Gürsel ve MBK'den olumlu şekilde bahsedildi.

Darbenin gerçekleşmesinin ardından başlayan Yassıada Yargılamaları, MBK'yi kahraman olarak lanse eden gazetelerde ters etki yarattı. Yassıada'da kurulan mahkeme, Nazi Almanyası'nın Nürnberg Mahkemesi'ne benzetildi. The Illustrated London News, Yassıada'daki hapishane yaşantısına ve duruşmalar sırasında çekilen fotoğraflara yer verdi. Yargılamaların sonunda verilen idam kararları ve infazlar The Birmingham Post gazetesinde darbenin artık şekil değiştirdiği ve kansız bir darbe olmadığı ifade edildi.

Sonuç olarak İngiliz basını, DP döneminde Türkiye'de yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Türkiye'de gerçekleşen 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde basının etkisi büyük olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde yaşanan olaylar da İngiliz basınında ilgiyle takip edilmiştir. İngiliz gazetelerinde darbe hakkında ağırlıklı olarak olumlu yorumlar yapılırken Yassıada yargılamalarının başlamasıyla gazetelerin olaylara bakış açısında belirgin bir değişiklik gözlemlenmiştir. Yargılamaların sonunda verilen idam kararları ise İngiliz gazetelerinde MBK hükümetine karşıt bir görüş alınmasına neden olmuştur. Gazetelerin farklı siyasi görüşleri dolayısıyla yaşanan olaylar, farklı biçimde ele alınarak incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin oldukça hareketli geçen demokrasi serüveni İngiliz basınında da önemli bir yere sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akşam (1955-1959)

Cumhuriyet (1958-1960)

Daily Herald (1955-1961)

Daily Mirror (1955-1961)

Evening Standard (1955-1961)

News Chronicle (1959-1961)

İstanbul Ekspres (1955)

The Birmingham Post & Birmingham Gazette (1955-1961)

The Guardian (1955-1961)

The Illustrated London News (1959-1961)

The Observer (1960-1961)

The People (1960-1961)

The Sphere (1960-1961)

Ulus (1955-1960)

Zafer (1955-1960)

Dergiler

Belgi Dergisi

Gale

Tarih Okulu

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları

Kitaplar

Ahmad, Feroz. **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2022.

Armaoğlu, Fahir. **Türk Siyasi Tarihi**, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Akşin, Sina. **Türkiye Tarihi 4**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.

Albayrak, Mustafa. **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya. **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Aydemir, Şevket Süreyya. **İkinci Adam 1950-1964**, Cilt:3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.

Başgil, Ali Fuat. **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bayar, Celal. **Başvekilim Adnan Menderes**, der. İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul, 1969.

Birand, Mehmet Ali, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Doğan Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

Burçak, Rıfkı Salim. **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998.

Çelikoğlu, Adnan. **Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Çetinkaya, Selma Göktürk, **Türkiye’de İktidar-Muhalefet (1954-1960)**, Efe Akademi Yayınevi, İstanbul, 2022.

Doğaner, Yasemin. **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

Erdoğan, Dilşen İnce, İsmail Hakkı Demircioğlu ve Serpil Seda Şimşek (Ed.), **Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti**, Cilt:2, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021.
Eroğul, Cem. **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2017.

Erkanlı, Orhan. **Anılar Sorunlar Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973.

Fersoy, Orhan Cemal. **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, Mayataş Yayınları, İstanbul, 1971.

Güven, Dilek. **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

Karpat, Kemal. **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022.

Karpat, Kemal. **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022.

Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Taşdelen, N. Mehmet. **Yassıada, Menderes ve Muhafızları**, Birharf Yayınları, İstanbul, 2005.

Toker, Metin. **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.

Timur, Taner. **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Turgut, Hulusi. **Yaptırılmayan Savunmalar**, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul, 1988.

Uyar, Hakkı. **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Yılmaz, Mustafa. **İngiliz Basını ve Atatürk’ün Türkiye’si**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002.

Yücel, M. Serhan. **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 2000.

Makaleler

Erdoğan, Dilşen İnce. “Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes’in Siyasi Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde)”, **Belgi Dergisi**, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Cilt:2, Sayı:19, 2020, ss. 1910-1924.

Goff, Moira. “Early History of the English Newspaper, 17th and 18th Century Burney Newspapers Collection”, **Gale**, 2007, ss.1-5.

Karayaman, Mehmet. “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”, **Tarih Okulu**, Cilt:2010, Sayı:8, Eylül-Aralık 2010, s.27.

Şerif Demir, Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 2012, ss.37-63.

İnternet Adresleri

<http://www.newsmediauk.org/history-of-british-newspapers> (Erişim Tarihi: 11.05.2022).

<https://www.theguardian.com/gnm-archive/2002/jun/06/2> (Erişim Tarihi: 22.03.22).

<https://www.britannica.com/topic/The-Guardian-British-newspaper> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britannica.com/titles/illustrated-london-news> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/london-evening-standard> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/birmingham-daily-post> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/the-people> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britannica/titles/the-sphere> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britannica.com/dictionary/tabloid> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britannica.com/topic/The-Mirror-British-newspaper> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.britannica.com/topic/Daily-Herald> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/anthony-eden> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/eden_anthony.shtml (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/556840> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ciftciyi-topraklandirma-kanunu/?pdf=5755> (Erişim Tarihi: 02.07.2023).

www.tbmm.gov.tr//develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 (Erişim Tarihi: 26.06.2023).

www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1954 (Erişim Tarihi: 26.06.2023).

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf> (Erişim Tarihi: 26.06.2023).

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kurucu-meclis-1961/> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2a7cc546-2607-4021-a9d5-ec3cbe6e54c1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/40085ae4-8ef9-4b30-8c78-ccdb61da47e6> (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b7376ddc-1d07-48ed-a14e-e359fb9137d1> (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/035a1e58-ea84-45c7-b2ad-529b37afb57c> (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/b1a972e7-b5a9-41f7-93fd-96de1caf7e90> (Erişim Tarihi: 26.11.2023).

EKLER

EK 1: 17 Şubat 1959 Londra uçak kazasından sonra Başbakan Menderes'in yer aldığı haber.

Kaynak: Daily Mirror, 18 Şubat 1959.

EK 2: Londra uçak kazasından bir haber.

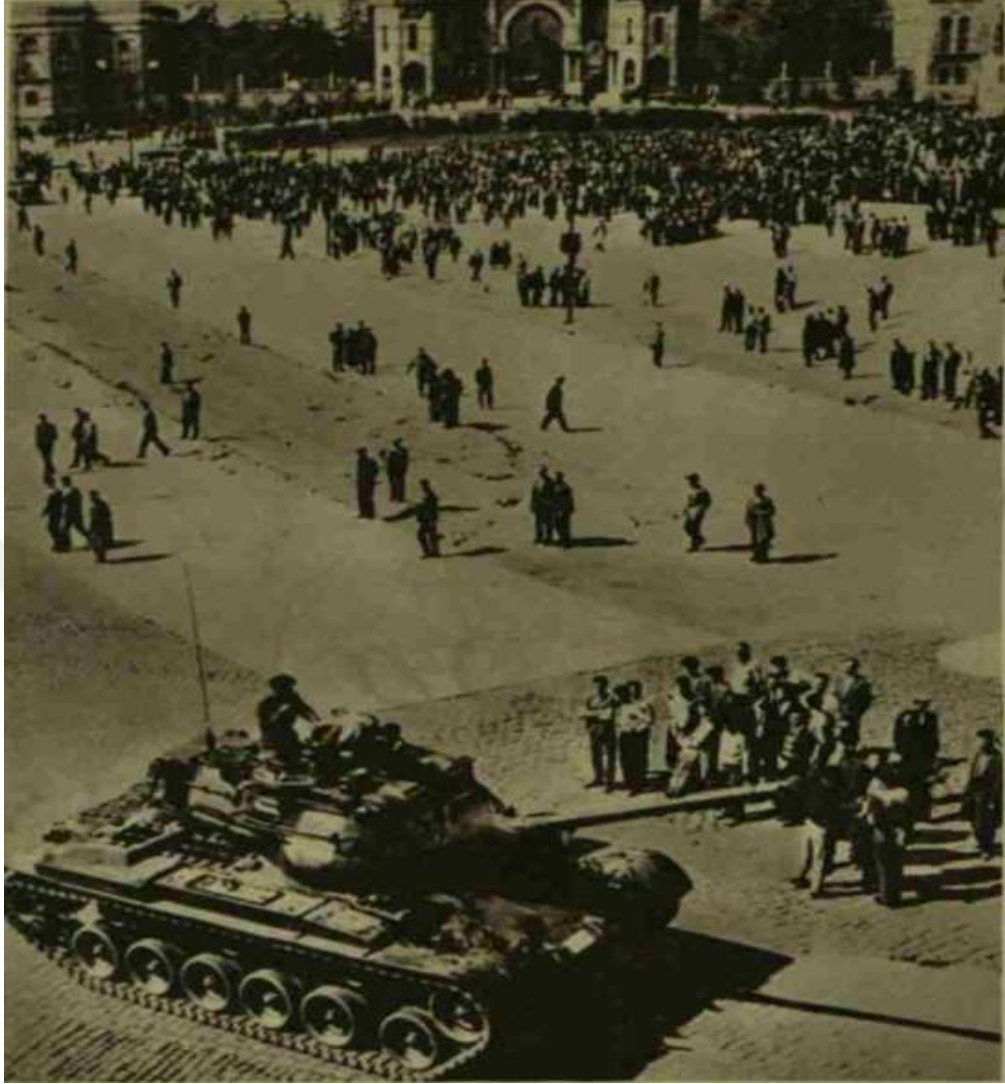
Kaynak: Daily Mirror, 18 Şubat 1959.

EK 3: Londra uçak kazasından sonra Başbakan Menderes'in yer aldığı haber.

Kaynak: News Chronicle, 24 Şubat 1959.

EK 4: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 7 Mayıs 1960.

EK 5: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 7 Mayıs 1960.

EK 6: Öğrenci olayları sırasında yaralanan arkadaşlarını güvenli bir yere taşıyan öğrencilere ait fotoğraf.

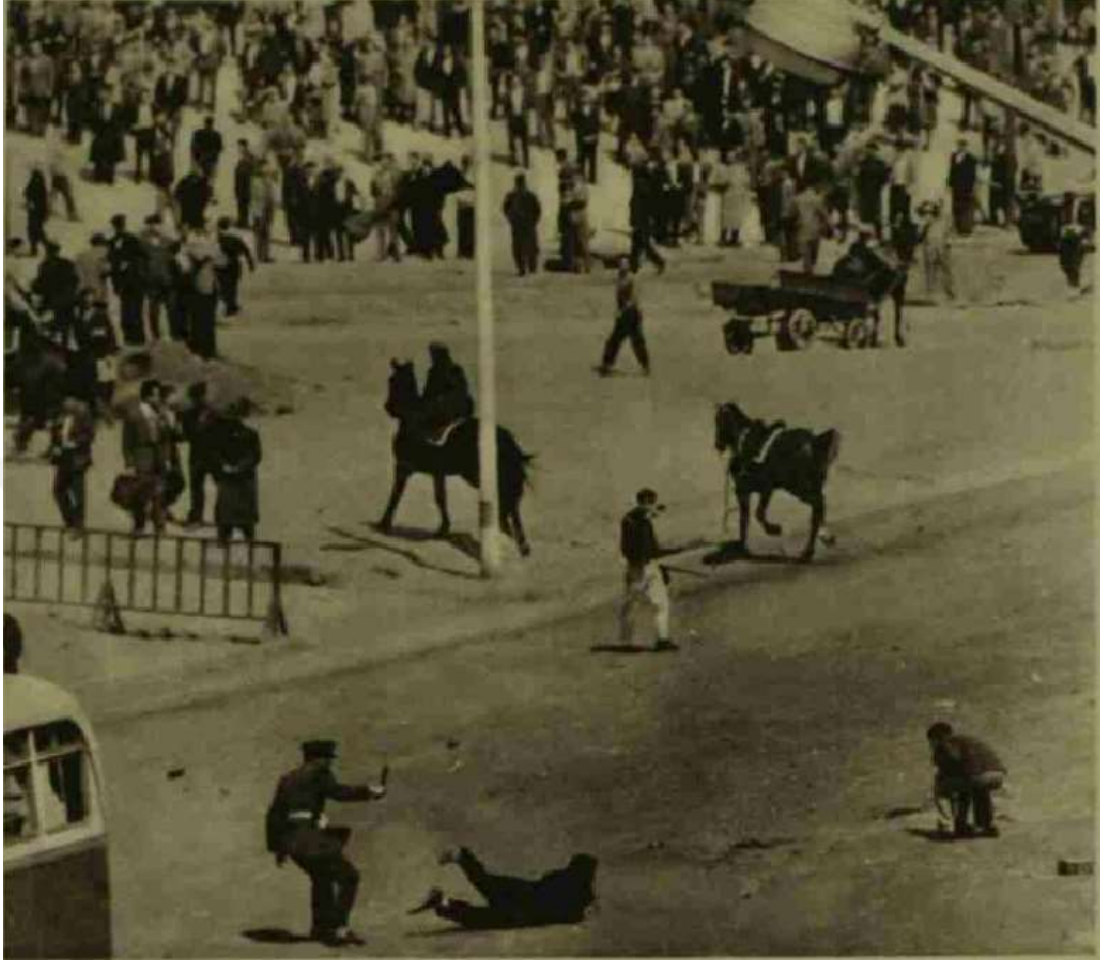
Kaynak: The Illustrated London News, 7 Mayıs 1960.

EK 7: İstanbul'da yaşanan öğrenci olayları sırasında bir polis memuru ve öğrencilere ait fotoğraf.

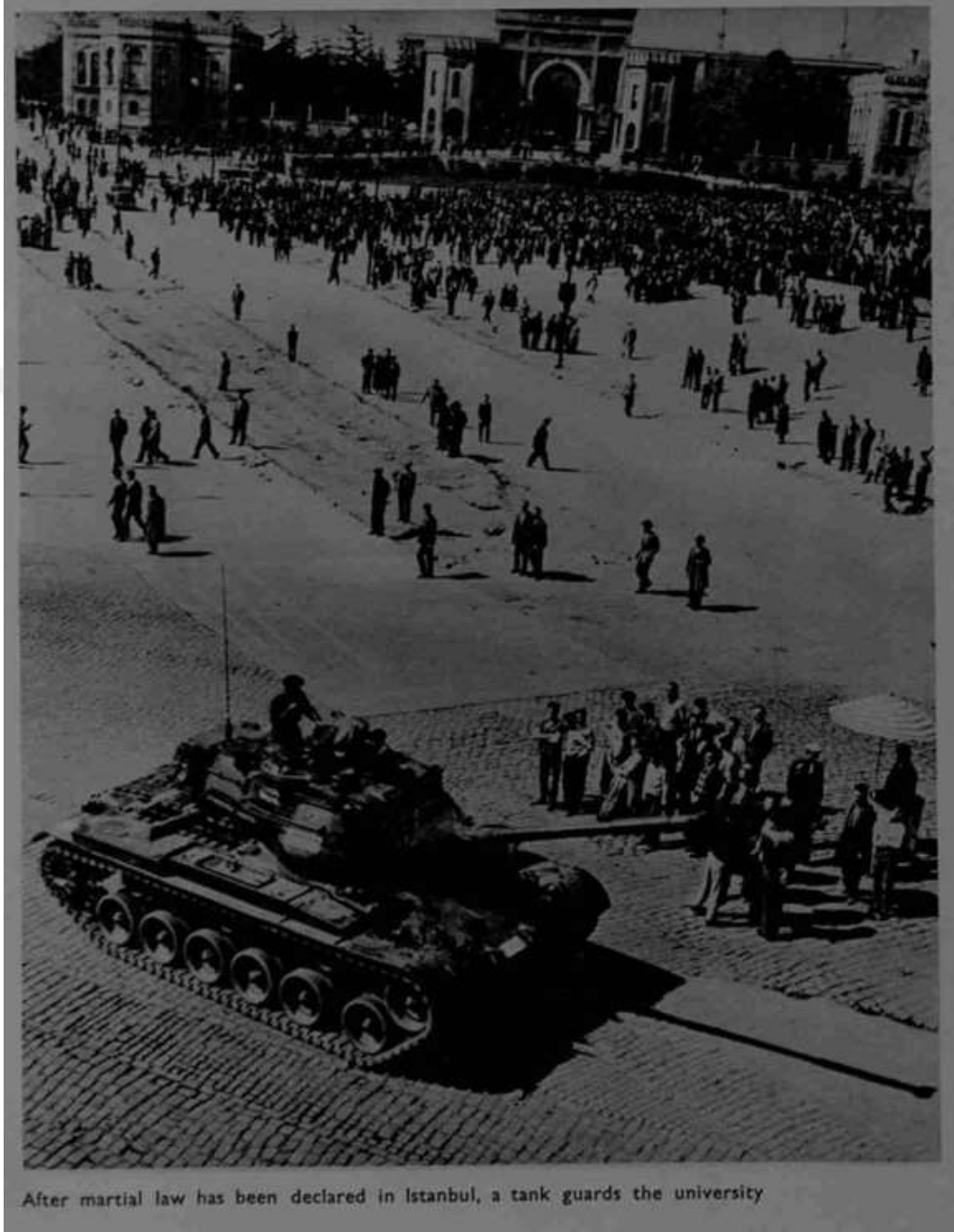
Kaynak: The Illustrated London News, 7 Mayıs 1960.

EK 8: İstanbul'daki öğrenci olayları sırasında çekilen bir fotoğraf.

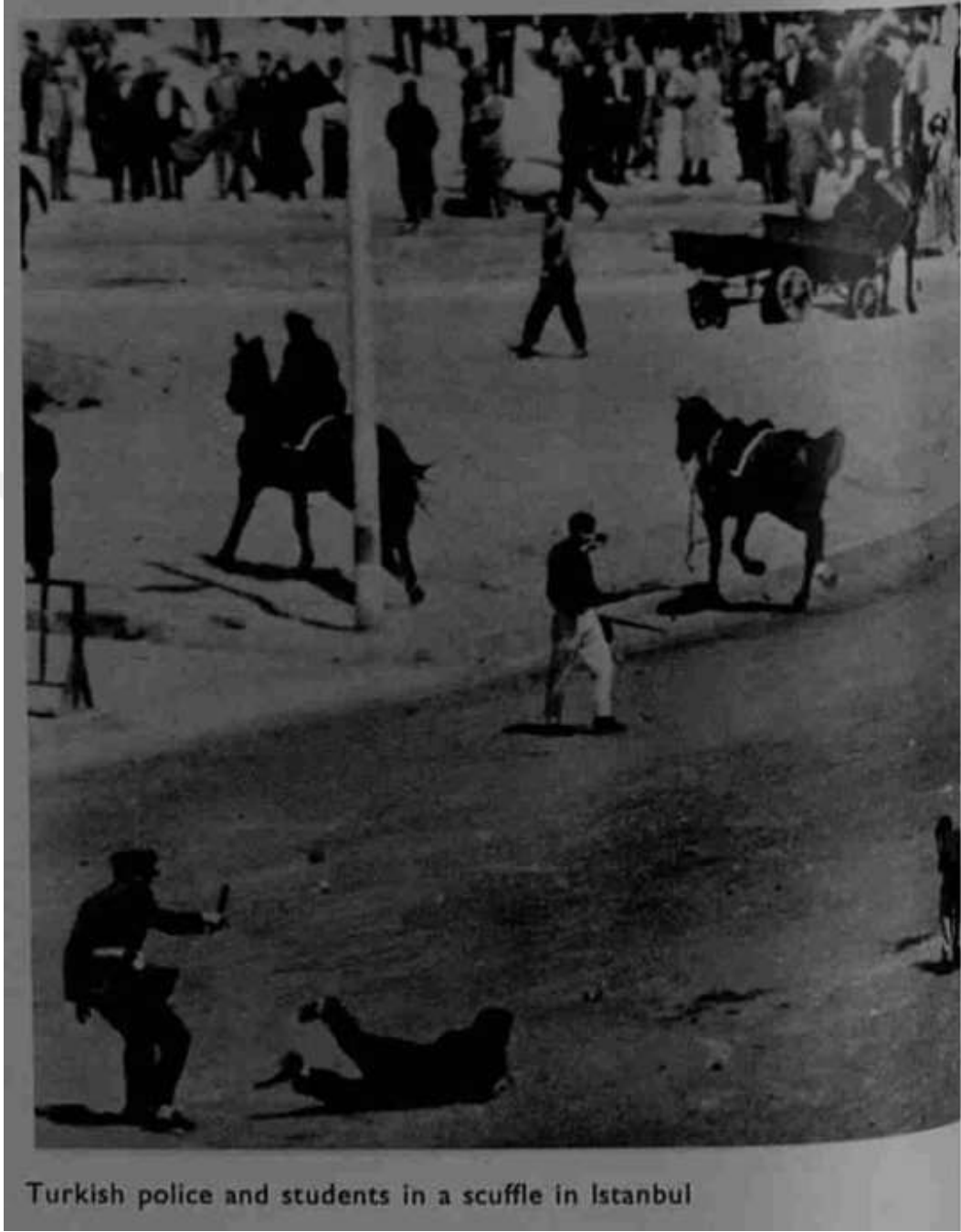
Kaynak: The Illustrated London News, 7 Mayıs 1960.

EK 9: İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildikten sonra İstanbul Üniversitesi'nden bir fotoğraf.

Kaynak: The Sphere, 7 Mayıs 1960.

EK 10: İstanbul’da polisle öğrenciler arasında çıkan olaylara ait bir fotoğraf.

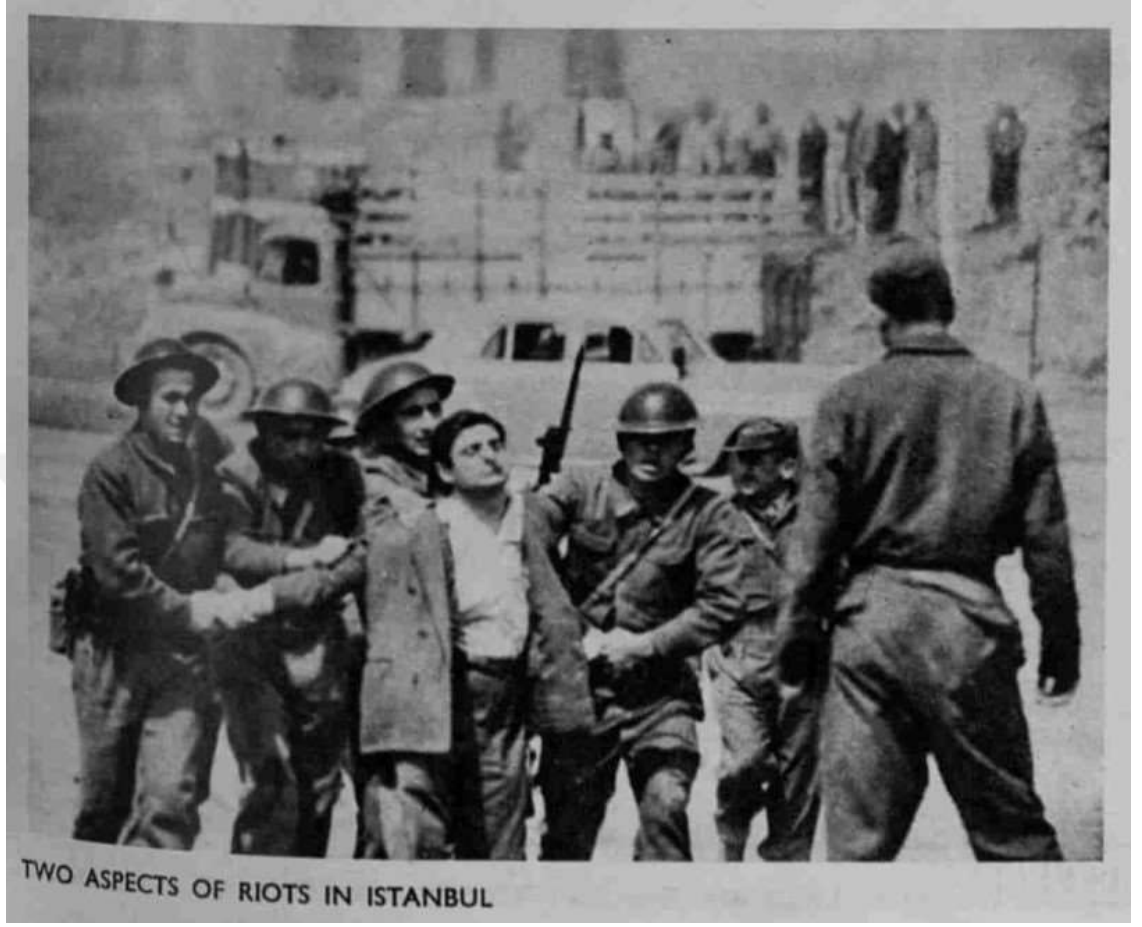
Kaynak: The Sphere, 7 Mayıs 1960.

EK 11: New York'ta Türk öğrencilerin yaptığı Adnan Menderes karşıtı gösteriden bir fotoğraf.

Kaynak: The Sphere, 14 Mayıs 1960.

EK 12: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.

Kaynak: The Sphere, 14 Mayıs 1960.

EK 13: İstanbul öğrenci olaylarından bir fotoğraf.

Kaynak: The Sphere, 14 Mayıs 1960.

EK 14: İstanbul’da ferçekleşen NATO toplantısına ait fotoğraflar.

Kaynak: The Sphere, 14 Mayıs 1960.

EK 15: İstanbul’da Olaylar Sırasında Nöbet Tutan Polis Birlikleri.

Kaynak: The Sphere, 14 Mayıs 1960.

[illegible]

ek s.16

EK 17: İstanbul’da devriye gezen Akrep tank fotoğrafı.

A Scorpion tank outside the President's residence in Istanbul yesterday.

Kaynak: The Birmingham Post, 28 Mayıs 1960.

EK 18: İstanbul'daki Radyo Binası önünde nöbet tutan tanka ait fotoğraf.

Kaynak: The Sphere, 11 Haziran 1960.

EK 19: Orgeneral Gürsel, Ankara’da yabancı basın mensupları ile yaptığı röportaja ait bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 4 Haziran 1960.

EK 20: İstanbul Valilik Binası yakınlarında nöbet tutan tanka ait fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 4 Haziran 1960.

EK 21: İstanbul Emniyet Müdürlüğü yakınlarında nöbet tutan tanka ait fotoğraf.

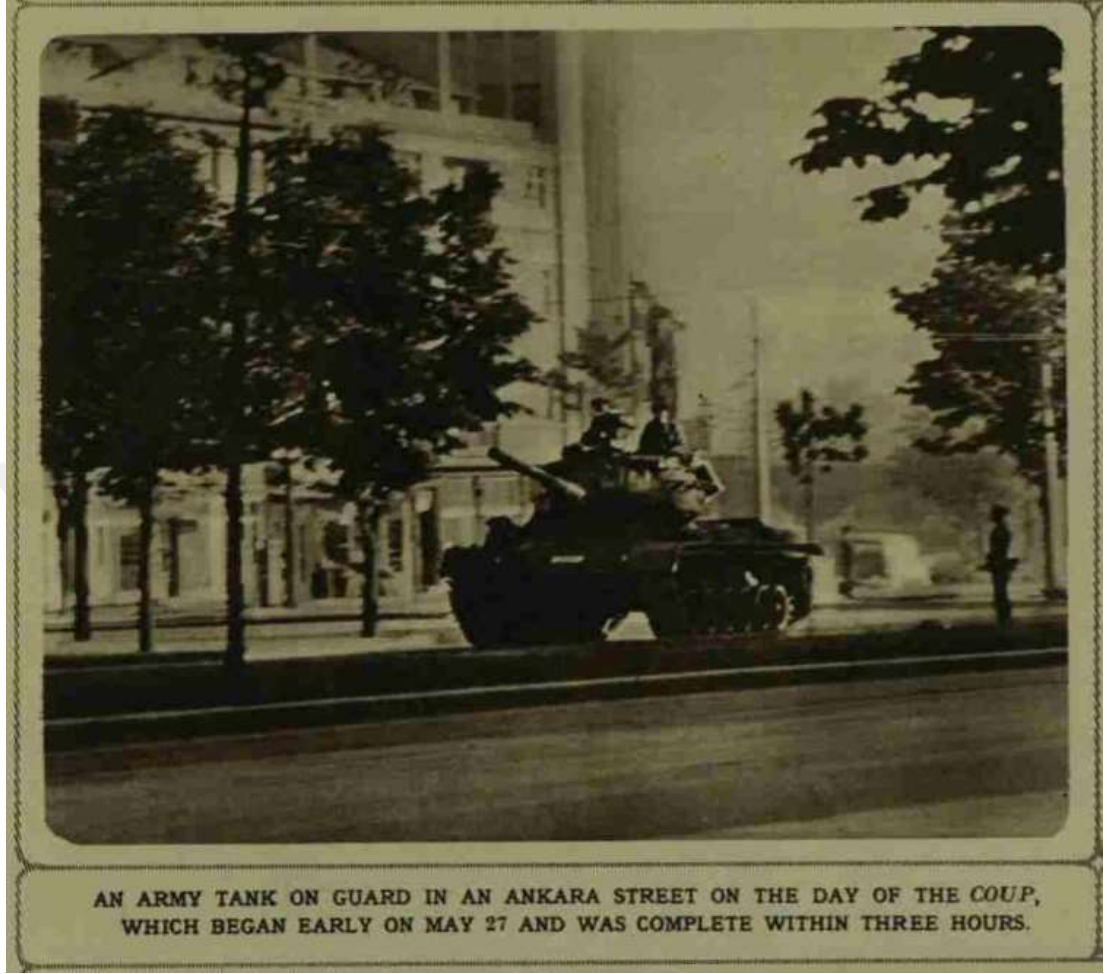
Kaynak: The Illustrated London News, 4 Haziran 1960.

EK 22: Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, MBK Lideri Orgeneral Cemal Gürsel, eski Başbakan Adnan Menderes ve CHP Lideri İsmet İnönü'nün yer aldığı gazete haberi.

Kaynak: The Illustrated London News, 4 Haziran 1960.

EK 23: Ankara’da devriye gezen tanka ait fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 4 Haziran 1960.

EK 24: Ankara Atatürk Bulvarı'nda Menderes hükümetinin devrilmesini kutlayan kalabalığa ait fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 11 Haziran 1960.

EK 25: CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile kendisini tebrik eden öğrencilere ait bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 11 Haziran 1960.

EK 26: CHP Lideri İsmet İnönü ve askerlerin yer aldığı bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 18 Haziran 1960.

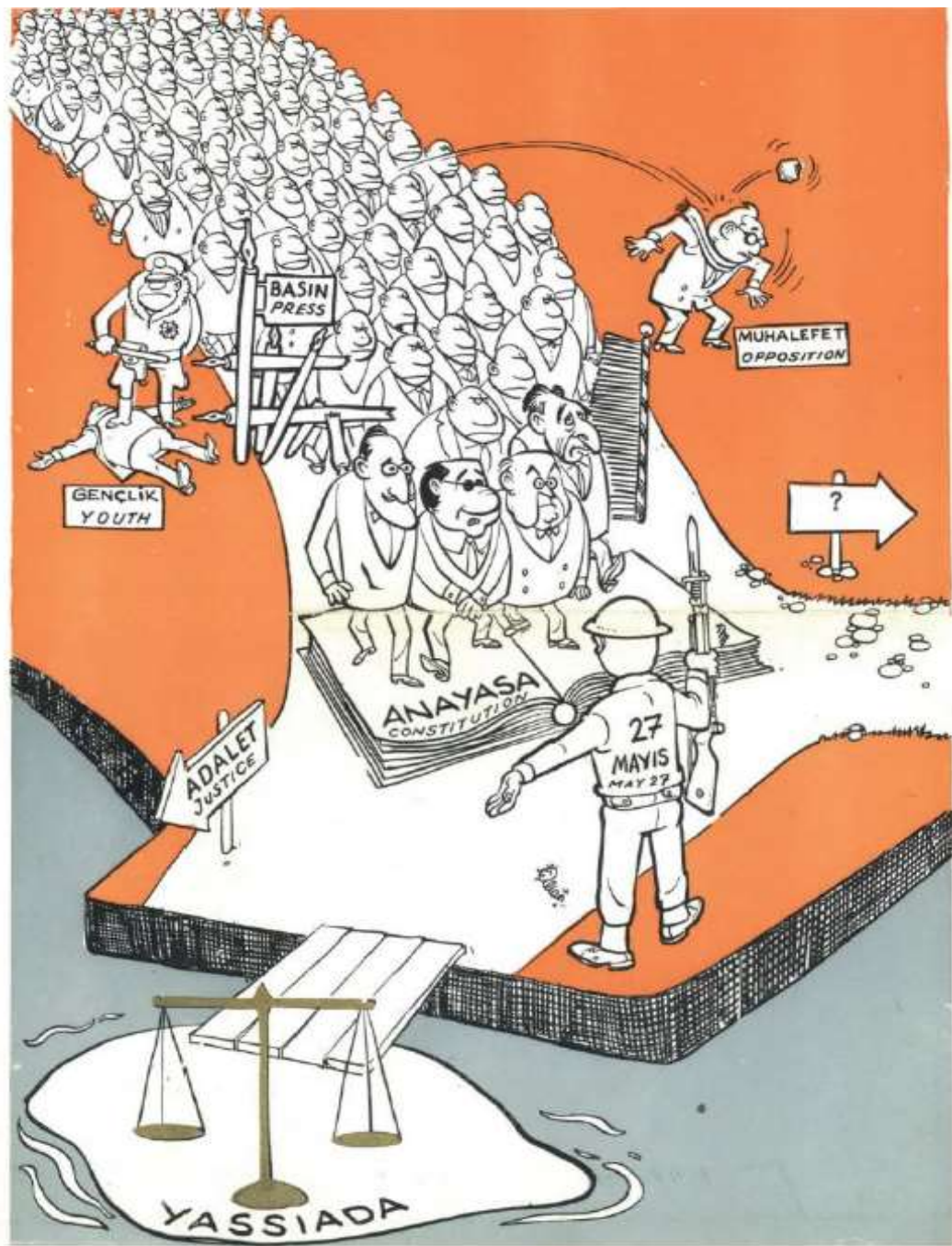
EK 27: Hollywood Paramount Stüdyoları'nda Namık Gedik ve Sophia Loren'in birlikte yer aldıkları fotoğraf.

This picture links two people in the news. They are Sophia Loren, robbed during the week-end of jewels worth £180,000, and Namik Gedik, known in Turkey as the "evil genius," who is reported today to have jumped to his death in Ankara. The picture was taken in Hollywood when Dr. Gedik was visiting Paramount studios. Miss Loren was at that time filming Heller in Pink Tights.

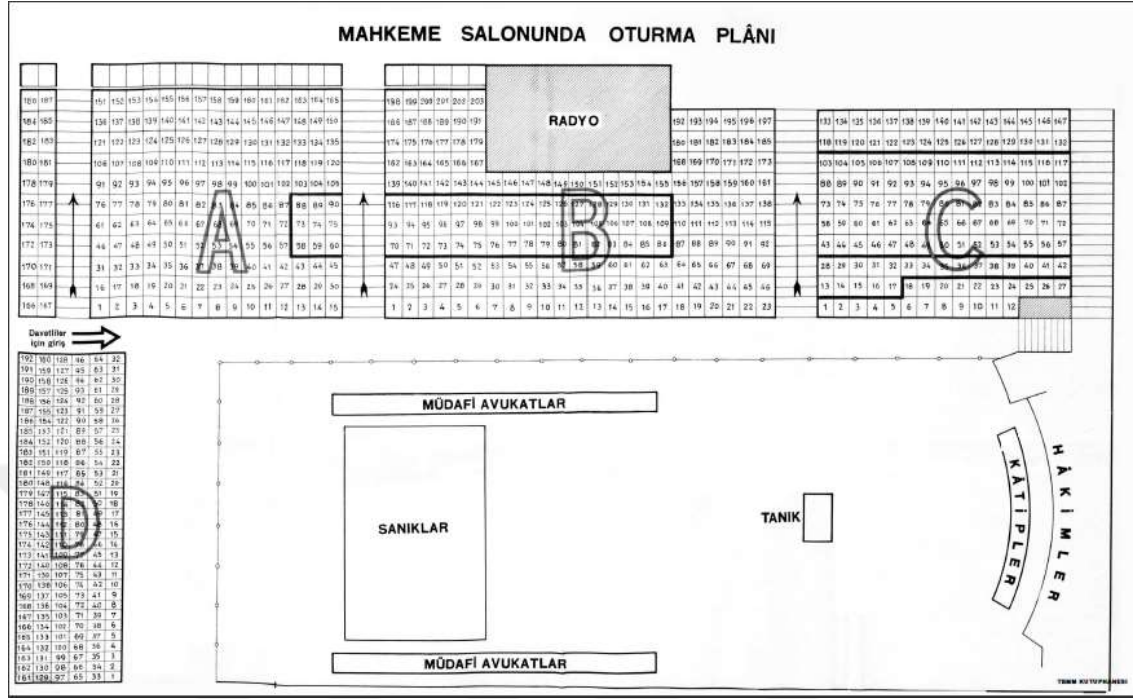
Kaynak: Evening Standard, 30 Mayıs 1960.

EK 28: Yassıada Broşürü'nde yer alan karikatür.

Kaynak: Yassıada Broşürü, s.36.

EK 29: Yassıada Mahkemesi oturma planı.

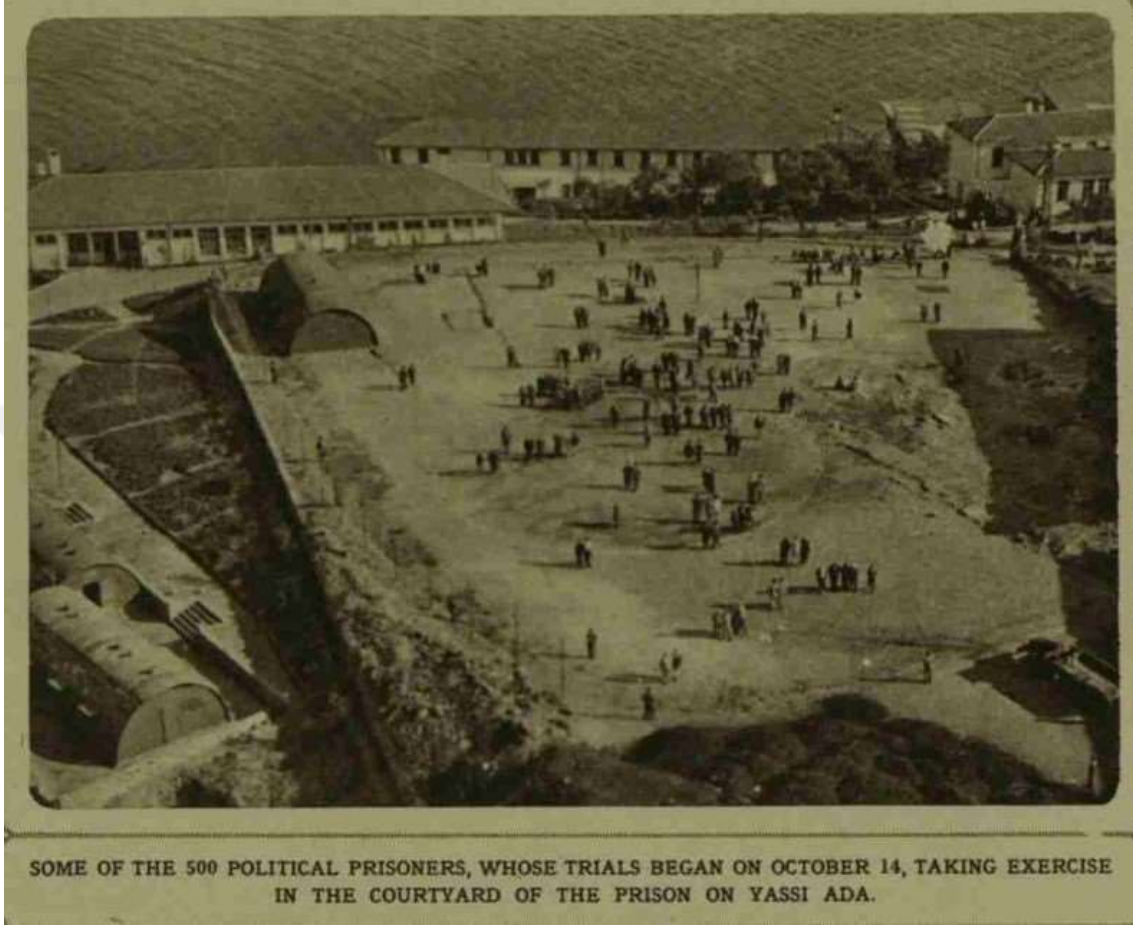

EK 30: Anayasaya aykırı faaliyetlerden dolayı yargılanan Osman Kavuncu, Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yer aldığı fotoğraf.

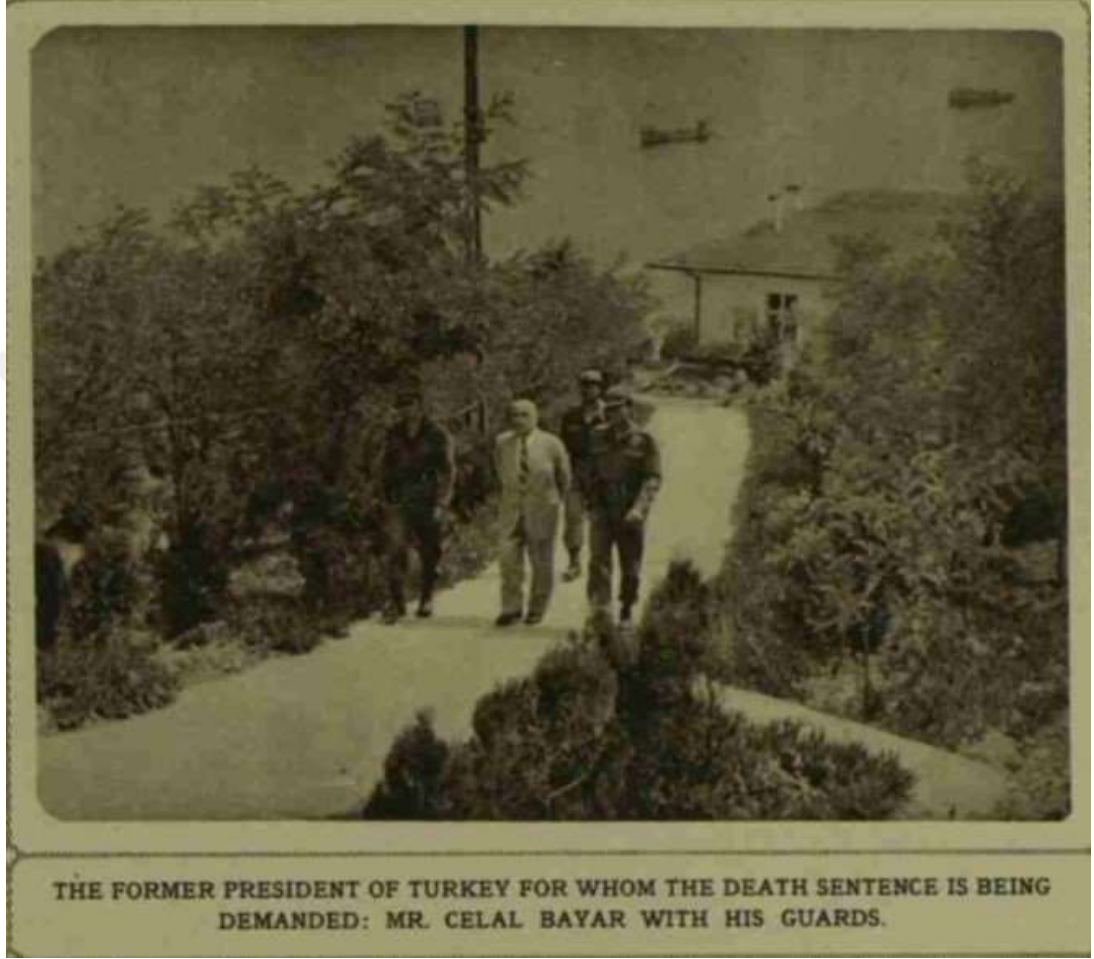
Kaynak: The Illustrated London News, 6 Mayıs 1961.

EK 31: Yassiada'da avlusunda yer alan sanıklara ait fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 22 Ekim 1960.

EK 32: Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, Yassıada'da muhafızlarla birlikte yer aldığı fotoğraf.

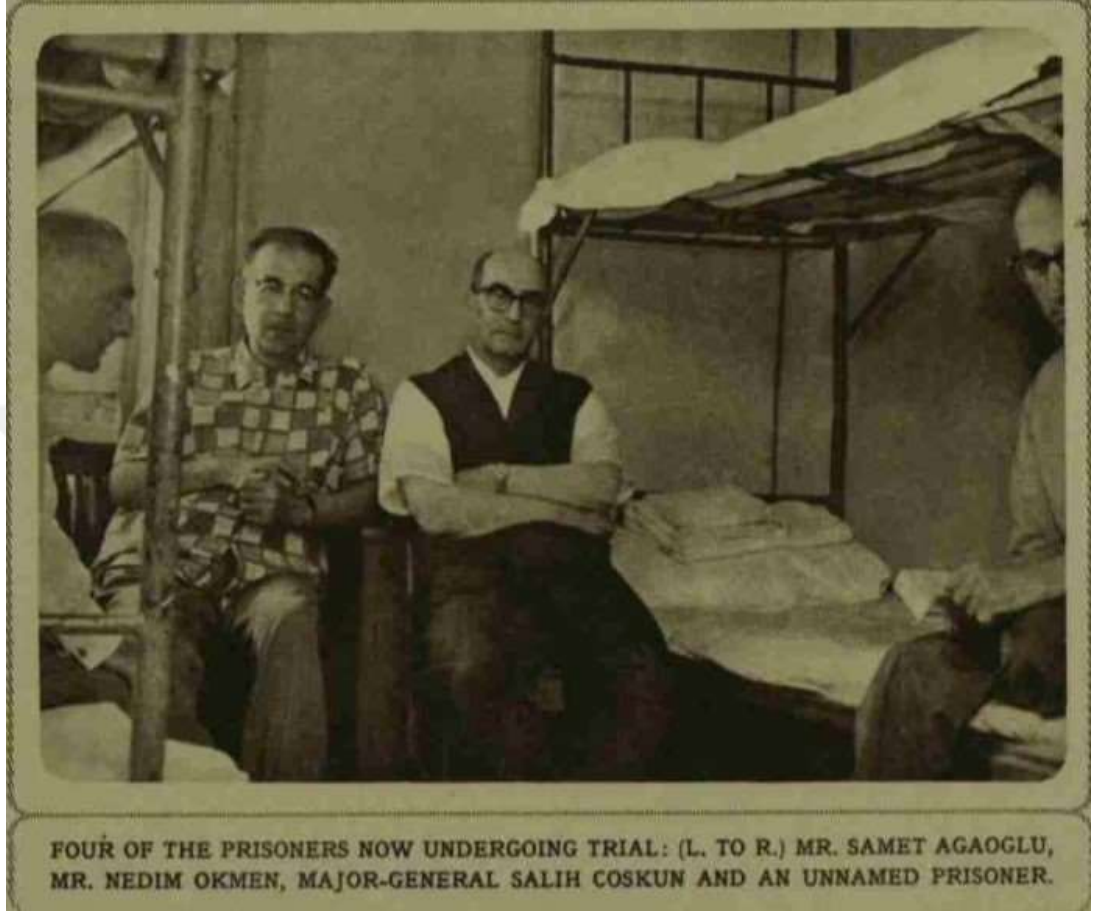
Kaynak: The Illustrated London News, 22 Ekim 1960.

EK 33: Yargılamalar sırasında Celal Bayar ve Adnan Menderes'in yer aldığı bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 22 Ekim 1960.

EK 34: Yassıada'da tutuklu olan Samet Ağaoğlu, Nedim Ökmen ve Tümgeneral Salih Coşkun'un yer aldığı bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 22 Ekim 1960.

EK 35: Eski hükümet mensuplarından 500 sanığın yargılandığı Yassiada'ya ait bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 22 Ekim 1960.

EK 36: Yassıada yargılamalarının karar gününe ait bir fotoğraf.

Kaynak: The Illustrated London News, 23 Eylül 1961.

EK 37: Eski Başbakan Adnan Menderes'in idamına ait bir haber.

Kaynak: Daily Mirror, 18 Eylül 1961.

EK 38: Eski Dışışleri Bakanı Fatim Rüştü Zorlu ve eski Başbakan Adnan Menderes'in idamına ait bir haber.

Kaynak: The Illustrated London News, 23 Eylül 1961.